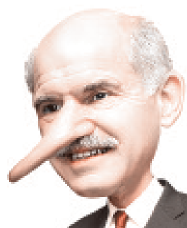
78 Γενάρης - Φλεβάρης 2010

#4 **Νέα χρονιά, νέα δεκαετία**

#5 **Όχι με το σταγονόμετρο**
Πλήρη δικαιώματα για όλους τους μετανάστες
Πέτρος Κωνσταντίνου

#6 **Οι 100 πρώτες μέρες του ΠΑΣΟΚ**
Πάνος Γκαργκάνας

#9 **Η χρεοκοπία είναι του συστήματος**
Σωτήρης Κοντογιάννης

#12 **Αποτυχία ενός ολόκληρου συστήματος**
Η Σύνοδος της Κοπεγχάγης για την κλιματική αλλαγή
Λέανδρος Μπόλαρης

#15 **Ένα ιμπεριαλιστικό ορμητήριο**
Νίκος Λούντος

Αφιέρωμα στον Κρις Χάρμαν 1942-2009

#18 **Μισός αιώνας συμβολή στον επαναστατικό μαρξισμό**
Μαρία Στύλλου

#23 **Ιστορία, Μύθος και Μαρξισμός**
Κρις Χάρμαν

#31 **Κόμμα και Τάξη**
Κρις Χάρμαν

#42 **Επισκόπηση**

Το **Σοσιαλισμός από τα Κάτω** είναι το δίμηνο περιοδικό του **Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος**
Ιδιοκτήτης: Εκδόσεις Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Υπεύθυνη σύνταξης: Μαρία Στύλλου,
Σύνταξη: Θανάσης Καμπαγιάννης, Σωτήρης Κοντογιάννης, Νίκος Λούντος, Λέανδρος Μπόλαρης,
Εξώφυλλο, σελιδοποίηση: Παντελής Γαβριηλίδης, Κεντρική διάθεση: Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Φειδίου 14- 16, Τηλ. 210 5247584
Για συνδρομές και γράμματα: Περιοδικό «Σοσιαλισμός από τα Κάτω», Τ.Θ. 8161 - 100 10, Αθήνα e-mail: **sak@sek-ist.gr www.sek-ist.gr/SAK**

Νέα χρονιά, νέα δεκαετία: από το μηδέν σε ένα νέο κόσμο

Η στροφή του χρόνου βρήκε πολλά έντυπα να σχολιάζουν αρνητικά τη δεκαετία που έφυγε. Σε συνδυασμό με το μηδέν που ήταν το αρχικό νούμερο αυτών των χρόνων ('01,'02,...'09), έγιναν λογοπαίγνια για τη «μηδενική» δεκαετία. Αυτός ήταν, παραδείγματος χάρη, ο τίτλος στο εξώφυλλο του *Ταχυδρόμου* που κυκλοφόρησε μαζί με *Τα Νέα* στις 24 Δεκέμβρη. Ο πιο δραματικός και πραγματικός απολογισμός, όμως, έγινε από ένα από τα ισχυρότερα έντυπα του κόσμου, την *Washington Post*, η οποία έγραφε στο φύλλο της 2 Γενάρη με τίτλο *«Η χαμένη δεκαετία»*:

«Η περασμένη δεκαετία ήταν η χειρότερη για την οικονομία των ΗΠΑ στη σύγχρονη εποχή... Μια δεκαετία χαμένη για τους εργάτες της Αμερικής. Ξεκίνησε με φανφάρες από τη μεριά κάποιων οικονομολόγων ότι οι υφέσεις ανήκουν στο παρελθόν. Μέχρι που να βγει η δεκαετία ζήσαμε δυο υφέσεις.

Η καθαρή συνολική αύξηση των θέσεων εργασίας από το Δεκέμβριο του 1999 είναι μηδενική. Καμιά από τις προηγούμενες δεκαετίες από το 1940 δεν είχε αύξηση θέσεων εργασίας μικρότερη από 20%. Η οικονομική παραγωγή αυξήθηκε με το χαμηλότερο ρυθμό από την εποχή της δεκαετίας του 1930.

Τα κεφάλαια στράφηκαν στην κατασκευή πολυτελών κατοικιών σε ηλιόλουστα προάστια, οι οποίες σε πολλές περιπτώσεις παραμένουν ακατοίκητες. Προτίμησαν κάτι τέτοιο αντί για επενδύσεις σε βιομηχανικές εγκαταστάσεις ή άλλες επενδύσεις που θα μπορούσαν να εξασφαλίζουν παραγωγή και θέσεις εργασίας για πολλά χρόνια στο μέλλον...»

Αν αυτή είναι η μαύρη εικόνα στην καρδιά του καπιταλισμού, στην Ελλάδα που έκανε Χριστούγεννα στη σκιά της χρεοκοπίας, χρειάζεται πολύ θράσος από τη μεριά των από πάνω για να εμφανίσουν θετικούς απολογισμούς και ρόδινες προοπτικές. Η «ισχυρή Ελλάδα» του Σημίτη και του Καραμανλή αποδείχθηκε φούσκα και οι νέοι υπουργοί του Γ. Παπανδρέου έχουν βαλθεί να την ξαναφουσκώσουν. Οι μόνοι που έχουν δικαίωμα στην αισιοδοξία είναι οι εργάτες και οι νεολαίοι που παλεύουν. Και το κατακτούν με το σπαθί τους.

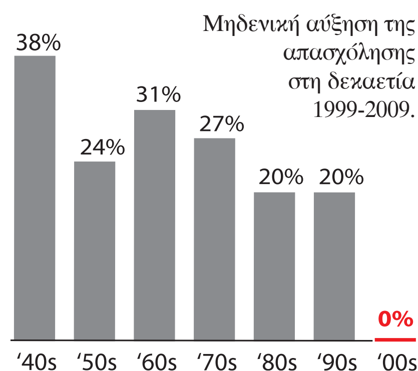

Πανεργατική 17 Δεκέμβρη 2009

Τέτοια είναι, παραδείγματος χάρη, η περίπτωση των εργατών και των εργατριών της υποδηματοποιίας ELITE που έκαναν ποδαρικό στη νέα χρονιά με κατάληψη στο εργοστάσιο στη δυτική Αθήνα. Ο απολογισμός της εργοδοσίας είναι άθλιος. Δεν έχει, λέει, λεφτά για να τους πληρώσει και για να συνεχίσει τη λειτουργία της παραγωγής. Το ίδιο άθλιος είναι και ο απολογισμός των υπουργείων. Κανένας αξιωματούχος από αυτούς που κάνουν τα γιορτινά διαγγέλματα της νέας κυβέρνησης δεν έσκυψε να δει τι σημαίνει το κλείσιμο του εργοστάσιου για τις εργατογειτονιές της Αθήνας, για τις οικογένειες αυτών των ανθρώπων. Οι ίδιοι οι εργάτες φρόντισαν να αντιμετωπίσουν την κατάσταση οργανώνοντας συνέλευση, φτιάχνοντας εργοστασιακή επιτροπή, συμμετέχοντας στο απεργιακό συλλαλητήριο στις 17 Δεκέμβρη και κλιμακώνοντας την επίσχεση εργασίας σε κατάληψη.

Δίπλα στην κατάληψη στέκονται οι αντικαπιταλιστές συμπαραστάτες που στηρίζουν τον αγώνα για να μην χάσει κανένας τη δουλειά του και τον γενικεύουν: είναι κοινό συμφέρον όλων των εργατών να μείνει ανοιχτό το εργοστάσιο, να το πάρει το δημόσιο χωρίς καμιά αποζημίωση για το αφεντικό και με εργατικό έλεγχο. Απέναντι σε ένα σύστημα που δεν μπορεί να εξασφαλίσει ούτε τα αυτονόητα, έχουμε τις δικές μας λύσεις. Πόσα νέα παιδιά, πόσοι συνταξιούχοι στη σημερινή Ελλάδα της αυξημένης φτώχειας δεν έχουν ανάγκη από ένα καινούργιο ζευγάρι παπούτσια; Γιατί να κλείσει μια υποδηματοποιία όταν υπάρχουν τέτοιες ανάγκες; Γιατί πουλάνε τον Σκαραμαγκά την ώρα που ο ΗΣΑΠ έχει ανάγκη από νέα βαγόνια για τους συρμούς του; Γιατί τα νοσοκομεία να είναι στο έλεος των πολυεθνικών του φάρμακου και να αντιμετωπίζουν νέο γύρο σκληρών περικοπών; Ο κοινός αγώνας των εργατών μπορεί να κάνει στο πλάι αυτό το χρεοκοπημένο σύστημα και να καλύψει συλλογικά τις ανθρώπινες ανάγκες όλων.

Αυτό το τεύχος του περιοδικού *Σοσιαλισμός από τα κάτω* είναι αφιερωμένο ακριβώς σε αυτόν τον κόσμο της πάλης. Με άρθρα για την οικονομική, οικολογική και πολιτική κρίση, αλλά και ένα αφιέρωμα σε έναν επαναστάτη μαρξιστή, τον Κρις Χάρμαν, που στάθηκε πενήντα χρόνια στην πρώτη γραμμή αυτής της προσπάθειας. Για έναν νέο κόσμο απαλλαγμένο από τον παραλογισμό του καπιταλισμού. ■

Πηγή: Εφημερίδα Washington Post

Όχι με το σταγονόμετρο

Πλήρη δικαιώματα για όλους τους μετανάστες

Το νομοσχέδιο του ΠΑΣΟΚ για την ιθαγένεια στα παιδιά δεύτερης γενιάς και ψήφο στους μετανάστες στις δημοτικές εκλογές είναι το βελούδινο περιτύλιγμα μιας πολιτικής που δεν αμφισβητεί τον θεσμοποιημένο ρατσισμό των τελευταίων είκοσι χρόνων, αλλά επιχειρεί με συμβολικές παραχωρήσεις να εκτονώσει τις πιέσεις ενός ισχυρού αντιρατσιστικού κινήματος που συγκρούστηκε με τη ΝΔ όλα τα τελευταία χρόνια.

Είναι μέτρα στα μισά του δρόμου, αφού η απόδοση ιθαγένειας σε παιδιά που έχουν γεννηθεί ή σπουδάσει σε δημόσιο σχολείο έχει προϋπόθεση την «νομιμότητα» των γονέων, να έχουν δηλαδή πενταετή νόμιμη παραμονή. Αντί να διορθώνει τους αποκλεισμούς που επέβαλαν οι μετ' εμποδίων «νομιμοποιήσεις» του παρελθόντος(1997, 2005) τις χρησιμοποιεί ως άλλοθι για να περιορίσει τον αριθμό δικαιούχων παιδιών. Έτσι, με τα σημερινά δεδομένα, τουλάχιστον 130.000 μένουν εκτός διαδικασίας. Όσα παιδιά μπουν, οφείλουν να περιμένουν την ενηλικίωση και να καταβάλουν 1000 ευρώ για να ενταχθούν σε διαδικασία πολιτογράφησης. Αντίστοιχα περιορισμένο αποδίδεται σε περίπου 70.000-80.000 μετανάστες το δικαίωμα ψήφου στις δημοτικές (όχι στις περιφερειακές και βουλευτικές) εκλογές, αποκλείοντάς τους μάλιστα από υποψηφιότητα σε θέση Δημάρχου.

Η πολιτική του ΠΑΣΟΚ επιχειρεί την σαλαμοποίηση και την πολυδιάσπαση των μεταναστών σε διαφορετικές κατηγορίες: νόμιμοι και παράνομοι, παλιοί και νέοι, ομογενείς και μη, μουσουλμάνοι και χριστιανοί, ευρωπαίοι, ασιάτες και αφρικανοί, κλπ. Αν για τους νόμιμους το θεσμικό πλαίσιο δεν υπόσχεται πολλά (αντίθετα εξακολουθεί να ζητάει ένσημα για παρατάσεις αδειών), για τους παράνομους έρχονται διαδικασίες «καταγραφής και απέλασης», όπως δηλώνουν ευθαρσώς συνεργάτες του Χρυσοχοΐδη όπως ο Α.Τάκης στην συνέντευξη στην *Ελευθεροτυπία* στην Ι.Σωτήρχου.

Το ΠΑΣΟΚ επιχειρεί να δορυφοριοποιήσει την πιο μετριοπαθή πτέρυγα των αντιρατσιστών, των μεταναστευτικών κοινοτήτων και των ΜΚΟ με διορισμούς στα υπουργεία ως «συνεργατών» και στην Γραμματεία Μεταναστών, ενώ ο Χρυσοχοΐδης εξήγγειλε τον διορισμό «πολιτιστικών διαμεσολαβητών» στα Αστυνομικά Τμήματα. Όμως η πραγματικότητα είναι η συνέχιση των βασανισμών στα Αστυνομικά Τμήματα, είναι οι μαζικοί πνιγμοί μεταναστών στα αφρισμένα κύματα. Είναι οι άθλιες συνθήκες ζωής χιλιάδων προσφύγων για τους οποίους ο Χρυσοχοΐδης μαζεύει τους Δημάρχους για να επανεκκινήσει τα «συμβούλια κατά της εγκληματικότητας» που είχε πρωτοπλασάρει το 2000 και να διευθετήσει την τοποθέτηση των στρατοπέδων συγκέντρωσης με συναίνεση.

Είναι ώρα η Αριστερά να απαιτήσει δυναμικά δικαίωμα στην ιθαγένεια για όλα τα παιδιά, αλλά και την μαζική νομιμοποίηση όλων των μεταναστών, άσυλο και στέγη στους πρόσφυγες. Να προβάλει την πολιτική της ενότητας όλων των εργαζόμενων, ανεξάρτητα από εθνική καταγωγή, θρησκεία και χρώμα.

Είναι ώρα να απαιτήσει τη διάλυση της FRONTEX που ευθύνεται για τους πνιγμούς μεταναστών. Οι μετανάστες και οι πρόσφυγες δεν θα σταματήσουν να πολιορκούν τα σύνορα της ρατσιστικής Ευρώπης-φρούριο όσο ο ίδιος ο καπιταλισμός με τους ιμπεριαλιστικούς πολέμους δημιουργεί τα καραβάνια των προσφύγων, την οικονομική κατάρρευση που σπέρνει τη φτώχεια και τη πείνα, την κλιματική καταστροφή που επιτείνει τον ξεριζωμό.

Οι πιέσεις για «ρεαλισμό» έχουν οδηγήσει τον Συνασπισμό σε τοποθετήσεις του τύπου «είναι θετικό το νομοσχέδιο» και ό,τι καλύτερο απέναντι στη πίεση των δεξιών και των φασιστών.

Απέναντι σε αυτό το νομοσχέδιο στράφηκαν οι υστερικές ρατσιστικές κραυγές του ΛΑΟΣ. Με απύθμενο θράσος οι ρατσιστές δημαγωγοί του ΛΑΟΣ μίλησαν για «αλλοίωση του εκλογικού σώματος», οι ίδιοι που έχουν στους κόλπους τους όλους τους χουντικούς και τους φασίστες, αυτούς που κατάργησαν ιστορικά κάθε δικαίωμα του εκλογικού σώματος. Μίλησαν για δημοψήφισμα αυτοί που στις γραμμές τους έχουν τους Πλεύρηδες, τους οπαδούς της 4ης Αυγούστου του Μεταξά, που απαιτούν να ισχύει το καθεστώς ασύλου που ίσχυε στην περίοδο της χούντας όταν το τανκ γκρέμιζε την πύλη του Πολυτεχνείου.

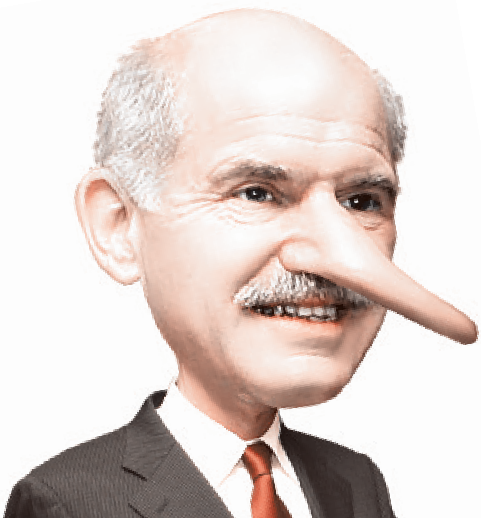
Η αριστερά χρειάζεται να απομονώσει αυτές τις ρατσιστικές κραυγές, να αντιπαλέψει τις φασιστικές εξορμήσεις στις γειτονιές, να υψώσει ασπίδα αλληλεγγύης για τους μετανάστες.

Σε αυτή τη κατεύθυνση δίνει μάχη η Κίνηση Ενωμένοι ενάντια στο Ρατσισμό και τη Φασιστική Απειλή πρωτοστατώντας στο να δοθεί ιθαγένεια σε όλα τα παιδιά μεταναστών και πλήρη πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα σε όλους τους μετανάστες.

Πέτρος Κωνσταντίνου

Αντιρατσιστικό συλλαλητήριο στο Ν. Κόσμο στις 25/11/2009

Οι 100 πρώτες μέρες του ΠΑΣΟΚ

Οι "αγορές" ανησυχούν ότι η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ προχωράει πολύ αργά, οι εργάτες εξοργίζονται γιατί οι υποσχέσεις μετατρέπονται σε επιθέσεις. Ο **Πάνος Γκαργκάνας** υποστηρίζει ότι είναι ώρα για την Αριστερά να διεκδικήσει ότι αυτός ο κόσμος της ανήκει.

Η νέα κυβέρνηση του Γιώργου Παπανδρέου συμπλήρωσε τις πρώτες 100 μέρες της και περηφανεύεται ότι έκανε μέσα σε αυτό το διάστημα περισσότερα από όσα έκανε η ΝΔ σε μια πενταετία. Είναι κι αυτός ένας τρόπος να ομολογήσει ότι η μύτη της μεγαλώνει πιο γρήγορα και από του Πινόκιο. Ενώ προεκλογικά ισχυριζόταν ότι βρίσκεται στον αντίποδα της κυβέρνησης Καραμανλή, τώρα ισχυρίζεται ότι επιταχύνει τις αλλαγές που δεν έκαναν οι προκάτοχοί της.

Εχουμε μια κυβέρνηση που λέει καθημερινά ψέματα όταν επιμένει ότι τηρεί τις προεκλογικές υποσχέσεις της. Λέει, όμως, ψέματα και όταν αυτοπροβάλεται ως κυβέρνηση που μπορεί να περνάει τα μέτρα που δεν κατάφερνε να επιβάλει ο Καραμανλής. Η αλήθεια είναι ότι βρίσκει μπροστά της την εργατική και νεολαιίστικη αντίσταση με το καλημέρα, όπως έδειξε η απεργία στις 17 Δεκέμβρη.

Ίσως το βραβείο για το χειρότερο ψέμα πρέπει να πάει στον Χρυσοχοΐδη για τις δηλώσεις του ότι η Αστυνομία επί των ημερών του θα κυνηγάει τους υπαίτιους για «Νύχτες των Κρυστάλλων». Όχι μόνο για τον υπαινιγμό ότι οι αναρχικοί κουκουλοφόροι είναι...νεοναζί, αλλά και γιατί, όπως εξηγούσε σε άρθρο του στην *Εργατική Αλληλεγγύη* ο Όμηρος Ταχμαζίδης, αποτελεί δείγμα αντισημιτισμού να παρομοιάζονται οι σπασμένες βιτρίνες μετά από μια διαδήλωση στο κέντρο της Αθήνας με τα πογκρόμ των Ναζί στο Βερολίνο στη δεκαετία του 1930. Και βέβαια η Αστυνομία δεν παρέλειψε να επιβεβαιώσει τους πραγματικούς ρατσιστικούς στόχους της συνεχίζοντας τα κρούσματα βασανισμών μεταναστών. Οι βασανιστές μέχρι θανάτου του Μοχάμεντ Καμράν στη Νίκαια παραμένουν στο απυρόβλητο, ενώ το Αστυνομικό Τμήμα Ακροπόλεως απέδειξε ότι η πρακτική είναι γενικευμένη.

Προφανώς μπορούν να προβληθούν ενστάσεις ότι ο Χρυσοχοΐδης δεν εκφράζει «το όλον ΠΑΣΟΚ» και ότι η αλλαγή νοοτροπίας στην Αστυνομία απαιτεί χρόνο. Αλλά τέτοιες δικαιολογίες δεν είναι βάσιμες. Όταν η Αστυνομία παίρνει εντολή να κάνει προληπτικές συλλήψεις όπως έγινε σε μεγάλη κλίμακα στις 6 Δεκέμβρη, αυτό μάλλον δεν αποθαρρύνει τους βασανιστές και τους ακροδεξιούς αστυνομικούς. Οσο για το «προοδευτικό» ΠΑΣΟΚ, η τήρηση των υποσχέσεων δεν είναι το φόρτε του.

Σπασμένες υποσχέσεις

Η Λούκα Κατσέλη είναι η υπουργός που προεκλογικά συμβόλιζε την «άλλη οικονομική πολιτική» την οποία υποσχόταν το ΠΑΣΟΚ. Κουβαλούσε ίσως περισσότερο από κάθε άλλον τις υποσχέσεις ότι η νέα κυβέρνηση θα επαναδιαπραγματευθεί, παραδείγματος χάρη, τη σύμβαση για την παραχώρηση του κορμού του ΟΛΠ στην COSCO. Υποσχέσεις που επανέλαβε ακόμη και όταν ανέλαβε το σχετικό χαρτοφυλάκιο, έστω και αν η τοποθέτησή της εκεί ήταν από μόνη της μια διάψευση των προσδοκιών για αλλαγή οικονομικής πολιτικής. Το βασικό οικονομικό υπουργείο το πήρε ο Παπακωνσταντίνου, ενώ η Κατσέλη πήρε το παλιό υπουργείο Ανάπτυξης στερημένο από τη σημαντικότερη ΔΕΚΟ, τη ΔΕΗ. Πήρε, όμως και το Εμπορικής Ναυτιλίας και αναγκάστηκε από τις πρώτες μέρες να πάει στους εφοπλιστές στο Λονδίνο να τους καθησυχάσει. Άδικα ανησυχούσαν. Η «επαναδιαπραγμάτευση» με την COSCO εγκαταλείφθηκε σε χρόνο ρεκόρ και αντί για αυτό η νέα υπουργός υιοθέτησε την παλιά καλή συνταγή του Αλογοσκούφη στον ΟΤΕ και του Χατζηδάκη στην Ολυμπιακή για να αντιμετωπίσει τις αντιδράσεις των συνδικαλιστών: ένα πρόγραμμα εθελουσίας εξόδου. Η κυβέρνηση κατάφερε να σταματήσει την απεργία των λιμενεργατών, αλλά η μύτη του Πινόκιο κέρδισε πόντους.

Η πιο σημαντική εξέλιξη, όμως, των 100 πρώτων ημερών έμελλε να είναι η παράδοση της οικονομικής πολιτικής από το δίδυμο Παπανδρέου-Παπακωνσταντίνου στα χέρια των Τραπεζιτών. Εδώ έγινε κανονική αεροπειρατία. Μετά την κρίση στο Ντουμπάι, επικράτησε πανικός στην αγορά των ελληνικών ομολόγων, οι τράπεζες που τα είχαν στα χέρια τους άρχισαν να τα ξεφορτώνονται και να οδηγούν το επιτόκιό τους στα ύψη. Το λεγόμενο spread, δηλαδή η διαφορά ανάμεσα στο επιτόκιο του ελληνικού δημοσίου και του αντίστοιχου γερμανικού, έφτασε σε επικίνδυνα επίπεδα. Εκείνο το σαββατοκύριακο του πανικού, ο Παπαν-

Πανεργατική 17 Δεκέμβρη 2009

δρέου συναντήθηκε με τον Έλληνα αντιπρόεδρο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας Λουκά Παπαδήμο και συμφώνησαν ότι ο πρόεδρος της ΕΚΤ Τρισέ, που βρισκόταν στο Πεκίνο για διαπραγματεύσεις με τον κινέζο ομόλογό του, θα έκανε μια καθησυχαστική δήλωση για να ηρεμήσουν οι αγορές. Πράγμα που έγινε. Τα ανταλλάγματα για το deal Παπανδρέου-Παπαδήμου τα βλέπουμε να αποτυπώνονται στα θηριώδη μέτρα που προβλέπονται στον νέο προϋπολογισμό και στο Πρόγραμμα Σταθερότητας που διαμορφώνεται από κοινού με τις Βρυξέλλες.

Η υπόσχεση ότι το ΠΑΣΟΚ δεν θα παγώσει τους μισθούς, σε αντίθεση με αυτά που έλεγε ο Καραμανλής, ήταν η πιο συγκεκριμένη δέσμευση που είχε πάρει ο Παπανδρέου προεκλογικά. Όλα τα άλλα μπορεί να ήταν μισόλογα και υπονοούμενα περί «Νιου Ντιλ» και τα παρόμοια. Οι αυξήσεις στους μισθούς, όμως, ήταν ρητή υπόσχεση, ντυμένη με θεωρίες για την τόνωση της ζήτησης που βοηθάει στην αντιμετώπιση της κρίσης. Πήγαν περίπατο και στη θέση τους προέκυψαν περικοπές ύψους ανώτερου από τις αντίστοιχες ιρλανδικές, όπως διαβεβαίωνε τους τραπεζίτες του Σίτι ο Παπακωνσταντίνου σε ειδική περιοδεία του σε Βερολίνο και Λονδίνο.

Η εποπτεία των οικονομικών μέτρων από τους τραπεζίτες είναι ανοιχτή και προκλητική. Αρχικά ζήτησαν να γίνει η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία «ανεξάρτητη αρχή», δηλαδή να μην λογοδοτεί στην εκλεγμένη κυβέρνηση αλλά στη γραφειοκρατία της ΕΕ. Έφτασαν να διεκδικούν το ίδιο για το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους! Και, με αφορμή τη συνδιαμόρφωση του Προγράμματος Σταθερότητας, το κλιμάκιο της Κομισιόν και της ΕΚΤ προχώρησε σε ελέγχους σε πέντε υπουργεία. Από την εποχή του Εμφύλιου και των ελέγχων της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας από αξιωματούχους της AMAG που μπορούσαν να μπλοκάρουν ακόμη και υπογραφές υπουργών έχει να γίνει τέτοια στενή «εποπτεία». Το παραδοσιακά «εθνικά υπερήφανο» ΠΑΣΟΚ δεν πρέπει να αισθάνεται και πολύ περήφανο.

Δεν χωράει καμιά δικαιολογία ότι όλα αυτά γίνονται κάτω από την πίεση της κρίσης. Ο Παπανδρέου είχε κάνει πριν από τις εκλογές την πρόταση στον Παπαδήμο να έρθει στην Ελλάδα και να του δώσει το υπουργείο Οικονομίας. Τότε ο Παπαδήμος είχε αρνηθεί, βέβαιος ότι μπορεί να παίξει πιο σημαντικό ρόλο από εκεί που βρίσκεται. Ουσιαστικά, ο Παπανδρέου είχε προσχεδιάσει την αντίδραση του σε περίπτωση πανικού. Πίσω από τα ωραία λόγια, η αντιμετώπιση ήταν η παράδοση του οικονομικού επιτελείου στα χέρια των τραπεζιτών.

Ο Μητσοτάκης ήρθε δεύτερος και καταϊδρωμένος με την πρότασή του για κυβέρνηση έκτακτης ανάγκης, με οικονομικούς υπουργούς τον Παπαδήμο και τον Αλέκο Παπαδόπουλο δίπλα στον Παπακωνσταντίνου και τον Σημίτη αντιπρόεδρο-συντονιστή. Η πρόταση αυτή έκφρασε τη στήριξη ενός μεγάλου μέρους της Νέας Δημοκρατίας για τους χειρισμούς του Παπανδρέου. Η Ντόρα Μπακογιάννη δεν θα μπορούσε να την κάνει χωρίς να οξύνει τις ήδη άσχημες σχέσεις αυτού του στρατόπεδου με τη νέα ηγεσία της ΝΔ.

Οσο για τον νικητή της κούρσας διαδοχής του Καραμανλή, βλέπουμε τον Σαμαρά να αποφεύγει τους πανηγυρισμούς ότι το ΠΑΣΟΚ υιοθετεί τα σκληρά μέτρα που είχε προτείνει η ΝΔ προεκλογικά. Προτιμάει να μιλάει για στροφή της ΝΔ προς τον «κοινωνικό φιλελευθερισμό». Είναι και αυτό μια ένδειξη για τις πιέσεις που ασκεί η εργατική αντίσταση στη διαχείριση της κρίσης. Ο Σαμαράς είναι υποχρεωμένος να αναζητεί ισορροπίες ανάμεσα στη συναίνεση που δίνει το παραδοσιακό κόμμα της άρχουσας τάξης προς την κυβέρνηση και στο ρόλο του δημαγωγού με τον οποίο ελπίζει να αναστηλώσει τη ΝΔ μετά την κατάρρευσή της.

Αντιστάσεις

Με τη Νέα Δημοκρατία να δυσκολεύεται να οργανώσει τη συναίνεση από τα δεξιά, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ βρίσκεται αντιμέτωπη με όλο το βάρος των πιέσεων από τα αριστερά και από τα κάτω. Το μέγεθος αυτών των αντιστάσεων φάνηκε πολύ καθαρά μέσα στις 100 πρώτες μέρες της κυβέρνησης από δυο κινητοποιήσεις: την επέτειο της δολοφονίας του Αλέξη Γρηγορόπουλου και την απεργία στις 17 Δεκέμβρη.

Στην πρώτη περίπτωση, η οργή της νεολαίας εκφράστηκε μαζικά ξεπερνώντας ορμητικά τα εμπόδια που βρήκε στο δρόμο της. Τα ΜΜΕ προσπάθησαν να ανακόψουν τη μαζικότητα των διαδηλώσεων φτιάχνοντας κλίμα υστερίας για επεισόδια και διευκολύνοντας έτσι την προληπτική καταστολή της αστυνομίας. Οι επίσημες ηγεσίες της αριστεράς στάθηκαν αμήχανα στην επέτειο. Το ΚΚΕ κάλεσε φοιτητικό συλλαλητήριο πέντε μέρες αργότερα, αποφεύγοντας την παρουσία του έστω και χωριστά στις 6 Δεκέμβρη. Ο ΣΥΡΙΖΑ συνέχισε την πολιτική των αποστάσεων από την εξέγερση του περσινού Δεκέμβρη. Το βάρος έπεσε στην αντικαπιταλιστική αριστερά και στον αυθορμητισμό της νεολαίας και το σήκωσαν με επιτυχία. Όχι μόνο στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη αλλά και σε πολλές άλλες πόλεις, τα συλλαλητήρια ήταν εντυπωσιακά.

Ακόμη πιο εντυπωσιακή ήταν η επιτυχία της απεργιακής κινητοποίησης στις 17 Δεκέμβρη. Πρέπει να γυρίσουμε πίσω στην εποχή του Καρακίτσου (δηλαδή πάνω από τριάντα χρόνια) για να βρούμε τη ΓΣΕΕ και την ΑΔΕΔΥ να στρογγυλοκάθονται ενώ ο κόσμος δίνει μάχη για να βγάλει απεργία. Κι όμως η Αθήνα έμεινε χωρίς εφημερίδες, στον Πειραιά ακινητο-

ποιήθηκαν τα πλοία, παντού τα απεργιακά συλλαλητήρια ήταν μαζικά σε όγκο και μαχητικά σε παλμό. Ηταν μια δυνατή εργατική προειδοποιητική βολή.

Αυτά τα γεγονότα μιλάνε πιο δυνατά από τις όποιες δημοσκοπήσεις. Οι εργάτες και η νεολαία έδειξαν ότι απέναντι σε μια κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ που εγκαταλείπει με ραγδαίους ρυθμούς τα προσχήματα και προχωράει σε χτυπήματα αναζητούν απάντηση από τα αριστερά. Δύσκολα θα μπορούσε κανείς να φανταστεί

Ίσως το βραβείο για το χειρότερο ψέμα πρέπει να πάει στον Χρυσοχοΐδη

συνθήκες πιο πρόσφορες για να διεκδικήσει η Αριστερά ότι αυτός ο κόσμος της ανήκει.

Ιδιαίτερα για τον ΣΥΡΙΖΑ που μόλις πριν από ενάμιση χρόνο συγκέντρωνε τη συμπάθεια μεγάλου μέρους από τον κόσμο που τελικά ψήφισε ΠΑΣΟΚ, θα έλεγε κανείς ότι είναι η στιγμή για να τους ξανακερδίσει. Κι όμως, η ηγεσία του δεν δείχνει καμιά διάθεση να κινηθεί προς αυτή την κατεύθυνση.

Δεν είναι μόνο η εικόνα της διαρκούς εσωτερικής σύγκρουσης που είναι απωθητική με την αίσθηση κρίσης που δημιουργεί. Είναι και η παραλυτική τακτική της προσφυγής σε οργανωτικές λύσεις για τα πολιτικά ζητήματα που διχάζουν αυτό το χώρο. Ενώ ο κόσμος δεν δίνει καμιά περίοδο χάριτος σε μια κυβέρνηση που βιάζεται να χτυπήσει εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, οι ηγεσίες θεωρούν ότι έχουν όλο το χρόνο μπροστά τους για να παραπέμπουν τα ζητήματα σε εσωκομματικές διαδικασίες. Πανελλαδική συνάντηση του ΣΥΡΙΖΑ για να παραπέμψει σε κάποια επιτροπή το επίμαχο θέμα των μελών του, συνέδριο του ΣΥΝ που ίσως προκύψει ύστερα από ένα γύρο προσυνεδριακών διαδικασιών των περιφερειακών οργανώσεων του. Αν ακόμα και για Συνέδριο χρειάζονται προδιαδικαστικές διαβουλεύσεις, τότε ποιος είναι ο ορισμός της παράλυσης;

Στην πράξη υπάρχει μια συνεχής δεξιά διολίσθηση, σε σημείο ώστε ο Αλαβάνος τώρα να καταγγέλεται ως... «αριστεριστής». Οι συνδικαλιστές του ΣΥΝ όχι μόνο δεν είχαν την πρωτοβουλία για την απεργία της 17 Δεκέμβρη, αλλά ακόμα και όταν αναγκάστηκαν να κινηθούν προς τα εκεί, είχαν σαν κύριο μέλημα τους να μην υπάρξει κοινή απεργιακή συγκέντρωση. Ο Κουβέλης κινείται ανοιχτά προς τις γέφυρες με το ΠΑΣΟΚ την ώρα που το κυβερνητικό κόμμα στρίβει δεξιά με πρωτοφανή ταχύτητα. Και η ηγεσία Τσίπρα φροντίζει να διατηρεί την ενότητα σέρνοντας όλο αυτόν τον χώρο προς αυτή την κατεύθυνση.

Η κατάσταση στον ΣΥΡΙΖΑ κάνει το ΚΚΕ να φαντάζει σαν «δυναμική» αντιπολίτευση. Οι κυβερνητικές επιθέσεις που χρεώνουν τα πάντα στο ΚΚΕ συντελούν προς την ίδια εντύπωση. Από το ΠΑΣΟΚ έφτασαν στο σημείο να δηλώσουν ότι το ΚΚΕ έκανε στις πρώτες βδομάδες της νέας κυβέρνησης περισσότερη αντιπολίτευση από όση έκανε στα χρόνια της ΝΔ. Αλλά στην πραγματικότητα δεν είναι έτσι τα πράγματα.

Η ηγεσία του ΚΚΕ επιχειρεί να δώσει αίσθηση αριστερής στροφής. Διεκδίκησε για το ΠΑΜΕ την αίγλη της απεργίας της 17 Δεκέμβρη, έστω και αν η πρωτοβουλία για την απεργία ξεκίνησε από τις Παρεμβάσεις των εκπαιδευτικών και η επιτυχία της στηρίχθηκε σε πολύ ευρύτερα κομμάτια όπως μαρτυράει το παράδειγμα των εργαζόμενων στα ΜΜΕ. Ανακάλυψε επίσης τον αντικαπιταλισμό φραστικά. Στον γιορτασμό του Πολυτεχνείου η αφίσα του δήλωνε για πρώτη φορά μετά από τόσα χρόνια ότι ο εχθρός το 1973 ήταν ίδιος όπως και σήμερα, ο καπιταλισμός. Στη Διεθνή Κομμουνιστική Επιθεώρηση που άρχισε να εκδίδει, το άρθρο για την κρίση και τις θέσεις του ΚΚΕ γράφει: *«Το εργατικό και λαϊκό κίνημα μπορεί και πρέπει να ανασυνταχθεί με σαφή αντιιμπεριαλιστικό - αντιμονοπωλιακό προσανατολισμό, σε τελευταία ανάλυση αντικαπιταλιστικό».*

ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ

ΑΝΤΙΛΑΪΚΟΣ Ο ΚΡΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ 2010

ΟΛΑΟΣ ΜΕ ΑΓΩΝΕΣ ΜΠΟΡΕΙ

να διορθώσει την ψήφο του

Με την πείρα της απεργίας στην αντεπίθεση

Πρωτοσέλιδο Ριζοσπάστη, 25/12/2009

Είναι σαφές ότι το ΚΚΕ αισθάνεται την πίεση της ριζοσπαστικοποίησης του κόσμου ευρύτερα και της δικής του βάσης μέσα σε αυτήν. Αισθάνεται επίσης την πίεση του γεγονότος ότι στις εκλογές έχασε ένα 2% των ψηφοφόρων του προς τα «λοιπά κόμματα» κατά κύριο λόγο προς την ΑΝΤΑΡΣΥΑ και για αυτό δεν μπορεί πια να ξεχνάει τον αντικαπιταλισμό. Όμως, είναι εξίσου σαφές ότι η ώρα της «τελευταίας ανάλυσης» δεν έχει έρθει. Για την ώρα το ΚΚΕ επιμένει ότι η αντεπίθεση της εργατικής τάξης μπορεί να γίνει με τα εργαλεία της «λαϊκής οικονομίας» και της «λαϊκής εξουσίας», τα οποία βέβαια δεν ταυτίζονται με την ανατροπή του καπιταλισμού. Από άποψη στρατηγικού προσανατολισμού, δηλαδή, το ΚΚΕ μας καλεί σε αντεπίθεση κρατώντας τα πιο επιθετικά όπλα της τάξης μας κλειδωμένα για ...αργότερα.

Αλλά και από άποψη ταχτικής, η στάση του ΚΚΕ εξακολουθεί να πάσχει από τον παραδοσιακό σεχταρισμό του. Το μεγαλύτερο μέρος των εργατών που ψήφισαν ΠΑΣΟΚ αισθάνονται αυτή τη στιγμή ότι η κυβέρνηση προδίδει τις υποσχέσεις που τους έδωσε. Κι όμως ο *Ριζοσπάστης* κατακεραυνώνει σαν οπορτουνιστή όποιον λέει ότι το ΠΑΣΟΚ κάνει στροφή 180 μοιρών. Συγκεκριμένα στις 17 Δεκέμβρη έγραφε με τίτλο *«Το στροφόμετρο του οπορτουνισμού»*:

"Καμία στροφή δεν έκανε το ΠΑΣΟΚ. Ευθεία βαδίζει χρόνια τώρα, στην κατεύθυνση που ορίζουν τα συμφέροντα της τάξης που πολιτικά εκπροσωπεί".

Το επιστέγασμα αυτής της συγχυσμένης προσπάθειας που κάνει η ηγεσία του ΚΚΕ είναι ο στόχος που βάζει για την περίοδο, έτσι όπως τον διατύπωσε πρωτοσέλιδα με πηχιαίο τίτλο ο *Ριζοσπάστης*: «Ο λαός μπορεί με αγώνες να διορθώσει την ψήφο του».

Από όλα τα πράγματα που διεκδικεί η σημερινή αγωνία των εργατών μπροστά τη χρεοκοπία του συστήματος σε όλα τα επίπεδα, το τελευταίο που έρχεται στο νου του κάθε μαχητικού αγωνιστή είναι αν θα διορθώσει την ψήφο του. Αυτός ο κόσμος αξίζει μια Αριστερά λιγότερο κολλημένη στις αδιέξοδες κοινοβουλευτικές διαδρομές της, πιο ανοιχτή στις δικές του αγωνιστικές ανάγκες, πιο τολμηρή στις αναζητήσεις του για αριστερή εναλλακτική λύση. ■

Η χρεοκοπία είναι του συστήματος

Ο **Σωτήρης Κοντογιάννης** εξηγεί γιατί ο καπιταλισμός σήμερα είναι η οικονομία των ζόμπι.

Τρία γεγονότα ήρθαν να δείξουν, στα τέλη της περασμένης χρονιάς, ότι η κρίση που χτύπησε την παγκόσμια οικονομία το καλοκαίρι του 2008 θα συνεχίσει, πέρα από τις φιλολογίες για ανάκαμψη, να καταδιώκει τον πλανήτη για πολύ καιρό ακόμα. Και όχι μόνο αυτό: παρά τα τρισεκατομμύρια της κρατικής βοήθειας, ο κίνδυνος μιας κατάρρευσης σαν της δεκαετίας του 1930 δεν έχει απομακρυνθεί, σχεδόν ούτε κατά ένα χιλιοστό.

Το πρώτο ήταν η χρεοκοπία του Ντουμπάι – του πιο φιλόδοξου από τα επτά λιλιπούτεια βασίλεια των "Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων" (ΗΑΕ).

Τον περασμένο Μάρτη οι κοσμικές στήλες μας πληροφορούσαν, όλο θαυμασμό, ότι η Αυτού Μεγαλειότης του, ο Σεΐχης Μοχάμεντ μπιν Ρασίντ αλ-Μακτούμ, ο Εμίρης του Ντουμπάι, θα γινόταν ο ιδιοκτήτης του μεγαλύτερου, πολυτελέστερου και ακριβότερου κότερου στον κόσμο: σύμφωνα με το περιοδικό Super-yacht Times, το Γκόλντεν Σταρ θα έχει μήκος 531 πόδια, οκτώ καταστρώματα, πισίνα, ελικοδρόμιο, μπάνια με τζακούζι και τραπεζαρίες με θέα τον ουρανό. Το κόστος: 350 εκατομμύρια δολάρια. Το Γκόλντεν Σταρ δεν ήταν απλά και μόνο ένα βίτσιο του Σεΐχη – ήταν το "χρυσό άστρο" της πιο ελπιδοφόρας οικονομίας ολόκληρου του Αραβικού Κόσμου. Το Ντουμπάι είχε βάλει πλώρη να μετατραπεί στην Ελβετία του Αραβικού Κόσμου, σε ένα σύγχρονο χρηματοπιστωτικό κέντρο γεμάτο με ξενοδοχεία πολυτελείας, πανάκριβα εστιατόρια, καζίνο και ό,τι άλλο τραβάει η ψυχή της υψηλής πελατείας που συνωστίζεται σε αυτά τα μέρη για να συνδυάσει τις μπίζνες με την διασκέδαση.

Τον Δεκέμβρη η Dubai World, η κρατική εταιρεία που βρίσκεται πίσω από αυτά τα μεγαλόπνοα σχέδια, κήρυξε στάση πληρωμών. Ολόκληρο το Εμιράτο χρεοκόπησε, αφήνοντας πίσω του μια μαύρη τρύπα τουλάχιστον 35 δισεκατομμυρίων δολαρίων.

Η κατάρρευση του Ντουμπάι προκάλεσε σοκ στις παγκόσμιες χρηματαγορές. Η κρίση που είχε ξεσπάσει έναν σχεδόν χρόνο πρωτύτερα, έλεγαν οι αναλύσεις, είχε στη ρίζα της τα εξωτικά χρεόγραφα μέσα στα οποία είχαν πακετάρει οι αμερικανικές (και όχι μόνο οι αμερικανικές) τράπεζες τα δεκάδες χιλιάδες επισφαλή στεγαστικά δάνεια που είχαν μοιράσει τα προηγούμενα χρόνια σε δανειολήπτες, παρόλο που ήταν βέβαιο ότι δεν θα μπορούσαν ποτέ να τα αποπληρώσουν.

Το Ντουμπάι έδειχνε τώρα ξαφνικά ότι τα "τοξικά προϊόντα" δεν περιορίζονταν πια σε αυτά τα εξωτικά προϊόντα: ακόμα και οι πιο "υγιείς" και "σίγουρες" παλιές επενδύσεις μετατρέπονταν τώρα σε παλιόχαρτα. Τα χρέη της Αυτού Μεγαλειότητος Σεΐχη Μοχάμεντ μπιν Ρασίντ αλ-Μακτούμ άξιζαν τόσο όσο και τα χρέη από τα στεγαστικά δάνεια των φτωχών ανέργων της Νέας Ορλεάνης. Δηλαδή τίποτα.

Πριν προλάβει να συνέλθει η διεθνής χρηματοπιστωτική κοινότητα από το σοκ του Ντουμπάι, ήρθε το δεύτερο χαστούκι – "η Ελληνική Τραγωδία" όπως την ονόμασε ο διεθνής τύπος: η υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας του ελληνικού δημοσίου πρώτα από την Fitch, ύστερα από την Standard & Poor και λίγες μέρες πριν από τα Χριστούγεννα, λίγο πιο συγκρατημένα, και από την Moody's.

Εδώ στην Ελλάδα οι εφημερίδες και τα κανάλια προσπάθησαν στην αρχή να διασκεδάσουν τις εντυπώσεις που προκάλεσαν αυτές οι υποβαθμίσεις, παρουσιάζοντάς τες – ως συνήθως – απλά σαν μια ανθελληνική επίθεση. Πρόκειται για γελοία θεωρία.

Είναι αλήθεια, βέβαια, ότι οι "Οίκοι Αξιολόγησης" δεν είναι παρά ιδιωτικές εταιρείες. Οι κρίσεις τους δεν έχουν τίποτα το αντικειμενικό. Οι πελάτες τους βαθμολογούνται κατά κανόνα με επιείκεια. Οι μη πελάτες τους με αυστηρότητα – τόσο προκλητικά που πολλές φορές έχει πλησιάσει τα όρια του εκβιασμού. Η Moody's οδήγησε, με τις απανωτές της

Η Συνέλευση των εργατών εργατριών της ELITE που κάνουν κατάληψη ενάντια στο κλείσιμο και την ανεργία

υποτιμήσεις, μια γερμανική ασφαλιστική εταιρεία, την Hannover De, στα πρόθυρα της πτώχευσης – απλά γιατί αρνιόταν πεισματικά να γίνει πελάτης της.

Αλλά δεν είναι μόνο αυτό: η βαθμολογία των Οίκων Αξιολόγησης στηρίζεται στα κριτήρια της αγοράς – στα ίδια κριτήρια, με άλλα λόγια, που έκαναν τους επενδυτές να πέφτουν όλα τα προηγούμενα χρόνια με τα μούτρα από τη μια φούσκα στην άλλη. Τον Ιούνη του 2007, η Fitch αναβάθμισε την Lehman Brothers από Α σε ΑΑ, μια αναβάθμιση που, σύμφωνα με την ανακοίνωση της ίδιας της Fitch, *"ήταν αποτέλεσμα των αυξημένων εσόδων και της διαφοροποίησης των κερδών ανά προϊόν και γεωγραφικό τομέα"*. Όταν χρεοκόπησε, έναν σχεδόν χρόνο αργότερα, η βαθμολογία της ήταν ακόμα Α – δηλαδή θεωρείτο ελάχιστα μόνο λιγότερο ασφαλής από έναν λογαριασμό ταμιευτηρίου.

Αυτό που μετατρέπει τα ελλείμματα και τα χρέη του ελληνικού δημοσίου σε τραγωδία δεν είναι οι αξιολογήσεις της Fitch και των αδελφών τους, αλλά η φρικιαστική ομοιότητα που έχει η "ελληνική ασθένεια" με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν όλες σχεδόν οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η Βρετανία – η έκτη μεγαλύτερη οικονομία του πλανήτη: ο προϋπολογισμός του 2010 προβλέπει ένα αστρονομικό έλλειμμα, 178 δισεκατομμύρια λίρες (200 δισεκατομμύρια ευρώ). *"Τα δημόσια οικονομικά του Ηνωμένου Βασιλείου"*, λέει ένας οικονομικός αναλυτής της τράπεζας BNP Paribas, *"είναι σε τόσο άθλια κατάσταση όπου οποιαδήποτε καθυστέρηση (στην αντιμετώπισή τους) θα μπορούσε να οδηγήσει σε απώλεια εμπιστοσύνης (των αγορών), υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας του Ηνωμένου Βασιλείου και μια κρίση στα δημόσια οικονομικά"* (Financial Times 3.1.2010).

Το 2009, το έλλειμμα της δημόσιας διοίκησης ξέφυγε από κάθε έλεγχο εδώ στην Ελλάδα. Το διαβόητο Σύμφωνο Σταθερότητας υποχρεώνει τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να έχουν ελλείμματα μικρότερα από το 3% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ). Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της νέας κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, τα ελλείμματα θα φτάσουν φέτος στο 12.5%. Τη νέα χρονιά, σύμφωνα με τον προϋπολογισμό του Παπακωνσταντίνου, τα ελλείμματα θα περιοριστούν στο 9.5% του ΑΕΠ. Με απλούς υπολογισμούς, αυτό σημαίνει ότι το ελληνικό κράτος θα αναγκαστεί να

Ο Διοικητής της ΕΚΤ Τρισέ γιορτάζει τα 10 χρόνια του ευρώ. Οι εργάτες της Ευρώπης δεν έχουν τίποτα να γιορτάσουν

Η υπερχρέωση είναι τόσο μεγάλη που έχει οδηγήσει πολλούς οικονομολόγους να κάνουν λόγο για "οικονομία των ζόμπι"

δανειστεί περίπου 54 δισεκατομμύρια ευρώ μέσα στη νέα χρονιά για να πληρώσει τα παλιά ομόλογα που λήγουν και να καλύψει τις νέες ανάγκες του προϋπολογισμού.

Το ελληνικό δημόσιο, όμως, συναντάει όλο και μεγαλύτερες δυσκολίες να βρει αγοραστές για τα ομόλογα που εκδίδει. Υπάρχουν δυο λόγοι για αυτό.

Ο πρώτος είναι η έκρηξη της ζήτησης: τα ελλείμματα έχουν διογκωθεί σε όλες σχεδόν τις χώρες – πράγμα που σημαίνει ότι όλοι σχεδόν οι υπουργοί Οικονομικών βρίσκονται στη γύρα για δανειστές. Οι "επενδυτές" – οι μεγάλες τράπεζες του εσωτερικού και του εξωτερικού δηλαδή – εκμεταλλεύονται αυτή την ζήτηση απαιτώντας ολοένα και μεγαλύτερα επιτόκια. Τον Δεκέμβρη, η διαφορά ανάμεσα στα επιτόκια του ελληνικού και του γερμανικού Δημοσίου χτύπησε κόκκινο, ξεπερνώντας τις 250 μονάδες βάσης (2.5%).

Οι εμπορικές τράπεζες έχουν κερδίσει ήδη εκατοντάδες εκατομμύρια από αυτή την κερδοσκοπία: δανείζονται με επιτόκιο 1% από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και ύστερα αγοράζουν π.χ. δεκαετή ομόλογα του ελληνικού δημοσίου με ονομαστικό επιτόκιο 5.7%. Σαν εγγύηση για τα κεφάλαια που δανείζονται από την ΕΚΤ καταθέτουν τα ίδια τα "υποβαθμισμένα" ομόλογα που έχουν μόλις αγοράσει. Η κερδοσκοπία αυτή σε βάρος του ελληνικού δημοσίου είναι μια από τις βασικές πηγές πίσω από τα αυξημένα κέρδη των ελληνικών τραπεζών μέσα στη χρονιά που μας πέρασε.

Αυτό το παιχνίδι, όμως, όπως και όλα τα κερδοσκοπικά παιχνίδια, δεν μπορεί να συνεχιστεί για πάντα – και αυτός είναι ο δεύτερος βασικός λόγος για τον οποίο η κυβέρνηση θα δυσκολεύεται όλο και περισσότερο να βρει αγοραστές για τα ομόλογά της.

Η FED, η κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ, έχει ήδη ανακοινώσει ότι τον Φλεβάρη θα αρχίσει να αποσύρει σταδιακά τα μέτρα έκτακτης ανάγκης – τα μέτρα που ξεκίνησαν πριν από ένα χρόνο με το σχέδιο Πόλσον και συνεχίστηκαν με το πακέτο του Ομπάμα και την διάσωση της αμερικανικής αυτοκινητοβιομηχανίας. Όχι γιατί η αμερικανική οικονομία έχει μπει πια ξανά για τα καλά σε τροχιά ανάκαμψης αλλά, πολύ απλά, γιατί αν συνεχιστεί και άλλο η "χαλαρή" νομισματική πολιτική με τα μηδενικά, σχεδόν, επιτόκια και τα εύκολα δάνεια με εγγύηση αφερέγγυα χρεόγραφα κινδυνεύει να υπονομευθεί ολοκληρωτικά η αξιοπιστία του αμερικανικού δολαρίου – και μαζί της ολόκληρου του αμερικανικού καπιταλισμού.

Οι ανησυχίες αυτές είναι ακόμα πιο έντονες μέσα στην ΕΚΤ: το Ευρώ, παρά τις προσδοκίες και τις προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έχει καταφέρει να ανταγωνιστεί στα σοβαρά το δολάριο σαν το παγκόσμιο νόμισμα. Σήμερα, δεκαπέντε μήνες μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers, η ΕΚΤ συνεχίζει να δέχεται σαν εγγύηση για τα δάνεια που δίνει στις εμπορικές τράπεζες χρεόγραφα βαθμολογημένα από τους Οίκους Αξιολόγησης ακόμα και με ΒΒΒ+. Στα τέλη της χρονιάς, όμως, αυτή η "χαλαρή" πολιτική θα σταματήσει, σύμφωνα με τις ανακοινώσεις της κεντρικής τράπεζας. Αυτό σημαίνει ότι, ακόμα και αν η Fitch,

η Moody's και η Standard & Poor δεν υποβαθμίσουν και άλλο την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας, η κυβέρνηση ενδέχεται να αντιμετωπίσει ακόμα μεγαλύτερες δυσκολίες να εξασφαλίσει τις πιστώσεις που χρειάζεται για να εκτελέσει τον προϋπολογισμό.

Και η Ελλάδα δεν είναι μόνη. Κάθε άλλο. Η υπερχρέωση κρατών, τραπεζών, οργανισμών, βιομηχανικών επιχειρήσεων, κλπ, είναι τόσο μεγάλη που έχει οδηγήσει πολλούς οικονομολόγους να κάνουν λόγο για "οικονομία των ζόμπι" – για μια οικονομία διάσπαρτη με οικονομικές οντότητες ουσιαστικά νεκρές, χρεοκοπημένες, που, παρόλα αυτά όμως, συνεχίζουν να κινούνται μέσα στην αγορά κατασπαράζοντας τις σάρκες των ζωντανών.

Και αυτό φάνηκε δραματικά με το τρίτο επεισόδιο που έκλεισε το 2009 – με την απόφαση της General Motors να κλείσει οριστικά την Saab, μια σουηδική αυτοκινητοβιομηχανία με ιστορία 60 χρόνων και 3500 εργαζόμενους – ύστερα από την κατάρρευση των συνομιλιών με τους υποψήφιους αγοραστές.

Η ίδια η General Motors (GM) είναι ένα από τα πιο μεγάλα και επικίνδυνα ζόμπι του σημερινού καπιταλισμού. Το 2008, η GM ήταν η μεγαλύτερη αυτοκινητοβιομηχανία των ΗΠΑ και η δεύτερη μεγαλύτερη του πλανήτη. Την 1 Ιούνη του 2009 χρεοκόπησε. Η "νέα" GM ανήκει σχεδόν αποκλειστικά στο αμερικανικό και το καναδικό κράτος – που έτρεξαν να την διασώσουν. Η διάσωση, φυσικά, αυτή δεν περιλάμβανε τους χιλιάδες εργαζόμενους που απολύθηκαν, ούτε τους δεκάδες χιλιάδες συναδέλφους τους που είχαν την ατυχία να δουλεύουν στις διάφορες δορυφορικές επιχειρήσεις (που έκλεισαν), ούτε φυσικά τους εργάτες στις θυγατρικές σαν την Saab που θα βρεθούν, με βεβαιότητα σχεδόν, (ο νέος γύρος των συνομιλιών με τους υποψήφιους αγοραστές αφορά στα περιουσιακά στοιχεία της Saab) στο δρόμο.

Τον Σεπτέμβρη του 2008, όταν χρεοκοπούσε η Lehman Brothers, οι οικονομικοί αναλυτές προσπαθούσαν να μας πείσουν ότι η κρίση που είχε μόλις ξεσπάσει οφειλόταν στην απληστία των Golden Boys και τα εξωφρενικά ρίσκα που έπαιρναν με μοναδικό κριτήριο τα μπόνους τους. Και οι κυβερνήσεις και οι κεντρικοί τραπεζίτες των μεγάλων οικονομιών έτρεξαν να ρίξουν δισεκατομμύρια στην αγορά, με την ελπίδα ότι αυτή η τεράστια ένεση ρευστότητας θα έκλεινε τις μαύρες τρύπες που είχε αφήσει πίσω της αυτή η κερδοσκοπία και θα επέτρεπε στο σύστημα να λειτουργήσει ξανά κανονικά.

Η κρίση, όμως, δεν οφειλόταν – ούτε οφείλεται – στους κερδοσκόπους και τα Golden Boys. Οι κερδοσκοπικές φούσκες είναι ένα από τα συμπτώματα και όχι η αιτία της κρίσης. Αυτό που κάνει τους επενδυτές να στρέφονται στην κερδοσκοπία των μετοχών, των κρατικών ομολόγων, των νομισματικών ισοτιμιών ή των στεγαστικών δανείων δεν είναι η απληστία τους: η απληστία ήταν πάντα ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της αστικής τάξης. Ο Ανταμ Σμιθ, ο πατέρας της αστικής πολιτικής οικονομίας, πλέκει κυριολεκτικά το εγκώμιο της ιδιοτέλειας: *"(Το άτομο) κυνηγώντας το ίδιο συμφέρον"*, γράφει, *"συχνά προάγει το συμφέρον της κοινωνίας πιο αποτελεσματικά από όταν προσπαθεί να το υπηρετήσει". "Δεν είναι η φιλευσπλαχνία του χασάπη, του ζυμωτή ή του φούρναρη αυτή που μας εξασφαλίζει το δείπνο μας"*, γράφει στο κλασσικό του βιβλίο *Ο Πλούτος των Εθνών*, *"αλλά το ενδιαφέρον τους για τα συμφέροντά τους..."*.

Αυτό που στρέφει σήμερα τους καπιταλιστές στην κερδοσκοπία είναι η έλλειψη καλύτερων επενδυτικών ευκαιριών: γιατί να επενδύσουν τα κέρδη τους στην αυτοκινητοβιομηχανία, όταν τα αυτοκίνητα σκουριάζουν απούλητα στις μάντρες; Γιατί να παραγγείλουν νέα καράβια όταν οι θαλάσσιες μεταφορές έχουν συρρικνωθεί και τα υπάρχοντα πλοία παραμένουν δεμένα;

Η αναγέννηση του Μαρξ

Ο Μαρξ είχε προβλέψει, ενάμιση αιώνα πριν, όταν έγραφε το Κεφάλαιο, την εξέλιξη αυτή. Ο καπιταλισμός, έλεγε, είναι καταδικασμένος να πέφτει ξανά και ξανά σε κρίσεις, γιατί η ίδια του η λειτουργία υπονομεύει συνεχώς τον θεμέλιο λίθο του – την κερδοφορία. Η μέση απόδοση των επενδύσεων, έλεγε, μειώνεται συνεχώς, όσο γερνάει το σύστημα. Αναπόφευκτα θα φτάσουμε σε ένα σημείο όπου η αναμενόμενη απόδοση θα είναι τόσο μικρή, όπου οι καπιταλιστές σταματάνε να επενδύουν. Όταν φτάσουμε σε αυτό το σημείο, δυο φαινόμενα αρχίζουν να παρουσιάζονται: από τη μια μεριά η ύφεση, με τις επιχειρήσεις να ξεμένουν από κέρδη και παραγγελίες και την εργατική τάξη να πιέζεται για ολοένα και μεγαλύτερες θυσίες και από την άλλη η έκρηξη της κερδοσκοπίας με τα κεφάλαια, σε μορφή χρημάτων, να στροβιλίζονται στα χρηματιστήρια και τις χρηματαγορές, παράγοντας φανταστικά – και με τη μεταφορική και την κυριολεκτική έννοια – κέρδη. Η απληστία της αστικής τάξης, αντί να προάγει το καλό της κοινωνίας όπως έλεγε ο Ανταμ Σμιθ, την βυθίζει στην καταστροφή και τη δυστυχία.

Ο Μαρξ δεν πίστευε ότι ο καπιταλισμός θα κατέρρεε από τις οικονομικές κρίσεις. Παρόλο που δεν είχε χρησιμοποιήσει αυτές τις λέξεις (δεν υπήρχαν εκείνη την εποχή), ο Μαρξ είχε προβλέψει ότι θα μετατρεπόταν σε ένα είδος ζόμπι: για να επιβιώσει το σύστημά τους, οι καπιταλιστές κυριολεκτικά ήταν ικανοί όχι μόνο να κατασπαράξουν τις κατώτερες τάξεις αλλά και να πέσουν σαν τα αρπαχτικά να φάει ό ένας τον άλλο. Το τίμημα για την διάσωση του καπιταλισμού από την ίδια του την καταστροφική μανία ήταν η βύθιση ολόκληρης της κοινωνίας στη βαρβαρότητα. Η Μεγάλη Ύφεση του 1930 και όσα ακολούθησαν – ο φασισμός, το Ολοκαύτωμα, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, η Χιροσίμα και το Ναγκασάκι – ήρθαν να επιβεβαιώσουν με τον πιο δραματικό τρόπο αυτές τις προβλέψεις.

Οι θυσίες που μας ζητάνε δεν οδηγούν στην ανάκαμψη. Αντίθετα φέρνουν τη βαρβαρότητα ένα βήμα πιο κοντά

Ο Παπακωνσταντίνου, οι επίτροποι της ΕΕ και τα στελέχη του ΔΝΤ που επισκέπτονται αυτές τις μέρες που γράφονται αυτές οι γραμμές την Ελλάδα προσπαθούν να μας πείσουν ότι θα πρέπει να αποδεχτούμε το σκληρό πακέτο των μέτρων που μας προτείνουν – για να αποφύγουμε τα χειρότερα. Λένε ψέματα: οι θυσίες που μας ζητάνε δεν οδηγούν στην ανάκαμψη. Αντίθετα φέρνουν τη βαρβαρότητα ένα βήμα πιο κοντά.

Η μόνη ελπίδα βρίσκεται στην αντίθετη κατεύθυνση. Αντιστεκόμαστε σε όλες τις "θυσίες" που προσπαθούν να μας επιβάλλουν. Και ταυτόχρονα χτίζουμε μια δυνατή αντικαπιταλιστική αριστερά, μια αριστερά που βάζει στη σημαία της την ολοκληρωτική ανατροπή αυτού του άδικου και καταστροφικού συστήματος. ■

Αποτυχία ενός ολόκληρου συστήματος

Η Σύνοδος της Κοπεγχάγης για την κλιματική αλλαγή

"Ο πλανήτης και όχι τα κέρδη τους", το σύνθημα που κυριάρχησε στα συλλαλητήρια της Κοπεγχάγης, δείχνει την προοπτική, όπως εξηγεί ο **Λέανδρος Μπόλαρης**.

Η σύνοδος του ΟΗΕ στην Κοπεγχάγη για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής είχε συγκεντρώσει την προσοχή εκατομμυρίων ανθρώπων σε όλον τον κόσμο. Οι ελπίδες ήταν μεγάλες. Οι ακτιβιστές για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και τα εκατομμύρια των ανθρώπων σε όλον το πλανήτη που ανησυχούν για την καταστροφική πορεία του περιβάλλοντος είχαν στραμμένα τα βλέμματά τους στην Κοπεγχάγη. Εκατοντάδες χιλιάδες συμμετείχαν σε διαδηλώσεις που απαιτούσαν από τις κυβερνήσεις να πάρουν μέτρα για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Στην ίδια την Κοπεγχάγη, οι διαδηλώσεις και το «Αντι-Φόρουμ» που οργάνωσε μια μεγάλη γκάμα οργανώσεων και κινήσεων ήταν οι μαζικότερες που έχουν γίνει – και αντιμετώπισαν τις «περιποιήσεις» της δανικής αστυνομίας.

Οι κυβερνήσεις όλου σχεδόν του κόσμου καλλιεργούσαν τέτοιες ελπίδες. Στην Κοπεγχάγη κατέφθασαν αντιπροσωπείες από 192 κυβερνήσεις. Η Greenpeace είχε ξεκινήσει μια μεγάλη καμπάνια με το σύνθημα «Οι πολιτικοί μιλάνε, οι ηγέτες δρουν», καλώντας αυτές ακριβώς τις κυβερνήσεις να πάρουν τις αρμόζουσες αποφάσεις. Και οι περισσότερες δήλωναν ότι αυτό σκοπεύουν να κάνουν. Η Ε.Ε υποτίθεται ότι είχε την πιο προωθημένη «περιβαλλοντική ατζέντα». Όμως, ακόμα κι οι ΗΠΑ του Μ. Ομπάμα έμοιαζαν να έχουν μετακινηθεί κατά πολύ από την εποχή που ο Μπους απέρριπτε ακόμα και το Πρωτόκολλο του Κιότο.

Ο 0πρωθυπουργός της Δανίας που «φιλοξενούσε» τη Σύνοδο, δήλωνε στις παραμονές της ότι *«είναι εμφανής η πολιτική θέληση για τη σύναψη μιας παγκόσμιας συμφωνίας. Οι διαφορές μπορούν να ξεπεραστούν αν υπάρχει πολιτική θέληση και πιστεύω ότι υπάρχει»*. Ο Γκόρντον Μπράουν, ο πρωθυπουργός της Βρετανίας, δήλωνε σε ακόμα πιο δραματικούς τόνους: *«Τα παιδιά μας δεν θα μας συγχωρήσουν αν αποτύχουμε»*.

Ο Τζορτζ Μόνμπιο, ακτιβιστής και συγγραφέας, σε ένα άρθρο που έγραψε στην εφημερίδα Guardian για την αποτυχία της Κοπεγχάγης, θυμίζει τι του είχε πει ένα χρόνο πριν ο Ιβο Ντε Μπόερ, ο επικεφαλής της επιτροπής του ΟΗΕ που οργάνωσε την Σύνοδο. *«Για μένα, το χειρότερο σενάριο είναι ότι το κλίμα θα γίνει ένας δεύτερος Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ)... Για μένα η Κοπεγχάγη είναι η προθεσμία που πρέπει να τηρήσουμε, και φοβάμαι ότι αν δεν το κάνουμε, τότε η διαδικασία θα αρχίσει να ξεχειλώνει, κι όπως έγινε και στις διαπραγματεύσεις για το παγκόσμιο εμπόριο, η μια προθεσμία μετά την άλλη θα παραβιάζεται, και στο τέλος θα μοιάζουμε με τη μικρή ορχήστρα που έπαιξε στο Τιτανικό ενώ το πλοίο βυθιζόταν...»*.[1]

Η αποτυχία...

Η προηγούμενη σύνοδος του ΟΗΕ που κατέληξε στην υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο το 1997, είχε θέσει κάποιους στόχους για τη μείωση των εκπομπών «αερίων του θερμοκηπίου» (κυρίως διοξείδιο του άνθρακα) κατά 5.2% με βάση

Περισσότεροι από 100.000 διαδήλωσαν στην Κοπεγχάγη στις 12 Δεκέμβρη

τα επίπεδα του 1990, μέχρι το 2012. Ηταν πολύ περιορισμένοι στόχοι.

Από τότε, όλα τα στοιχεία που επεξεργάζονται τα πιο έγκυρα επιστημονικά σώματα, αποδεικνύουν την επείγουσα ανάγκη για λήψη πολύ πιο ριζικών μέτρων προς αυτή τη κατεύθυνση. Η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC) κρούει συνεχώς τον κώδωνα του κινδύνου: αν η θερμοκρασία του πλανήτη αυξηθεί πάνω από 2 ºC μέχρι το τέλος του αιώνα, οι συνέπειες θα είναι μη αναστρέψιμες. Μια πρόσφατη μελέτη της IPCC, για παράδειγμα, προβλέπει άνοδο της στάθμης της θάλασσας κατά 9 ολόκληρα μέτρα, ακόμα και αν η αύξηση της θερμοκρασίας σταθεροποιηθεί στους 2 ºC.[2]

Κι όμως, το μόνο που κατάφερε η Σύνοδος της Κοπεγχάγης ήταν η έκδοση ενός κοινού ανακοινωθέντος, ενός «Συμφώνου» χωρίς κανένα συγκεκριμένο στόχο και καμιά δεσμευτική ισχύ. Ο Τζόναθαν Νηλ, που δραστηριοποιείται στην «Κίνηση ενάντια στην Κλιματική Αλλαγή» στη Βρετανία και συμμετείχε στις διαδηλώσεις της Κοπεγχάγης, έγραψε στην εφημερίδα Socialist Worker:

«Το Σύμφωνο καλύπτει δυόμισι σελίδες. Προηγουμένως, η συμφωνία του Κιότο προέβλεπε στόχους για μείωση των εκπομπών των πλούσιων χωρών. Το Σύμφωνο [της Κοπεγχάγης] λέει ότι κάθε χώρα θα ορίσει τους στόχους της όπως της αρέσει, και θα ενημερώσει τον ΟΗΕ μέχρι τις 31 Γενάρη. Περιμέναμε περαιτέρω διαπραγματεύσεις τον Δεκέμβρη στο Μεξικό. Οι περισσότερες χώρες τις περιμένουν ακόμα. Όμως, το Σύμφωνο αναφέρει ότι η πρώτη εκτίμηση για την εκπλήρωση αυτών των στόχων θα γίνει το 2015. Στο Σύμφωνο δεν περιλαμβάνονται νομικά δεσμευτικοί στόχοι. Ούτε 'πολιτικά δεσμευτικοί' όροι. Τίποτα.».[3]

Διάφορες εξηγήσεις δίνονται για την αποτυχία της Κοπεγχάγης. Από την «ατολμία» των κυβερνήσεων μέχρι τις αντιθέσεις ανάμεσα στις ΗΠΑ και την Κίνα. Οι αντιθέσεις υπήρχαν, όμως, το τελικό ανακοινωθέν, το κατάπτυστο «Σύμφωνο» που μόνο τέτοιο δεν είναι, ήταν προϊόν μιας «πριβέ» συνάντησης ανάμεσα στον Ομπάμα, τον Χου Ζι Ντάο, πρόεδρο της Κίνας, τον Λούλα, πρόεδρο της Βραζιλίας, τον Σινγκ, πρόεδρο της Ινδίας και τον Ζούμα, πρόεδρο της Νότιας Αφρικής. Γι' αυτούς τους πολιτικούς, του «Βορρά» και του «Νότου» (ο Λούλα και ο Ζούμα είναι και επικεφαλής υποτίθεται αριστερών κυβερνήσεων) τα συμφέροντα του κεφαλαίου αποτελούν την υπέρτατη δέσμευση.

...των κυρίαρχων προσεγγίσεων

Γιατί η αποτυχία της Κοπεγχάγης δεν οφείλεται απλά σε κάποια ελαττώματα των διοργανωτών της. Συμβολίζει *«την ιστορική αποτυχία της κυρίαρχης προσέγγισης στην περιβαλλοντική κρίση και την ανάγκη για πολύ πιο ριζικές λύσεις»*, όπως τονίζει στο εισαγωγικό του σημείωμα το τεύχος του Δεκέμβρη του περιοδικού Monthly Review (αμερικάνικη έκδοση). Στο ίδιο τεύχος, ο John Bellamy Foster εξηγεί ποια είναι αυτή η κυρίαρχη προσέγγιση και ποια είναι η ριζική λύση.[4]

Η «κυρίαρχη προσέγγιση» βασίζεται σε δυο «φετιχισμούς»: τις υποσχέσεις ότι υπάρχουν κάποιες θαυματουργές τεχνολογικές λύσεις, που θα αντιμετωπίσουν το πρόβλημα, όπως η παραπέρα εφαρμογή της πυρηνικής ενέργειας. Στις πιο ακραίες εκδοχές αυτής της «λύσης» είναι οι διάφορες συνταγές «γεωμηχανικής» – όπως ο «βομβαρδισμός» της στρατόσφαιρας με διοξείδιο του θείου από στόλους αεροπλάνων ώστε να περιοριστεί η είσοδος της ακτινοβολίας του ήλιου ή η βύθιση ρινισμάτων σιδήρου στους ωκεανούς για την ταχύτερη απορρόφηση του διοξειδίου του άνθρακα.

Ο άλλος «φετιχισμός» είναι αυτός που

Ο καπιταλισμός έχει φτάσει στο σημείο να απειλεί την ίδια την συνέχεια της ζωής στον πλανήτη με τη μορφή που την ξέρουμε

κυριαρχεί έτσι κι αλλιώς στην καπιταλιστική κοινωνία, ο φετιχισμός της αγοράς. Το Πρωτόκολλο του Κιότο βασίστηκε σε αυτή την πεποίθηση. Ότι, δηλαδή, οι δυνάμεις της αγοράς είναι η «ατμομηχανή» η οποία θα έφερνε μείωση των ρύπων. Με βάση αυτό το Πρωτόκολλο στήθηκε μια ολόκληρη αγορά για την εμπορία «δικαιωμάτων» στην εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου. Η Ε.Ε έχει πρωταγωνιστήσει σε αυτό τον τομέα. Η συνταγή κρίνεται εκ του αποτελέσματος: δεκατρία χρόνια μετά, οι – ανεπαρκέστατοι – στόχοι που είχε θέσει δεν έχουν επιτευχθεί από καμιά χώρα. Τους μόνους που ωφέλησε ήταν τις μεγάλες επιχειρήσεις και τους κερδοσκόπους, όχι ότι πρόκειται για δυο διαφορετικά πράγματα... Σε μια εμπεριστατωμένη μελέτη που διένειμαν στη Κοπεγχάγη, οι «Φίλοι της Γης» συγκρίνουν αυτή την αγορά με την αγορά των «στεγαστικών δανείων υψηλού ρίσκου» (subprime), δηλαδή την κερδοσκοπική φούσκα που έσκασε στις ΗΠΑ το καλοκαίρι του 2007.[5] Στο προηγούμενο τεύχος του *Σοσιαλισμός Από τα Κάτω*, ο Σωτήρης Κοντογιάννης προσφέρει μια περιεκτική παρουσίαση για το πόσο μεγάλο παραμύθι είναι οι συνταγές και τα ευχολόγια των μεγάλων πολυεθνικών για «βιώσιμη ανάπτυξη» και την «πράσινη οικονομία».[6]

Πριν τρεις δεκαετίες, όσοι μιλούσαν για τους κινδύνους της περιβαλλοντικής καταστροφής αντιμετωπίζονταν περίπου σαν οι τρελοί του χωριού και γραφικοί «οικολόγοι» με ταγάρια και σανδάλια. Αργότερα, το ζήτημα άρχισε να αποκτάει κάποια «νομιμοποίηση» αλλά εξακολουθούσε να αντιμετωπίζεται κομματιαστά: στη δεκαετία του '80 οι χλωροφθοράνθρακες (CFC) – συστατικά που περιέχονταν στο «φρέον» των ψυγείων ή στα διάφορα σπρέι – εντοπίστηκαν ως υπεύθυνοι για την «τρύπα του όζοντος».[7] Όσο όμως περνούσε ο καιρός, τόσο γινόταν όλο και πιο ξεκάθαρο ότι το πρόβλημα δεν είναι η μια ή η άλλη «υπερβολή». Αντίθετα όλες οι «απειλές» συνδέονται και αλληλεπιδρούν.

Ο καπιταλισμός: το σύστημα της μη-βιώσιμης ανάπτυξης

Η αιτία τους δεν είναι γενικά η παρέμβαση του ανθρώπου στη φύση. Είναι η συγκεκριμένη κοινωνική οργάνωση αυτής της παρέμβασης, ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής. Ο καπιταλισμός είναι το πρώτο εκμεταλλευτικό σύστημα στην ιστορία της ανθρωπότητας που έχει επιβάλλει τη «γενικευμένη εμπορευματική παραγωγή». Η ίδια η ικανότητα του ανθρώπου να επιδρά στη φύση έχει γίνει εμπόρευμα, η εργατική δύναμη. Και μαζί μ' αυτήν η φύση ολόκληρη κι ο πλούτος της.

Διακόσια περίπου χρόνια πριν, όταν ο καπιταλισμός κατακτούσε ακόμα τον πλανήτη, το 1804, ο Τζορτζ Μέηντλαντ, όγδοος υποκόμης του Λόντερντεηλ, είχε παρατηρήσει ότι όσο αυξάνονται τα «ιδιωτικά πλούτη» (οι ανταλλακτικές αξίες με τη μαρξιστική ορολογία) τόσο πιο γρήγορα καταστρέφεται ο φυσικός

πλούτος. Αυτό το «Παράδοξο του Λόντερντεηλ», όπως έχει μείνει γνωστό από τότε, ο Μαρξ το υιοθέτησε και το ανέπτυξε στην κριτική του καπιταλισμού.

Η κινητήριος δύναμη του συστήματος είναι ο ανταγωνισμός ανάμεσα στους διαφορετικούς καπιταλιστές για τη μεγαλύτερη συσσώρευση κεφαλαίου, το μεγαλύτερο ποσοστό κέρδους. Ο Καρλ Μαρξ, ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα, είχε επισημάνει πού οδηγεί αυτή η κούρσα όχι μόνο για τους εργάτες αλλά και για τη φύση. Το «Κεφάλαιο» για παράδειγμα έχει πολλές τέτοιες αναφορές:

«[Και] Κάθε πρόοδος της καπιταλιστικής γεωργίας δεν είναι πρόοδος μόνο στη καταλήστευση του εργάτη, μα και στην τέχνη καταλήστευσης του εδάφους, κάθε πρόοδος στο ανέβασμα της γονιμότητάς του για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα είναι ταυτόχρονα και πρόοδος στην καταστροφή των πηγών αυτής της γονιμότητας... Επομένως, η κεφαλαιοκρατική παραγωγή αναπτύσσει μόνο την τεχνική και το συνδυασμό του κοινωνικού προτσές παραγωγής, υποσκάπτοντας ταυτόχρονα τις πηγές απ' όπου αναβρύζει κάθε πλούτος: τη γη και τον εργάτη».[8]

Δεν υπάρχουν «πράσινοι» καπιταλιστές ούτε «πράσινοι» διαχειριστές του συστήματός τους

Ο καπιταλισμός δεν αναγνωρίζει όρια στο κυνήγι της συσσώρευσης. Για την ακρίβεια τα όριά του είναι αυτά που βάζει μόνος του στον εαυτό του, όπως επεσήμανε ο Μαρξ: οι οικονομικές κρίσεις είναι η μια εκδήλωση αυτών των «ορίων» που γεννάει η άναρχη και τυφλή ανταγωνιστική φύση του συστήματος.

Η φύση είναι το άλλο όριο. Ο καπιταλισμός έχει φτάσει στο σημείο να απειλεί την ίδια την συνέχεια της ζωής στον πλανήτη με τη μορφή που την ξέρουμε. Είναι αλήθεια ότι αυτοί που βρίσκονται στο τιμόνι αυτού του συστήματος μπορούν πια να διακρίνουν αυτό το «όριο». Ολοι μιλάνε για την ανάγκη της «βιώσιμης ανάπτυξης». Όμως, δεν μπορούν να πάρουν πραγματικά μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση. Γιατί κάτι τέτοιο απαιτεί τη ριζική αλλαγή της οικονομίας με κέντρο τις ανθρώπινες ανάγκες. Ο Μαρξ πάλι στο «Κεφάλαιο» είχε επισημάνει τι θα σήμαινε μια τέτοια κοινωνία όσον αφορά τη φύση:

«Από τη σκοπιά ενός ανώτερου οικονομικού κοινωνικού σχηματισμού, η ατομική ιδιοκτησία ξεχωριστών ατόμων στη γήινη σφαίρα θα εμφανίζεται τόσο πέρα για πέρα ανούσια, όσο κι η ατομική ιδιοκτησία ενός ανθρώπου πάνω σε έναν άλλο άνθρωπο. Ακόμα και μια ολόκληρη κοινωνία, ένα έθνος, μάλιστα όλες οι σύγχρονες κοινωνίες μαζί παρμένες, δεν είναι ιδιοκτήτες της γης. Είναι απλώς οι κάτοχοί της, οι επικαρπωτές της, και οφείλουν σαν boni patres familias να την κληροδοτήσουν βελτιωμένη στις επόμενες γενιές».[9]

Μετά την Κοπεγχάγη τι;

Αυτές οι επισημάνσεις δεν έχουν απλά μια θεωρητική σημασία. Εχουν να κάνουν με τη κατεύθυνση που πρέπει να πάρει το κίνημα ενάντια στην κλιματική αλλαγή το επόμενο διάστημα.

Αυτό το κίνημα έκανε μια εντυπωσιακή εμφάνιση στην Κοπεγχάγη. Το Σάββατο 12 Δεκέμβρη οι διαδηλωτές ξεπέρασαν τις 100.000. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη διαδήλωση που έχει γίνει ποτέ ενάντια στην κλιματική αλλαγή. Θύμιζε το κύκλο των μεγάλων διεθνών κινητοποιήσεων που ξεκίνησε δέκα χρόνια πριν στο Σηάτλ των ΗΠΑ, όταν η συμμαχία των «νταλικέρηδων με τα χελωνόπαιδα» (δηλαδή των συνδικαλισμένων εργατών με τους περιβαλλοντικούς ακτιβιστές) οδήγησαν σε κατάρρευση τη Σύνοδο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου.

Για ένα μεγάλο κομμάτι των ακτιβιστών που έδωσαν τον καλύτερο εαυτό τους στη διοργάνωση αυτής της κινητοποίησης, η αποτυχία της Κοπεγχάγης ήρθε σαν μια οδυνηρή έκπληξη. Πολλές από τις κινήσεις και τις συλλογικότητες που συμμετείχαν στις διαδηλώσεις και την Αντι-Σύνοδο, κυρίως μη-κυβερνητικές οργανώσεις αλλά και άλλες, συμμετείχαν σαν προσκεκλημένοι και παρατηρητές στην ίδια την επίσημη Σύνοδο – 25.000 μέλη τους είχαν επίσημες άδειες εισόδου στο συνεδριακό κέντρο «Μπέλα Σέντερ». Όταν έγινε φανερό ότι πάει για αποτυχία και στις παραμονές της άφιξης του Ομπάμα, ο ΟΗΕ απλά αφαίρεσε το δικαίωμα συμμετοχής σε όλον αυτόν τον κόσμο.

Η αγανάκτηση που προκάλεσε η κοροϊδία της Συνόδου πρέπει να βρει έκφραση στη συνέχιση και κλιμάκωση αυτού του κινήματος. Όχι μόνο στο επίπεδο των μεγάλων διαδηλώσεων. Το κίνημα χρειάζεται να αγκαλιάσει και νέες κοινωνικές δυνάμεις που έχουν τη δύναμη να επιβάλλουν τις αλλαγές που απαιτούνται για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και τη σωτηρία του πλανήτη. Η εργατική τάξη και τα συνδικάτα της είναι το κλειδί σε αυτή την προσπάθεια. Στις συνθήκες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, μπορούν να αναπτυχθούν δυνατοί αγώνες που θα συνδέουν για παράδειγμα την πάλη ενάντια στις απολύσεις και την ανεργία με τη διεκδίκηση μαζικών προγραμμάτων κατασκευής κατοικιών με περιβαλλοντικά κριτήρια ή τη μόνωση των υπαρχόντων κτιρίων ώστε να περιοριστεί η σπατάλη ενέργειας. Η πάλη ενάντια στην ιδιωτικοποίηση – και διάλυση – των δημόσιων συγκοινωνιών είναι και πάλη για τη προστασία του περιβάλλοντος.

Παράλληλα με αυτούς τους αγώνες, χρειάζεται και αποσαφήνιση ποιοι είναι οι αντίπαλοί μας. Δεν υπάρχουν «πράσινοι» καπιταλιστές ούτε «πράσινοι» διαχειριστές του συστήματός τους. Η Κοπεγχάγη έδειξε τι κρύβεται πίσω από τις φλυαρίες πολιτικών, όπως ο Γ. Παπανδρέου ή ο Γκόρντον Μπράουν, περί «πράσινης ανάπτυξης».

Η αντικαπιταλιστική αριστερά και στην Ελλάδα έχει να παίξει σημαντικό ρόλο σε αυτή την προσπάθεια. Στο χτίσιμο ενός μαζικού, ενωτικού κινήματος, όπως αυτό που βγήκε στους δρόμους της Κοπεγχάγης τον Δεκέμβρη. Αλλά και στο να εξασφαλίσει ότι οι μάχες που θα δίνει το επόμενο διάστημα θα έχουν το σωστό προσανατολισμό: θα έρχονται σε ρήξη με τον καπιταλισμό και τις καταστροφικές προτεραιότητές του. ■

Σημειώσεις

1 *Guardian*, 21 Δεκέμβρη 2009, στο: www.guardian.co.uk
2 www.guardian.co.uk/environment/2009/dec/ 16/ipcc-sea-level-rise-temperatures
3 www.swp.org.uk/23/12/2009/copenhagen-betrayal-jonathan-neale
4 John Bellamy Foster, "Why Ecological Revolution?" *Monthly Review*, Volume 61, Number 8, January 2010, στο: www.monthlyreview.org/100101foster.php
5 "A dangerous obsession", στο: www.foe.co.uk
6 Σωτήρης Κοντογιάννης, «Κλίμα και Πράσινη Ανάπτυξη», *Σοσιαλισμός από τα Κάτω*, Νο77, Νοέμβρης-Δεκέμβρης 2009.
7 Το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ (1987) ήταν η πρώτη συνθήκη που έθετε στόχο το σταμάτημα εκπομπών CFC.
8 Καρλ Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*, Τόμος Πρώτος, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, σελ. 522-523.
9 Καρλ Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*, Τόμος Τρίτος, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, σελ. 954.

Όπως εξηγεί ο **Νίκος Λούντος**, οι φιλοδοξίες του ελληνικού καπιταλισμού απλώνονται από τα Βαλκάνια μέχρι τη Μέση Ανατολή.

Ένα ιμπεριαλιστικό ορμητήριο

Αν στο μέτωπο της οικονομίας η κυβέρνηση Παπανδρέου προσπαθεί να πει όσο το δυνατόν λιγότερα, η γραμμή της στην εξωτερική πολιτική, ιδιαίτερα όσον αφορά στα Βαλκάνια, διατυπώνεται με μεγαλοστομίες. Ο Γ. Παπανδρέου σύγκρινε την "Ατζέντα 2014" που φιλοδοξεί να εντάξει τα Δυτικά Βαλκάνια σε ΝΑΤΟ και ΕΕ μέσα στα επόμενα τέσσερα χρόνια με αναίρεση του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Στην τελευταία του επίσκεψη στο Βελιγράδι, μάς κάλεσε να θυμηθούμε ότι υπήρχε εποχή που τα Βαλκάνια δεν είχαν εθνικά κράτη και εθνικά σύνορα, υπονοώντας ότι η ένταξη στην ΕΕ ανοίγει μια αντίστοιχη "διεθνιστική" προοπτική.

Εκτός από τα μεγάλα λόγια, βρίσκεται σε εξέλιξη έντονη κινητικότητα. Μετά τον "διπλωματικό Δεκέμβρη" με τη Σύνοδο του ΟΑΣΕ στην Αθήνα, τη Σύνοδο του ΝΑΤΟ και τη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ, ακολουθούν επισκέψεις και επαφές από τα Βαλκάνια μέχρι τις ΗΠΑ. Η κριτική που ασκούν οι σημερινοί υπουργοί στην κυβέρνηση Καραμανλή είναι ότι δεν κινήθηκε αρκετά, υπήρξε παθητική και δεν πήρε αρκετές πρωτοβουλίες. Ο Παπανδρέου έχει κρατήσει ο ίδιος το Υπουργείο Εξωτερικών για να ανεβάσει το κύρος των επαφών και να δείξει τις προτεραιότητες.

Το ερώτημα που ανοίγει είναι τι στάση πρέπει να κρατήσει η Αριστερά απέναντι σε όλα αυτά. Το πρώτο που πρέπει να κάνουμε, απαντώντας, είναι να ξεκαθαρίσουμε πόσο ψεύτικη είναι η εικόνα που φιλοτεχνεί η κυβέρνηση. Δεν βρισκόμαστε στα πρόθυρα της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών, αλλά μπροστά σε μια πιο ανεξέλεγκτη πορεία των ανταγωνισμών.

Η ίδια η οικονομική κρίση αποτελεί απόδειξη ότι τίποτα δεν μπορεί να θεωρείται σταθερό. Οι αδύναμες οικονομίες των Βαλκανίων δέχονται καινούργια, συντριπτικά χτυπήματα και κανένα από τα πολιτικά συστήματα της περιοχής δεν έχει δυνατότητες να βγει αλώβητο. Σε ευρύτερο επίπεδο, η κρίση φουντώνει τους ήδη υπάρχοντες ανταγωνισμούς. Εντείνονται και δεν υποχωρούν οι κούρσες για το ποιος αγωγός πετρελαίου και αερίου θα επικρατήσει και μαζί η μάχη για το πόση θα είναι επιρροή της κάθε μιας από τις μεγάλες δυνάμεις, ΗΠΑ, ΕΕ, Ρωσία.

Αυτά σε μια περιοχή που δεν έχει σταματήσει να έχει αλλαγές συνόρων τα τελευταία 20 χρόνια, με πιο πρόσφατες την ανεξαρτητοποίηση του Μαυροβουνίου και τη δημιουργία του προτεκτοράτου "Κόσοβο". Χιλιάδες στρατιώτες του ΝΑΤΟ και του ΟΗΕ είναι αναπτυγμένοι στα Βαλκάνια και οι πολεμικές εντάσεις, είτε στο Τέτοβο, είτε στο Κόσοβο, δεν ανήκουν στο μακρινό παρελθόν. Συνεπώς, όποιος λέει ότι η ευρωπαϊκή προοπτική του 2014 είναι η μαγική οδός προς την ειρήνη, αν δεν λέει συνειδητά ψέματα είναι αφελής.

Πόσο μάλλον που αυτή η προοπτική δεν είναι απλώς "ευρωπαϊκή", αλλά σύμφωνα με την ορολογία της κυβέρνησης Παπανδρέου, "ευρω-ατλαντική". Τα Δυτικά Βαλκάνια, δηλαδή, πρέπει να μπουν και στην ΕΕ και στο ΝΑΤΟ. Είναι, αν μη τι άλλο, παράδοξο να παρουσιάζουν την ανάπτυξη του μεγαλύτερου δολοφονικού μηχανισμού ως προϋπόθεση για την ειρήνη. Η ένταξη των βαλκανικών χωρών στο ΝΑΤΟ σημαίνει στην πράξη αύξηση των δαπανών για εξοπλι-

Σούδα, Οκτώβρης 2008. Διαδήλωση για το κλείσιμο της αμερικάνικης βάσης

σμούς, μεγαλύτερους στρατούς και πάνω απ' όλα περισσότερες εντάσεις. Ηδη η διείσδυση του ΝΑΤΟ προς την Ανατολή προκάλεσε το 2008 τον ρωσο-γεωργιανό πόλεμο στον Καύκασο και έχει καθοριστικό ρόλο για την αποσταθεροποίηση της Ουκρανίας, της Μολδαβίας και άλλων χωρών του παλιού ανατολικού μπλοκ. Το ΝΑΤΟ πίεσε τις χώρες της "νέας Ευρώπης" να στείλουν φαντάρους σε Ιράκ και Αφγανιστάν, πολύ πάνω από τις δυνάμεις τους. Η Πολωνία και η Τσεχία κινδύνεψαν και κινδυνεύουν να μετατραπούν εξ ολοκλήρου σε αμερικάνικες βάσεις με ό,τι συνέπειες θα είχε αυτό. "Ευρω-ατλαντική" προοπτική των Βαλκανίων σημαίνει ότι όλες οι χώρες γίνονται υποψήφια θύματα των μεγάλων ανταγωνισμών.

Σίγουρα λοιπόν η Αριστερά δεν πρέπει να τσιμπήσει στα παραμύθια του ευρωπαϊκού δρόμου προς την ειρήνη. Ζούμε σε μια χώρα όπου η εργατική τάξη έζησε από πρώτο χέρι τα ψέματα για την ευημερία που θα έφερνε η Ευρωπαϊκή Ενωση. Ούτε ευημερία ούτε ειρήνη θα φέρει και στους γείτονές μας. Το ίδιο επικίνδυνο όμως για την Αριστερά είναι να πάρει μέρος στους εκβιασμούς και τις απειλές απέναντι στις γειτονικές χώρες. Η ελληνική άρχουσα τάξη παίζει ιδιαίτερο και πολύ βρόμικο ρόλο στην περιοχή και αυτόν το ρόλο η αριστερά πρέπει να τον πάρει πολύ σοβαρά υπόψη της, αν δεν θέλει να καταλήξει στο ίδιο στρατόπεδο με τους έλληνες τραπεζίτες και εφοπλιστές.

Η ελληνική άρχουσα τάξη δεν παίζει μόνο το παιχνίδι των μεγάλων δυνάμεων. Εχει τους δικούς της λόγους που επιδιώκει να βάλει τις βαλκανικές χώρες στους ευρωατλαντικούς θεσμούς. Οι έλληνες καπιταλιστές αλωνίζουν, έχουν αρπάξει μεγάλο κομμάτι της οικονομίας και εκμεταλλεύονται την εργατική τάξη σε μια σειρά χώρες. Οι πιο αδύναμες από αυτές, όπως η Αλβανία και η Μακεδονία, έχουν μετατραπεί σε ελληνικά προτεκτοράτα. 20% του τραπεζικού δυναμικού στις δύο αυτές χώρες και στη Βουλγαρία βρίσκεται σε ελληνικά χέρια. Οι τράπεζες που βρίσκονται στην πρωτοπορία αυτής της εισβολής έχουν φτάσει πλέον να έχουν

Η Σύνοδος του ΟΑΣΕ στην Αθήνα τον Δεκέμβρη

3.500 υποκαταστήματα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Ο δρόμος προς την ΕΕ και το ΝΑΤΟ είναι στρωμένος με σκληρούς εκβιασμούς πάνω στις φτωχές χώρες για ακόμη περισσότερες ιδιωτικοποιήσεις και μεγαλύτερη χαλάρωση των εργατικών δικαιωμάτων. Τα ελληνικά αφεντικά είναι αυτά που περιμένουν πρώτα στη σειρά να αρπάξουν περισσότερα φιλέτα. Αν η Ελλάδα βρίσκεται υπό τον έλεγχο του Τρισέ, οι χώρες των Βαλκανίων έχουν να αντιμετωπίσουν, εκτός από τους τραπεζίτες του ΔΝΤ και της ΕΕ, τους "Ελληνες Τρισέ" που πιέζουν για συμμόρφωση.

Πολιτικοί εκβιασμοί

Η άλλη όψη αυτής της σχέσης είναι οι πολιτικοί εκβιασμοί. Ο ίδιος ο ελληνικός καπιταλισμός που πιέζει τις βαλκανικές χώρες να μπουν στην ΕΕ είναι ο ίδιος που βάζει βέτο στη Δημοκρατία της Μακεδονίας. Οσο περισσότερη ανάγκη υπάρχει στην άλλη πλευρά, τόσο μεγαλύτερη είναι η δύναμη που νιώθει στα χέρια του το ελληνικό κεφάλαιο για να επιβληθεί και να αρπάξει. Στην τελευταία Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ, ούτε καν τέθηκε το αίτημα να πάρει ημερομηνία ένταξης η Δημοκρατία της Μακεδονίας. Το ελληνικό βέτο ήταν σίγουρο, αλλά για το Γιώργο Παπανδρέου ήταν προτιμότερο να μην έχει ούτε καν αυτό το κόστος. Αντί γι'αυτό οργάνωσε την "συνάντηση των Πρεσπών" για να βγάλει φωτογραφίες μαζί με τους δύο ηγέτες των προτεκτοράτων, του Μπερίσα και του Γκρουέφσκι. Το μήνυμα ήταν ότι όσο και σκληρό να είναι το αφεντικό της περιοχής, οι υποτακτικοί δεν έχουν και πουθενά αλλού να πάνε. Η ΕΕ λέει ότι θα ανοίξει την ένταξη της Μακεδονίας μόνο όταν Ελλάδα και Μακεδονία τα βρουν μεταξύ τους. Και φυσικά αυτό θα γίνει με τους όρους του ισχυρού, όχι μιας φτωχής χώρας με 2 εκατομμύρια πληθυσμό και 33% ανεργία. Η Αλβανία θα μπει στη ζώνη Σένγκεν, πιθανώς μέσα στο 2010, ενώ χαλάρωσε το καθεστώς της βίζας και για τη Μακεδονία. Βήμα-βήμα υπό το ελληνικό μαστίγιο, με τον κατά τα άλλα "ακραίο" Γκρουέφσκι να κατηγορείται εντός της χώρας για πρωτοφανείς υποχωρήσεις και να δηλώνει ότι *"Θα αποδεχθούμε συμβιβασμό, αλλά όχι κάτω από πίεση και εκβιασμούς. Το ζήτημα του ονόματος θα λυθεί όταν ο γείτονάς μας αρχίσει να μας φέρεται σαν έθνος με τις ανάγκες μας, τα αισθήματα και τα συναισθήματά μας, με αξιοπρέπεια και κουλτούρα, ως μακεδονικό έθνος με τη δική μας γλώσσα και ταυτότητα, μοναδικότητα, ως ανθρώπους και όχι σαν αντικείμενα που μπορούν να αγοραστούν ή να μεταπειστούν υπό πίεση".*

Η εργατική τάξη και η Αριστερά στην Ελλάδα όχι μόνο δεν έχουν συμφέρον να ταχθούν με αυτούς τους εκβιασμούς, αλλά έχουν συμφέρον και να τους μπλοκάρουν. Πρέπει να απαλλάξουμε τους βαλκάνιους συναδέλφους μας από την ελληνική θηλιά που τους πνίγει και τους καταδικάζει στην εξαθλίωση. Είναι δικό τους και μόνο δικαίωμα να αποφασίσουν αν θα γίνουν μέλη της Ευρωπαϊκής Ενωσης και του ΝΑΤΟ, όχι της ελληνικής άρχουσας τάξης και οποιουδήποτε βέτο. Η "αριστερή" υποστήριξη του βέτο που αυτοπροβάλλεται ως "αντιμπεριαλισμός" είναι σκέτο άλλοθι για υποστήριξη στους επιθετικούς σχεδιασμούς των ελλήνων καπιταλιστών. Το περιοδικό "Επίκαιρα" που εκδίδει ο Αντώνης Λιβάνης έχει μετατραπεί σε φωλιά τέτοιας "αριστεροπατριωτικής" αρθρογραφίας και από αυτήν την άποψη είναι αποκαλυπτικό. Είναι θλιβερός ο "αντιμπεριαλισμός" που τάσσεται από τη μία ενάντια στην ΕΕ, αλλά ταυτόχρονα δεν θέλει την διεύρυνσή της επειδή "θα αποδυναμωθεί η ευρω-

Γκρουέφσκι - Παπανδρέου - Μπερίσα, τριμερής συνάντηση στις Πρέσπες

παϊκή ολοκλήρωση”. Μάλιστα, αυτού του είδους η επιχειρηματολογία συνδυάζεται τελευταία με μια καταγγελία της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης Ερντογάν ως “νεο-οθωμανικής”. Το παλιό “πατριωτικό” επιχείρημα έλεγε ότι η Τουρκία ήταν η αγαπημένη των Αμερικάνων. Τώρα το επιχείρημα αντιστρέφεται και γελοιοποιείται. Ο Ερντογάν κάνει ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική σαν “Οθωμανός Σουλτάνος”.

Οντως η κυβέρνηση Ερντογάν ακολουθεί μια πιο ανοιχτή εξωτερική πολιτική σε σχέση με προηγούμενες τουρκικές κυβερνήσεις. Αυτό όμως είναι μια απόδειξη για το πόσο πιο ασταθείς γίνονται συνολικά οι συσχετισμοί στην ιμπεριαλιστική πυραμίδα. Ο αρθρογράφος των Φαινάνσιαλ Τάιμς Γκίντεον Ραχμάν στις 4 Γενάρη περιέγραφε ως εξής την τουρκική στροφή: *“Η Τουρκία, που κάποτε θεωρείτο κρίσιμος σύμμαχος των ΗΠΑ στον Ψυχρό Πόλεμο και στη συνέχεια διαφημίστηκε ως το μοναδικό παράδειγμα κοσμικής, φιλοδυτικής, μουσουλμανικής δημοκρατίας, δεν αποτελεί πλέον αξιόπιστο συνομιλητή για τη Δύση. Μετά την αμερικανική εισβολή στο Ιράκ, οι δημοσκοπήσεις δείχνουν πολύ υψηλά επίπεδα αντιαμερικανισμού. Η κυβέρνηση υπό το μετριοπαθές ισλαμιστικό κόμμα ΑΚΡ διαλέγεται με τους τοπικούς εχθρούς της Αμερικής – συμπεριλαμβανομένης της Χαμάς, της Χεζμπολάχ και του Ιράν – και έχει σημάνει συναγερμό στους Αμερικάνους καθώς κράτησε μια ιδιαίτερα εχθρική στάση προς το Ισραήλ”.* Ο αρθρογράφος, μάλιστα, εντάσσει αυτή τη στροφή της Τουρκίας σε ένα ευρύτερο σχήμα χωρών που φεύγουν από τον έλεγχο των ΗΠΑ: Βραζιλία, Νότια Αφρική, Ινδία και Τουρκία.

Δυνατότητες

Είναι τρεις παράγοντες που δίνουν στον Ερντογάν αυτές τις δυνατότητες. Ο πρώτος είναι η συνολική αποδυνάμωση της αμερικάνικης ηγεμονίας. Ο δεύτερος είναι η κρίση στη Μέση Ανατολή που έχουν προκαλέσει οι πόλεμοι των ΗΠΑ. Η Τουρκία μπόρεσε να παρέμβει με το κύρος της τοπικής δύναμης που έστω και στα λόγια κατήγγειλε τις ισραηλινές θηριωδίες. Με αυτή την ευκαιρία ο Ερντογάν μπόρεσε να ξανανοίξει σχέσεις ακόμη και με τη Συρία και την Αρμενία με τις οποίες υπάρχουν συνοριακές διαφορές. Ο τρίτος λόγος είναι πολιτικός. Η προσπάθεια εθνικιστικής κλιμάκωσης από το στρατό γύρισε μπούμερανγκ ειδικά μετά τη δολοφονία Χραντ Ντινκ και την αποκάλυψη του παραστρατιωτικού δικτύου Εργκενεκόν. Οι στρατηγοί βρίσκονται στη γωνία και ο Ερντογάν μπόρεσε να κάνει βήματα για το Κουρδικό και τις άλλες μειονότητες εξασφαλίζοντας κάποια συναίνεση.

Η ελληνική και η τουρκική άρχουσα τάξη είναι δεμένες με τις πιο απαίσιες σχέσεις που δημιουργεί ο καπιταλισμός

Το ζήτημα είναι τι ρόλο παίζουν τα ελληνοτουρκικά σε αυτήν την κατάσταση. Η απάντηση είναι μόνο αρνητική. Την ώρα που ο Ερντογάν βοηθάει τα καραβάνια αλληλεγγύης να φτάσουν στη Γάζα, ο Έλληνας Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Δημήτρης Δρούτσας δίνει ετεροχρονισμένα συγχαρητήρια στην Ντόρα Μπακογιάννη για τη συμμετοχή της Ελλάδας στον αποκλεισμό του Λιβάνου και στην κρίση της Γάζας, στο πλευρό του Ισραήλ. Η ελληνική και η ελληνοκυπριακή κυβέρνηση έχουν δεδομένο το βέτο στην ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, απαιτώντας από την Τουρκία να αναγνωρίσει την Κυπριακή Δημοκρατία και να ανοίξει τα λιμάνια και τα αεροδρόμιά της στα ελληνοκυπριακά πλοία και αεροπλάνα. Ο Παπανδρέου δηλώνει ότι για την Ελλάδα η Τουρκία παραμένει “σε ευρωπαϊκή τροχιά”, μια τροχιά όμως που καταλήγει στο βέτο. Μέσα στις γιορτές, ο Πατριάρχης Βαρθολομαίος, με δηλώσεις περί “Σταύρωσης του Πατριαρχείου” και Σχολής της Χάλκης, έδωσε ένα μικρό δώρο στο Γ. Παπανδρέου αλλά ένα μεγαλύτερο δώρο στους τούρκους στρατηγούς. Ηταν οι ίδιες μέρες που το Συνταγματικό Δικαστήριο της Τουρκίας έβγαζε παράνομο το μεγαλύτερο κουρδικό κόμμα της Βουλής, ξεσηκώνοντας την οργή του κόσμου αλλά και του ίδιου του Ερντογάν. Αντί να βοηθάνε για τον εκδημοκρατισμό της Τουρκίας, όπως ισχυρίζονται, οι πιέσεις της Ελλάδας και της ΕΕ απειλούν να την αποσταθεροποιήσουν.

Στο μεταξύ οι ελληνοτουρκικοί ανταγωνισμοί φαίνεται να έκλεισαν το πιο ευνοϊκό παράθυρο που υπήρξε ποτέ για βήματα μπροστά στην Κύπρο. Σε Βορρά και Νότο του νησιού, υπάρχουν κυβερνήσεις που τις εξέλεξε ο κόσμος έξω από το άρμα του σωβινισμού. Όταν όμως οι “προστάτιδες δυνάμεις” δεήσουν να δώσουν την έγκρισή τους, οι προεδρικές εκλογές που γίνονται φέτος στη Βόρεια Κύπρο πιθανώς να έχουν ξαναγυρίσει την Προεδρία της χώρας στους εθνικιστές. Αν παρουσιαστεί σχέδιο λύσης πάνω σε αυτή τη συγκυρία, δεν θα φταίει ο κόσμος αν δεν δείξει την παραμικρή εμπιστοσύνη.

Η ελληνική και η τουρκική άρχουσα τάξη είναι δεμένες με τις πιο απαίσιες σχέσεις που δημιουργεί ο καπιταλισμός. Ως γειτονικοί καπιταλισμοί έχουν αμοιβαίες επενδύσεις και κοινό συμφέρον από τη διασφάλιση της «τάξης». Την ίδια στιγμή έχουν και τον πιο άγριο ανταγωνισμό για το ποιος από τους δύο θα αποδειχθεί πιο ισχυρός παίχτης και θα διασφαλίσει τις περισσότερες επενδύσεις στην περιοχή. Ο καθένας χρησιμοποιεί τα δικά του ισχυρά όπλα. Η ελληνική πλευρά αξιοποιεί το ότι είναι μέλος της ΕΕ και έχει δικαίωμα βέτο, αξιοποιεί τα μεγάλα ανοίγματα στα Βαλκάνια και τα προτεκτοράτα που έχει καταφέρει να δημιουργήσει. Η τούρκικη πλευρά χρησιμοποιεί τις δυνατότητες που έχει στον Καύκασο και στη Μέση Ανατολή. Όσο περισσότερο δυναμώνουν οι ανταγωνισμοί τόσο περισσότερα χρήματα φεύγουν από τις τσέπες μας και πηγαίνουν σε άχρηστους εξοπλισμούς. Και ποτέ δεν βγαίνει από την ημερήσια διάταξη η πιθανότητα ενός αιματηρού πολέμου. Οι ανταγωνισμοί έχουν και ένα ακόμη επικίνδυνο υποπροϊόν. Δίνουν τη δυνατότητα στις κυβερνήσεις να χρησιμοποιούν το χαρτί του εθνικισμού για να πειθαρχούν την εργατική τάξη και τη νεολαία.

Για όλους αυτούς τους λόγους η Αριστερά πρέπει να βρίσκεται στην αντίπερα όχθη από το στρατόπεδο του κάθε είδους “βέτο”, εθνικισμού και πολεμοκαπηλίας. Ο Καραμανλής χρησιμοποίησε το βέτο στο Βουκουρέστι για να γαντζωθεί στην εξουσία ενάμιση ακόμη χρόνο. Δεν θέλουμε ο Παπανδρέου την ώρα που θα επιτίθεται στους μισθούς και στις συντάξεις μας και θα αφήνει τα εργοστάσια να κλείνουν, να βρει την ευκαιρία να ακούσει κανένα “μπράβο” για την πυγμή που δείχνει απέναντι στους εργάτες των Βαλκανίων. Ο δρόμος για το σπάσιμο των συνόρων δεν περνά ούτε μέσα από την ΕΕ ούτε από το ΝΑΤΟ, αλλά από τους εργατικούς αγώνες ενάντια στον πόλεμο, τα αφεντικά και τις διχαστικές τους ιδεολογίες. ■

Η δράση του Κρις Χάρμαν αγκαλιάζει όλη την περίοδο από το ’60 μέχρι πρόσφατα. Ήταν παρών σε όλες τις μεγάλες καμπές και οι παρεμβάσεις του έπαιξαν ρόλο. Η **Μαρία Στύλλου** ανοίγει το αφιέρωμα συνοψίζοντας αυτήν την πενηντάχρονη πορεία. Ακολουθούν δύο κλασικά του κείμενα: “Ιστορία, Μύθος και Μαρξισμός” και “Κόμμα και Τάξη”.

Αφιέρωμα στον Κρις Χάρμαν 1942-2009

Μισός αιώνας συμβολή στον επαναστατικό μαρξισμό

«Υπήρχαν 3 μεγάλα σημεία καμπής στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Το 1968, το 1973-74 και το 1989. Ο συνδυασμός και των τριών μαζί γκρέμισε το οικονομικό, πολιτικό και ιδεολογικό οικοδόμημα του ψυχρού πολέμου».[1]

Δεν υπάρχει πιο συναρπαστική εικόνα από την ιστορία των τελευταίων 50 χρόνων και που ο Κρις Χάρμαν, όχι μόνο την περιγράφει, αλλά και παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο μέσα σ’ αυτές τις εξελίξεις.

Η προσπάθεια να γραφτεί ένα αφιέρωμα στον Κρις, είναι συνδυασμένη με τα μεγάλα γεγονότα που σημάδεψαν την περίοδο από το 1960 μέχρι το τέλος της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα. Δεν μπορεί κανένας να περιγράψει τις μεγάλες στιγμές έξω από τη μάχη του ίδιου του Κρις να συμμετέχει για να τα αλλάξει.

Στο πρώτο μισό της δεκαετίας του ’60, τα γεγονότα στην Ελλάδα επιταχύνθηκαν. Η κυβέρνηση της ΕΡΕ καταρρέει, κερδίζει τις εκλογές η Ένωση Κέντρου το 1964 και το καλοκαίρι του 1965 ξεσπάνε τα Ιουλιανά. Το κίνημα για 70 μέρες δίνει την πιο σκληρή μάχη ενάντια στο βασιλικό πραξικόπημα, ενάντια στην πολιτική τάξη που κυβερνούσε, ενάντια σε μια κυρίαρχη τάξη που προσπαθούσε να αποκτήσει τον έλεγχο των εξελίξεων. Από το 1960 μέχρι το φθινόπωρο του 1965, τα γεγονότα στην Ελλάδα ήταν το πρελούδιο του τι θα συνέβαινε τα επόμενα χρόνια σε όλο τον κόσμο.

Η χρονιά του 1968 παρουσιάζεται σήμερα σαν φοιτητική και νεολαιίστικη εξέγερση. Είναι αλήθεια ότι στα Πανεπιστήμια και πριν το ’68 είχαν ξεκινήσει καταλήψεις, οι φοιτητές πρωτοστατούσαν στα πρώτα αντιπολεμικά συλλαλητήρια, στις ΗΠΑ οι «Φοιτητές για μια Δημοκρατική Κοινωνία» κατέβαιναν στο Νότο και οργάνωναν τις κινητοποιήσεις ενάντια στις διακρίσεις των μαύρων.

Στο Λονδίνο, στην Οικονομική Σχολή του Λονδίνου (LSE), μια ομάδα επαναστατών βρέθηκε στο κέντρο της ανατρεπτικής ατμόσφαιρας. Καταλήψεις ενάντια στον καινούργιο Διευθυντή του LSE που υπηρετούσε πιο πριν στο ρατσιστικό καθεστώς της Ροδεσίας, συμμετοχή στην κατάληψη της ελληνικής Πρεσβείας στο Λονδίνο μια βδομάδα μετά τις 21 Απρίλη του 1967, οργανωτικό κέντρο για το μεγάλο αντιπολεμικό συλλαλητήριο, με συμμετοχή διεθνών αντιπροσωπειών απ’ όλη την Ευρώπη, τον Οκτώβρη του 1967.

Η πολιτική συζήτηση μέσα σ’ αυτές τις συνθήκες ήταν θηριώδης. Ο Κρις Χάρμαν και η ομάδα των Διεθνών Σοσιαλιστών, που μέλος της ήταν ο Κρις, πρωτοστατούσαν σ’ αυτήν τη συζήτηση. Σε μια νέα πολιτικοποίηση που διαμορφωνόταν εκείνη την περίοδο, ήταν βασικό το ξεκαθάρισμα για το σοσιαλισμό – για την μελλοντική κοινωνία. Σε όλη την Ευρώπη η αριστερά υποστήριζε ότι σοσιαλισμός ήταν ο σταλινισμός του ανατολικού μπλοκ. Αυτό ήταν απωθητικό για τον νέο κόσμο. Φοιτητές από τις ΗΠΑ, από την

Ελλάδα, την Μαλαισία, την Καραϊβική και την Κένυα, καθημερινά συζητούσαν τι ήταν ο σοσιαλισμός και γιατί δεν τους κάλυπταν οι υπάρχουσες καταστάσεις που μιλούσαν για σοσιαλισμό: τα γκούλαγκ του Στάλιν, η πολιτική του Μάο ή η κυβέρνηση του εργατικού κόμματος με πρωθυπουργό τον Ουίλσον στη Βρετανία.

Το άρθρο του Κρις Χάρμαν για το *«Πώς χάθηκε η Ρώσικη Επανάσταση»* δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1967 στο περιοδικό International Socialism και ήταν συμβολή σ' αυτή τη συζήτηση.

«Συχνά ακούγεται ότι η άνοδος του σταλινισμού στη Ρωσία δεν μπορεί να θεωρηθεί «αντεπανάσταση» γιατί ήταν μια διαδικασία που προχώρησε βαθμιαία... Η γραφειοκρατία δεν υποχρεώθηκε να αποσπάσει την εξουσία από τους εργάτες μονομιάς. Ο αποδεκατισμός της εργατικής τάξης άφησε στα χέρια τους την εξουσία, σε όλα τα επίπεδα της ρώσικης κοινωνίας. Τα μέλη της γραφειοκρατίας είχαν στον έλεγχό τους και τη βιομηχανία και το στρατό και την αστυνομία. Δεν είχαν καν την ανάγκη ν' αποσπάσουν τον έλεγχο του κρατικού μηχανισμού για να τον ευθυγραμμίσουν με τα οικονομικά τους συμφέροντα, όπως και η αστική τάξη το κατόρθωσε με επιτυχία σε διάφορες χώρες, χωρίς να χρειαστεί μια βίαιη σύγκρουση».[2]

Το 1968 ήταν ένας χείμαρρος. Εκατομμύρια εργάτες κατέβηκαν σε απεργία και κατέλαβαν τα εργοστάσια στη Γαλλία. Στις ΗΠΑ οι μαύροι ξεσηκώθηκαν στις μεγαλύτερες πόλεις αμέσως μετά τη δολοφονία του Μάρτιν Λούθερ Κίνγκ. Στην Πράγα οι φοιτητές, οι εργάτες και οι διανοούμενοι συγκρούστηκαν με τα ρώσικα τανκς, η φλόγα της εξέγερσης άναβε από τη μια χώρα στην άλλη. Τα πάντα γύρισαν πάνω-κάτω, ήταν ένας σεισμός που συντάραζε τον καπιταλισμό σε όλον τον κόσμο. Ο κόσμος άρχισε να πιάνει το νήμα με τις προηγούμενες επαναστάσεις, με το 1848, την Κομμούνα, τη Ρωσία του '17, τη Γερμανία του '18, τη Γαλλία και την Ισπανία του '36. Να πιστεύει ξανά ότι μπορεί να αλλάξει τον κόσμο, ότι ο Μαρξ ξαναγίνεται επίκαιρος όταν έγραφε ότι «η απελευθέρωση της εργατικής τάξης είναι έργο της ίδιας».

Ο Κρις Χάρμαν το 1968 γράφει το άρθρο *«Κόμμα και Τάξη»* για να απαντήσει στις απόψεις που κυκλοφορούν ευρέως εκείνη την περίοδο ενάντια στα κόμματα και τις οργανώσεις. *«Λίγα ζητήματα έχουν προκαλέσει περισσότερες διαμάχες μέσα στους μαρξιστικούς κύκλους απ' αυτό της σχέσης του κόμματος με την τάξη... Από γενιά σε γενιά οι ίδιες κατηγορίες ακούγονται, "γραφειοκράτες", "ελιτιστές", "υποκαθιστούν την εργατική τάξη", "αυταρχικοί"».* Στο άρθρο αναπτύσσει όλα τα επιχειρήματα γιατί χρειάζεται ένα επαναστατικό κόμμα της εργατικής τάξης, που είναι διαφορετικό από τα σοσιαλδημοκρατικά και τα σταλινικά κόμματα που μέχρι το 1968 είχαν τον απόλυτο έλεγχο μέσα στην εργατική τάξη. *«Τώρα ξανά χρειάζεται οι επαναστάτες μαρξιστές να φτιάξουν το δικό τους κόμμα που θα συμμετέχει στις καθημερινές μάχες των εργατών, που θα προσπαθεί να ανεβάσει την αυτοοργάνωση και θα συγκρούεται με τις ιδεολογικές και πρακτικές υποκλίσεις στην παλιά κοινωνία».*[3]

Η παρέμβαση του Κρις στις δύο μεγάλες ιδεολογικές συζητήσεις του '68, ο Σοσιαλισμός και το επαναστατικό κόμμα, ήταν καθοριστική για τη διαμόρφωση της Διεθνιστικής Σοσιαλιστικής Τάσης. Σε όλη την Ευρώπη, τα Κ.Κ. περνούσαν τεράστια κρίση λόγω της επέμβασης των ρώσικων τανκς στην εξεγερμένη Τσεχοσλοβακία και δεν είχαν τίποτα να προσφέρουν στους εξεγερμένους νεολαίους. Από τη μια το ΚΚΕ υποστήριζε την επέμβαση με το επιχείρημα ότι η εξέγερση ήταν ιμπεριαλιστικός δάκτυλος και από την άλλη το ΚΚΕ εσωτερικού στήριζε τον Ευρωκομμουνισμό, ταυτιζόταν με το Κ.Κ. Ιταλίας που πρόδωσε το καυτό φθινόπωρο του '69 και πρότεινε την ταξική συνεργασία με τους σοσιαλδημοκράτες και τους χριστιανοδημοκράτες.

Η δεκαετία του '70 – Η κατάρρευση της οικονομικής σταθερότητας.

«Η μακρά περίοδος ανάπτυξης έφτασε σε ένα απότομο τέλος το φθινόπωρο του 1973, καθώς οι δυτικές οικονομίες έμπαιναν ταυτόχρονα σε ύφεση για πρώτη φορά μετά το 1930, και η ανεργία διπλασιαζόταν».[4]

Ο καπιταλισμός στριμώχνεται από δύο πλευρές ταυτόχρονα. Και γι' αυτό η περίοδος έχει αναλογίες με τη σημερινή. Από τη μια, από την οικονομική κρίση και από την άλλη, από τις απεργίες και τις κοινωνικές εκρήξεις που συνεχίζουν μετά το '68. Στην Ιταλία, το εργατικό κίνημα μπήκε στο κέντρο των εξελίξεων μετά το «καυτό φθινόπωρο» του '69. Στην Ισπανία, οι εργάτες ανάγκασαν το καθεστώς του Φράνκο να προχωρήσει σε «δημοκρατικές» μεταρρυθμίσεις πριν το 1975, τη χρονιά που πέθανε ο Φράνκο. Στη Χιλή, για μια περίοδο υπήρχαν στοιχεία διπλής εξουσίας. Από τη μια η κυβέρνηση του Σαλβαντόρ Αλλιέντε και από την άλλη οι «κορντόνες» παρόμοιες με τα εργατικά συμβούλια το 1917 στη Ρωσία. Στην Πορτογαλία, καταρρέει η δικτατορία τον Απρίλη του 1974 και αυτό που ακολουθεί είναι καταλήψεις των ναυπηγείων, των τραπεζών, των μεγάλων αγροκτημάτων, ραδιοφωνικών σταθμών και εφημερίδων με ανοιχτό το ζήτημα της επανάστασης για ένα τουλάχιστον χρόνο. Στην Ελλάδα, το Πολυτεχνείο του '73 ήταν η βασική αιτία που ανατράπηκε η δικτατορία μετά από λίγους μήνες, τον Ιούλη του '74.

Μάης '68, Παρίσι

Πώς γλίτωσαν οι καπιταλιστές από την μέγγενη της οικονομικής κρίσης και του κινήματος από την άλλη; Τα κομμουνιστικά κόμματα στη Δύση έδωσαν χέρι βοηθείας στα αφεντικά με την πολιτική του Ιστορικού Συμβιβασμού. Με πρώτο το PCI (Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας) που ακολούθησαν στη συνέχεια τα υπόλοιπα Κ.Κ. (Ευρώπης και Λατινικής Αμερικής), προχώρησαν σε συνεργασίες ακόμα και με τη Χριστιανοδημοκρατία για να μπούνε στην κυβέρνηση.

Ο Κρις Χάρμαν συνδέθηκε με την Επαναστατική Αριστερά της Πορτογαλίας και έγραψε ένα μεγάλο άρθρο για την Πορτογαλία στο I.S. τον Οκτώβρη του 1974: *«Στους πρώτους μήνες το κομμουνιστικό*

κόμμα προσπαθεί να δικαιολογήσει τη στάση του, ότι οι εργάτες πρέπει να κατευθύνουν την πολιτική τους πάλη ενάντια στον φασισμό «σαν πρώτη προτεραιότητα» και να μην προβάλουν οικονομικές διεκδικήσεις. Το να διεκδικήσουν και να παλέψουν για όλα τα αιτήματά τους, επιχειρηματολογούσε, θα βάλει οικονομικές πιέσεις στις μικρές επιχειρήσεις και έτσι θα τις ρίξει στην αγκαλιά των μονοπωλίων. Η δύναμη των μονοπωλίων θα ανέβει και έτσι θα ανέβει και η ανεργία».[5] Με το άρθρο αυτό ο Κρις προσπαθούσε να πείσει τα πιο μαχητικά κομμάτια που συμμετείχαν στην εξέγερση, αλλά δεν ανήκαν ούτε στο σοσιαλιστικό ούτε στο κομμουνιστικό κόμμα, να ξεκαθαρίσουν το ζήτημα της προοπτικής, να διδαχτούνε από το παράδειγμα της Χιλής, και να δυναμώσουν περισσότερο τη σχέση τους με το εργατικό κίνημα. *«Στην Πορτογαλία, οι διαμάχες μέσα στον στρατό και η πρόσφατη μνήμη του φασισμού στη συνείδηση του κόσμου, δυσκολεύει τη δυνατότητα του πραξικοπήματος. Αλλά μπορεί να συμβεί και στην Πορτογαλία επίσης. Εκτός εάν η εργατική τάξη αναπτύξει τις δικές της ανεξάρτητες μορφές οργάνωσης, που θα έχουν στην ηγεσία τους ένα συγκροτημένο επαναστατικό κόμμα».*[5]

Το 1979 κυκλοφόρησε η μπροσούρα του Κρις «*Μαρξισμός, θεωρία και Πράξη*», που ανέλυε την μαρξιστική θεωρία και την έκανε προσιτή για χιλιάδες ακτιβιστές που ήθελαν να μάθουν τι είναι μαρξισμός. Η εισαγωγή ξεκινάει ως εξής:

«Υπάρχει ένας πλατειά διαδεδομένος μύθος ότι ο μαρξισμός είναι δύσκολος. Έτσι δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι πολλοί σοσιαλιστές που εργάζονται 40 ώρες την εβδομάδα στα εργοστάσια, στα ορυχεία ή στα γραφεία παίρνουν σαν δεδομένο ότι ο μαρξισμός είναι κάτι που δεν θα έχουν ποτέ τον καιρό ή την ευκαιρία να κατανοήσουν. Στην πραγματικότητα οι βασικές ιδέες του μαρξισμού είναι πολύ απλές. Εξηγούν, όπως δεν καταφέρνει να κάνει καμιά άλλη θεωρία, την κοινωνία μέσα στην οποία ζούμε. Βοηθούν να καταλάβουμε έναν κόσμο που τσακίζεται από κρίσεις, τη φτώχεια που υπάρχει ανάμεσα στα πλούτη, τα πραξικοπήματα και τις στρατιωτικές δικτατορίες, τον τρόπο που καταπληκτικές εφευρέσεις μπορούν να ρίξουν εκατομμύρια εργάτες στην ανεργία, τις «δημοκρατίες» που χρησιμοποιούν βασανιστές και τις «σοσιαλιστικές» χώρες που απειλούν η μια την άλλη με πυρηνικούς πυραύλους».[6]

Το κίνημα της "Αλληλεγγύης" στην Πολωνία 1980

Η δεκαετία του 1980 – Η κρίση και η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ

Αυτές τις μέρες γίνεται η δίκη του Γιαρουζέλσκι στην Πολωνία. Κατηγορείται γιατί στις 13 Δεκέμβρη του 1981, κήρυξε στρατιωτικό πραξικόπημα και έβγαλε την Αλληλεγγύη (Solidarnosc), το μεγαλύτερο εργατικό συνδικάτο της Ευρώπης εκτός νόμου. Συνέλαβε την ηγεσία της και έστειλε στη φυλακή τους πρωταγωνιστές της. Στην Πολωνία, το καθεστώς κατάφερε να τσακίσει το φοιτητικό κίνημα το 1968, αλλά δεν είχε μπορέσει να κάνει το ίδιο με την Αλληλεγγύη. Για 16 μήνες από το καλοκαίρι του 1980, τα εργοστάσια ήταν κάτω από τον έλεγχο της Solidarnosc. Η Αλληλεγγύη δημιουργήθηκε μέσα από ένα συνέδριο αντιπροσώπων από 3.500 εργοστάσια και με μέλη που έφταναν τα 10 εκατομμύρια. Η απειλή ήταν μεγάλη ότι αυτό το κίνημα μπορούσε να απλωθεί σε όλο το ανατολικό μπλοκ. Αυτή τη δύναμη προσπάθησε να σταματήσει το στρατιωτικό πραξικόπημα του Γιαρουζέλσκι με τη βοήθεια της Μόσχας.

Το 1989 – μέσα σε 6 μήνες – κατάρρευσε το όλο οικοδόμημα του κρατικού καπιταλισμού σαν χάρτινος πύργος. Τα κομμουνιστικά κόμματα στη Δύση βρέθηκαν στο κενό. Ο αριστερός κόσμος το ίδιο. Η Ουγγαρία του '56 και η Τσεχοσλοβακία του '68 προκάλεσαν ρωγμές και αποχωρήσεις από τα Κ.Κ., αλλά ποτέ σε τέτοια διάσταση. Η σύγχυση ήταν τεράστια. Τα ερωτήματα μεγάλα. Το άρθρο του Κρις Χάρμαν με τίτλο «*Η καταιγίδα ξεκίνησε*» έδινε απαντήσεις.

«Υπάρχει μια μαρξιστική αντιμετώπιση των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης που μπορεί να εξηγήσει τις εξελίξεις. Αυτή είναι η θεωρία του κρατικού καπιταλισμού... Η θεωρία στηρίζεται σε δύο αλληλοσυνδεόμενες πτυχές των Ανατολικών κρατών. Η πρώτη αναφέρεται στον κεντρικό ρόλο που έχει παίξει η συσσώρευση των μέσων παραγωγής στην οικονομική τους ανάπτυξη, και που αγνοείται από τις διαφορετικές θεωρίες που κυκλοφορούν γι' αυτές τις χώρες... Μόνο στον καπιταλισμό η συσσώρευση γίνεται – σύμφωνα με τα λόγια του Μαρξ – «ο Μωυσής και όλοι οι προφήτες»... Σύμφωνα με τον Μαρξ δεν μπορεί να υπάρχει αναγκαστική συσσώρευση στον σοσιαλισμό. Η αναγκαστική συσσώρευση είναι η ορατή έκφραση της αλλοτρίωσης, η κυριαρχία των προϊόντων της εργασίας πάνω στους εργάτες. Ο Σοσιαλισμός είναι το ξεπέρασμα αυτής της αλλοτρίωσης...

...Η εξέλιξη του καπιταλισμού του 20ού αιώνα οδήγησε στην παρέμβαση του κράτους να μειώσει τους εσωτερικούς ανταγωνισμούς στο μίνιμουμ. Αλλά όπως έλεγαν ο Λένιν και ο Μπουχάριν, αυτό δεν σταμάτησε τους ανταγωνισμούς ανάμεσα στα κεφάλαια, απλά τους ανέβασε σε ένα άλλο επίπεδο, στον ανταγωνισμό σε διεθνές επίπεδο. Τα σταλινικά κράτη ποτέ δεν ήταν ξεκομμένα από τον υπόλοιπο κόσμο... ο ανταγωνισμός δεν ήταν μόνο για τις διεθνείς αγορές. Η συμμετοχή στον στρατιωτικό ανταγωνισμό ανάμεσα στο ανατολικό μπλοκ και τη Δύση και την Κίνα ήταν πολύ μεγαλύτερος... Η επιτυχία σ' αυτόν τον τομέα εξαρτιόταν από το να κρατάνε κάτω τα μεροκάματα, να ανεβάζουν την παραγωγικότητα όσο μπορούσαν πιο σκληρά, και να χρησιμοποιούν τα κέρδη για να αυξήσουν το επίπεδο

των επενδύσεων στα εργοστάσια και τις νέες τεχνολογίες... Με άλλα λόγια, η κυρίαρχη τάξη στον κρατικό καπιταλισμό, κυνηγώντας τη συσσώρευση δημιούργησε την εργατική τάξη, τους «νεκροθάφτες της».[7]

Η μάχη ενάντια στην οπισθοχώρηση στη Δύση

Οι εξελίξεις στο ανατολικό μπλοκ ενίσχυσαν ένα ρεύμα υποχώρησης που είχε αρχίσει να υπάρχει μέσα στην αριστερά αλλά ιδιαίτερα μέσα στην επαναστατική αριστερά στη Δύση. Ο Μάης του '68 στη Γαλλία δεν κατάληξε σε επανάσταση. Το καυτό φθινόπωρο στην Ιταλία δυνάμωσε το Κομμουνιστικό Κόμμα και τη Χριστιανοδημοκρατία και όχι την Επαναστατική Αριστερά. Στην επιφάνεια όλες οι εξελίξεις μιας μεγάλης δεκαετίας έμοιαζε ότι χάθηκαν. Μια σειρά οργανώσεις και διανοούμενοι της Επαναστατικής Αριστεράς άρχισαν να συνεργάζονται με τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα.

Οι διανοούμενοι του Μάη έγιναν «μεταμοντέρνοι» απορρίπτοντας τις επαναστατικές ιδέες. Θεωρούσαν ότι οι απόψεις για την επαναστατική ανατροπή της κοινωνίας καταλήγουν σε ολοκληρωτισμό. Πρωταγωνιστές στα κινήματα που δημιουργήθηκαν μετά το '68, των γυναικών, των ομοφυλόφιλων, το αντιπολεμικό, το φοιτητικό, θεωρούσαν ότι μπορούσαν να συνεχίσουν όχι σαν κοινωνικά κινήματα ενάντια στην καταπίεση και την εκμετάλλευση, αλλά σαν ομάδες «αυτοαναφοράς». Στη δεκαετία του '80 κυριάρχησε μαζί με τις θεωρίες του μεταμοντέρνου η θεωρία ότι «το πολιτικό είναι το προσωπικό».

Ο Κρις Χάρμαν το 1979 έγραψε ένα άρθρο που κτύπησε το καμπανάκι για την κρίση της Επαναστατικής Αριστεράς στην Ευρώπη. Αυτό το άρθρο άνοιξε μεγάλη συζήτηση σε όλες τις επαναστατικές οργανώσεις. Τον Νοέμβρη του 1979 έγινε μια διεθνή συνάντηση στη Γαλλία όπου το άρθρο λειτούργησε σαν βάση για τη συζήτηση. «*Στην Ευρώπη η επαναστατική αριστερά έχει μπει τα τελευταία δύο χρόνια σε γενικευμένη κρίση. Στη μια χώρα μετά την άλλη οι μεγαλύτερες οργανώσεις έχουν παραλύσει λόγω πολιτικής σύγχυσης. Αυτό τις οδηγεί στις περισσότερες φορές σε διασπάσεις και για κάποιες σε πλήρη διάλυση...*

Για να βγει από την κρίση χρειάζεται η επαναστατική αριστερά να προχωρήσει σε θεωρητική, πολιτική και οργανωτική ανασύνθεση. Θεωρητική: μια από τις χειρότερες αποτυχίες της επαναστατικής αριστεράς διεθνώς ήταν η αδυναμία της να χρησιμοποιήσει τον μαρξισμό για να καταλάβει τη δυναμική του σύγχρονου κόσμου... Πολιτική: η πολιτική είναι εκεί που αλληλοτέμνονται η θεωρία με την πράξη. Η απουσία μιας σοβαρής θεωρίας στην επαναστατική αριστερά (ή η υιοθέτηση μιας θεωρίας που τσιμπολογάει συχνά από τον Μαοϊσμό, τον Λαϊκισμό και τον Τριτοκοσμισμό και που πολλές φορές γίνεται πολύ μηχανιστική στην ερμηνεία γραπτών του Τρότσκι για το '30), συνοδεύεται από την τάση να ψάχνει για πολιτικά υποκατάστατα της εργατικής τάξης όταν αυτή βρίσκεται σε υποχώρηση...

Η επαναστατική αριστερά διεθνώς ταλαντεύεται ανάμεσα σε δύο λανθασμένες οργανωτικές αρχές: αυτή του νερωμένου Σταλινισμού (καμιά φορά ονομάζεται «Μαρξισμός-Λενινισμός», άλλοτε «Τροτσκισμός»...) και από την άλλη του ημιαναρχισμού "ό,τι βρέξει ας κατεβάσει"...».[8]

Τριάντα χρόνια μετά τη δημοσίευση αυτού του άρθρου, ποιός θα μπορούσε να αμφισβητήσει τη χρησιμότητα του όχι μόνο για τότε, αλλά και για σήμερα.

Η δεκαετία του 1990 – Η επιστροφή της Εργατικής Τάξης

«Ο 20ός αιώνας ξεκίνησε με τη μεγάλη φανφάρα για το αναπόφευκτο της προόδου, έτσι όπως συγκεκριμενοποιήθηκε στις προβλέψεις του Μπερνστάιν για ανάπτυξη της δημοκρατίας, μεγαλύτερη ισότητα και μεγαλύτερη ευημερία για όλον τον κόσμο. Αυτός ο μύθος κυριάρχησε ξανά στα μέσα του 1950 και στις αρχές της δεκαετίας του '60 στα γραπτά των πολιτικών όπως ο Άντονι Κρόσλαντ, αναλυτών όπως ο Ντάνιελ Μπελ και οικονομολόγων όπως ο Πολ Σάμουελσον. Αυτός ο μύθος επέστρεψε ξανά το 1990, όταν ο Φράνσις Φουκουγιάμα προέβλεψε «το τέλος της ιστορίας» και επέμενε στα τέλη του 1990, παρέα με τον Άντονι Γκίντενς, ότι ο διαχωρισμός αριστερά και δεξιά ανήκει στο παρελθόν... Όμως η ζωή για την πλειοψηφία των ανθρώπων πάνω στη γη, σε διάφορες στιγμές του 20ού αιώνα, είναι από τις πιο τραγικές που έχει γνωρίσει η ιστορία...».[9]

Στη δεκαετία του '90, η οικονομική κρίση γυρίζει με πιο άγρια μορφή στη Δύση, οι λαοί στις χώρες του πρώην κρατικού καπιταλισμού βλέπουν την κατάρρευση των ελπίδων τους ότι η σύνδεση τους με την αγορά θα εξασφάλιζε μεγαλύτερη ευημερία και δημοκρατία για τους ίδιους, ο πόλεμος γυρίζει σε διάφορα σημεία του πλανήτη, η νίκη του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού απέναντι στο ανατολικό μπλοκ έχει πυροδοτήσει εθνικισμούς στα Βαλκάνια, τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, τον πόλεμο στον Κόλπο, τον εξοπλισμό του Ισραήλ με πυρηνικές βόμβες για να μπορέσει να λειτουργήσει πιο αποτελεσματικά σαν χωροφύλακας του ιμπεριαλισμού στην περιοχή των πετρελαίων.

Αυτή είναι μόνο μια μεριά της πραγματικότητας. Στη δεκαετία του '90 ξαναέρχεται στο προσκήνιο μια εργατική τάξη πολύ πιο αποφασισμένη να μην δεχτεί να καθορίζεται η ζωή της από τους καπιταλιστικούς ανταγωνισμούς. Το 1995 κυκλοφορεί «*Η Οικονομία του Τρελοκομείου*». Η εισαγωγή ξεκινάει με την παρατήρηση ότι:

«Ακούμε συνέχεια ότι ο καπιταλισμός είναι το μόνο οικονομικό σύστημα που μπορεί να λειτουργήσει. Ωστόσο, για τους περισσότερους από εμάς, για την πλειονότητα από τα πέντε δισεκατομμύ-

Πορτογαλική επανάσταση 1974-1975

Γενική απεργία στη Γαλλία. Δεκέμβρης 1995

ρια ανθρώπους του πλανήτη, η πραγματικότητα είναι ότι ο καπιταλισμός δεν λειτουργεί προς όφελός μας... Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και μετά οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες και σχεδόν σε όλες τις Τριτοκοσμικές και τις «νέες βιομηχανικές» χώρες – εκτός απ' αυτές τις Άπω Ανατολής – είναι χαμηλότεροι απ' ότι ήταν στα προηγούμενα 25 χρόνια. Σ' αυτήν την περίοδο τα ποσοστά ανεργίας έχουν ανέβει, κατά μέσο όρο.... Συνολικά στον κόσμο, ο ΟΗΕ υπολογίζει ότι υπάρχουν ένα δισεκατομμύριο άνεργοι».[10]

Την ίδια χρονιά, τον Δεκέμβρη του 1995, ξεσπάει η μεγαλύτερη εργατική απεργία στη Γαλλία. Το εργατικό κίνημα αρνείται να πληρώσει με περικοπές των μισθών, του ασφαλιστικού, της δουλειάς του και όλος ο δημόσιος τομέας παραλύει. Το αποτέλεσμα δεν ήταν μόνο η αναδίπλωση της κυβέρνησης του Ζυπέ και η ματαίωση της εφαρμογής των μέτρων, αλλά η κατάρρευσή της την επόμενη χρονιά. Το Σοσιαλιστικό κόμμα κερδίζει τις εκλογές την άνοιξη του 1997, παρ' όλα τα κακά χάλια που βρισκόταν.

Τα γεγονότα του '90 έδειξαν πόσο λάθος ήταν η άποψη που ακουγόταν και από τα αριστερά ότι *«ο Μαρξ έκανε λάθος όταν υποστήριζε ότι η εργατική τάξη είναι ιστορικά η τάξη που μπορεί να ανατρέψει τον καπιταλισμό»*. Σε αντίθεση μ' αυτή την αντίληψη, το τέλος του 20ού αιώνα δείχνει την τεράστια ανάπτυξη και εξάπλωση της εργατικής τάξης σε όλον τον κόσμο. Στο τέλος του αιώνα, από το Μεξικό μέχρι την Βομβάη, τη Σαγκάη, τη Σεούλ, απλώνεται μια νέα εργατική τάξη που επιβεβαιώνει την εικόνα του Μαρξ και του Ένγκελς όταν στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο περιγράφουν πώς ο καπιταλισμός γεννάει και τους νεκροθάφτες του.

«Οι εκτιμήσεις λένε ότι το 2015, το 49% του πληθυσμού στις υπό ανάπτυξη χώρες και το 55% του πληθυσμού παγκόσμια θα ζούνε στις πόλεις, και ένας στους πέντε σε πόλεις με πληθυσμό πάνω από 750.000.

Ακόμα και σε χώρες που ο κόσμος θεωρεί ότι είναι αγροτικές, ο κόσμος που ζει στις πόλεις είναι η πλειοψηφία: 78% στη Βραζιλία, 73% στο Μεξικό, 59% στον Ισημερινό, και 56% στην Αλγερία. Ακόμα κι εκεί που δεν είναι πλειοψηφία, το ποσοστό είναι πολύ μεγάλο: 45% στην Αίγυπτο, 30% στην Κίνα, 34% στο Πακιστάν και 27% στην Ινδία».[11]

Η πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα

Οι πιο γνωστές εφημερίδες του καπιταλιστικού κόσμου, κάνοντας την αποτίμηση της πρώτης δεκαετίας, τη χαρακτηρίζουν ως μηδενική. Βαραίνει τόσο επάνω τους η κρίση που ξέσπασε το 2008, η αβεβαιότητα για το ποιο είναι το μέλλον του καπιταλισμού, η ήττα του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού στο Ιράκ, το βάλτωμα του ΝΑΤΟ και των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν, που προσπαθούν να παρηγορηθούν με τις ελπίδες ότι η επόμενη δεκαετία θα είναι καλύτερη από την προηγούμενη. Εάν κρίνει κανένας από τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα ήταν χειρότερη κι από την πρώτη. Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος τελείωσε όχι στα πεδία των μαχων αλλά στις πόλεις των ταξικών συγκρούσεων: στην Πετρούπολη, στη Μόσχα, στο Κίελο, στο Βερολίνο, στο Τορίνο, στη Βουδαπέστη. Αυτό το τέλος δεν μπορούν να το ξεχάσουν και τους φοβίζει και για το σήμερα.

Πριν κυκλοφορήσει το βιβλίο του Κρις Χάρμαν, το *«Zombie Capitalism»*, το καλοκαίρι του 2009, που κατά γενική ομολογία είναι σταθμός για το πώς δουλεύει ο καπιταλισμός και γιατί η σημερινή κρίση μπορεί να μην είναι η τερματική αλλά είναι η μεγαλύτερη που έχει γνωρίσει ο καπιταλισμός τα τελευταία 100 χρόνια, κυκλοφόρησε μια μικρή μπροσούρα γραμμένη από τον Κρις με τίτλο *«Επανάσταση στον 21ο αιώνα»*. Ξεκινάει με την εικόνα του τι κληρονομεί ο 20ός αιώνας στον 21ο.

«Η πτώση του τείχους του Βερολίνου και η κατάρρευση των δικτατοριών σε αποσύνθεση της Ανατολικής Ευρώπης και της Σοβιετικής Ένωσης το 1989-91 υποθετικά σταμάτησε την πάλη για να αντικαταστήσουμε τον καπιταλισμό από κάτι καλύτερο. Παρ' όλα αυτά στα πρώτα χρόνια αυτού του αιώνα έχει φανεί ένα νέο πνεύμα αντίστασης σε παγκόσμιο επίπεδο. Ξεκίνησε ακριβώς πριν το ξεκίνημα του καινούργιου αιώνα με τις διαδηλώσεις γύρω από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου που συνεδρίασε στο Σηάτλ τον Νοέμβρη του 1999. Το σύνθημα «Ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός» αντήχησε σε όλες τις ηπείρους με μεγαλύτερες και πιο μαχητικές διαδηλώσεις στην Πράγα, στη Μελβούρνη, στο Ντακάρ, στο Γκέτεμποργκ, στη Γένοβα. Η αντίσταση αυτή συνεχίστηκε στο μεγαλύτερο αντιπολεμικό κίνημα ενάντια στον πόλεμο στο Ιράκ, όπου στις 15 Φλεβάρη του 2003, δεκάδες εκατομμύρια κόσμου διαδήλωσε στους δρόμους των μεγάλων πόλεων. Την ίδια περίοδο μεγάλες λαϊκές εξεγέρσεις στη Λατινική Αμερική ανάτρεψαν κυβερνήσεις από την Αργεντινή και τον Ισημερινό μέχρι τη Βολιβία και την Ουρουγουάη».[12]

Αυτή είναι η δύναμη που μπορεί να καθορίσει την ατζέντα του 21ου αιώνα. Το δίλημμα Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα είναι ξανά σήμερα ανοιχτό σε όλον τον κόσμο, παντού όπου παλεύει και αντιστέκεται η εργατική τάξη. Η ιστορία του 20ού αιώνα έδειξε ότι η αντίσταση, τα κινήματα, οι μάχες είναι αποτελεσματικές εάν αποκρυσταλλωθούν σε επαναστατικές οργανώσεις αποφασισμένες να συγκρουστούν με το σύστημα σε όλες του τις πτυχές. Για τη νίκη της Γαλλικής Επανάστασης χρειάστηκε η οργάνωση των Ιακωβίνων. Για την εργατική τάξη της Ρωσίας το 1917 το μπολσεβίκικο κόμμα.

«Η εργατική τάξη σε όλο τον κόσμο θα χρειαστεί ξανά το επαναστατικό κόμμα μέσα στον 21ο αιώνα, εάν δεν θέλουμε η ανθρωπότητα σαν σύνολο να αντιμετωπίσει την καταστροφή. Αυτή η ανάγκη μπορεί να καλυφτεί μόνο εάν υπάρχουν άνθρωποι που θα βάλουν για τον εαυτό τους αυτό το καθήκον».[13]

Ο Ιρλανδός επαναστάτης James Connolly έγραψε ότι *«Οι μόνοι αληθινοί προφήτες είναι αυτοί που χαράσσουν το μέλλον»*. Αυτή είναι η παρακαταθήκη που τα γραπτά και η δράση του Κρις Χάρμαν τα τελευταία πενήντα χρόνια μας έχουν αφήσει. ■

Βιβλία – αναφορές

1 C. Harman, *A people's history of the world*, εκδόσεις Bookmarks 1999.
2 C. Harman, «Πώς χάθηκε η Ρώσικη Επανάσταση», περιοδικό *International Socialism*, No 30, 1967. Το άρθρο έχει δημοσιευτεί σε βιβλίο με τον ίδιο τίτλο που κυκλοφόρησαν οι εκδόσεις «Εργατική Δημοκρατία», Ιούνης 1998.
3 C. Harman, «Party and Class», *International Socialism*, No 35, χειμώνας 1968-69.
4 C. Harman, *A people's history of the world*, σελ. 580.
5 C. Harman, *International Socialism*, No 72, Οκτώβρης 1974, σελ. 7.
6 C. Harman, *How Marxism works*, Bookmarks. Ελληνική έκδοση: Κρις Χάρμαν *Μαρξισμός, θεωρία και πράξη*, εκδόσεις Εργατική Δημοκρατία, Μάης 1991.
7 C. Harman, *International Socialism* (νέα σειρά), No 46, Άνοιξη 1990, σελ. 32.
8 C. Harman, *International Socialism*, No 4, Άνοιξη 1979, σελ. 49.
9 C. Harman, *A people's history of the world*, σελ. 605.
10 C. Harman, *Η Οικονομία του Τρελοκομείου, καπιταλισμός και αγορά σήμερα*, έκδοση Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο 1996.
11 C. Harman, «Οι εργάτες του κόσμου», *International Socialism*, No 96, Φθινόπωρο 2002, σελ. 7.
12 C. Harman, *Revolution in the 21st century.*
13 C. Harman, *A people's history of the world.*

Ιστορία, Μύθος και Μαρξισμός

Το άρθρο που ακολουθεί δημοσιεύτηκε στη συλλογή *Δοκίμια για τον Ιστορικό Υλισμό*, εκδόσεις Bookmarks, 1998. Βασίζεται σε ομιλία του Κρις Χάρμαν στο Σχολείο Ιστορίας του περιοδικού *International Socialism*. Τη μετάφραση έκανε ο **Νίκος Λούντος**.

Πολλοί μπορεί να σκέφτονται πως οι σοσιαλιστές καλύτερα θα κάνουν να βρίσκονται στο δρόμο και να οργανώνουν αγώνες παρά να συζητάνε για την ιστορία. Φυσικά είμαστε στους δρόμους και οργανώνουμε. Ομως για εμάς, το ζήτημα της ιστορίας είναι εξαιρετικά σημαντικό. Γιατί; Υπάρχει μια φράση από το 1984 του Τζορτζ Οργουελ που αποδίδει τον τρόπο σκέψης του ολοκληρωτικού κράτους: *"Αυτός που ελέγχει το παρόν, ελέγχει το παρελθόν. Αυτός που ελέγχει το παρελθόν, ελέγχει το μέλλον."* Δηλαδή, αν μια άρχουσα τάξη καταφέρει να εμποδίσει τους ανθρώπους να καταλαβαίνουν από πού προέρχεται η κοινωνία, μπορεί να τους εμποδίσει να κατανοούν και την εξέλιξη της κοινωνίας, σταθεροποιώντας έτσι την εξουσία της.

Ιστορικά, είναι εντυπωσιακό πόσες φορές οι άρχουσες τάξεις έχουν προσπαθήσει να εμποδίσουν τους ανθρώπους να κατανοούν το παρελθόν. Το αγαπημένο μου παράδειγμα είναι από την ίδρυση της πρώτης Πανκινέζικης Αυτοκρατορίας το 221 π.Χ. Ο Αυτοκράτορας διέταξε να καούν όλα τα βιβλία που αναφέρονταν στις παλιές παραδόσεις: *"Υπάρχουν ορισμένοι άνθρωποι των γραμμάτων που δεν βασίζονται στο παρόν αλλά μελετούν το παρελθόν με σκοπό να ασκήσουν κριτική στη σύγχρονη εποχή. Μπερδεύουν και ενθουσιάζουν το λαό... Κρίνω σκόπιμο να απαγορευτούν."* Οι άνθρωποι που θα τολμούσαν να συζητήσουν για τα απαγορευμένα βιβλία: *"θα πρέπει να εκτελεστούν, με δημόσια έκθεση των πτωμάτων τους. Αυτοί που χρησιμοποιούν το παρελθόν για να ασκήσουν κριτική στο παρόν πρέπει να θανατωθούν μαζί με τους συγγενείς τους."* Αντίστοιχα πράγματα συνέβησαν κατ' επανάληψη από τότε και συμβαίνουν ακόμη και σήμερα σε αρκετά μέρη του κόσμου.

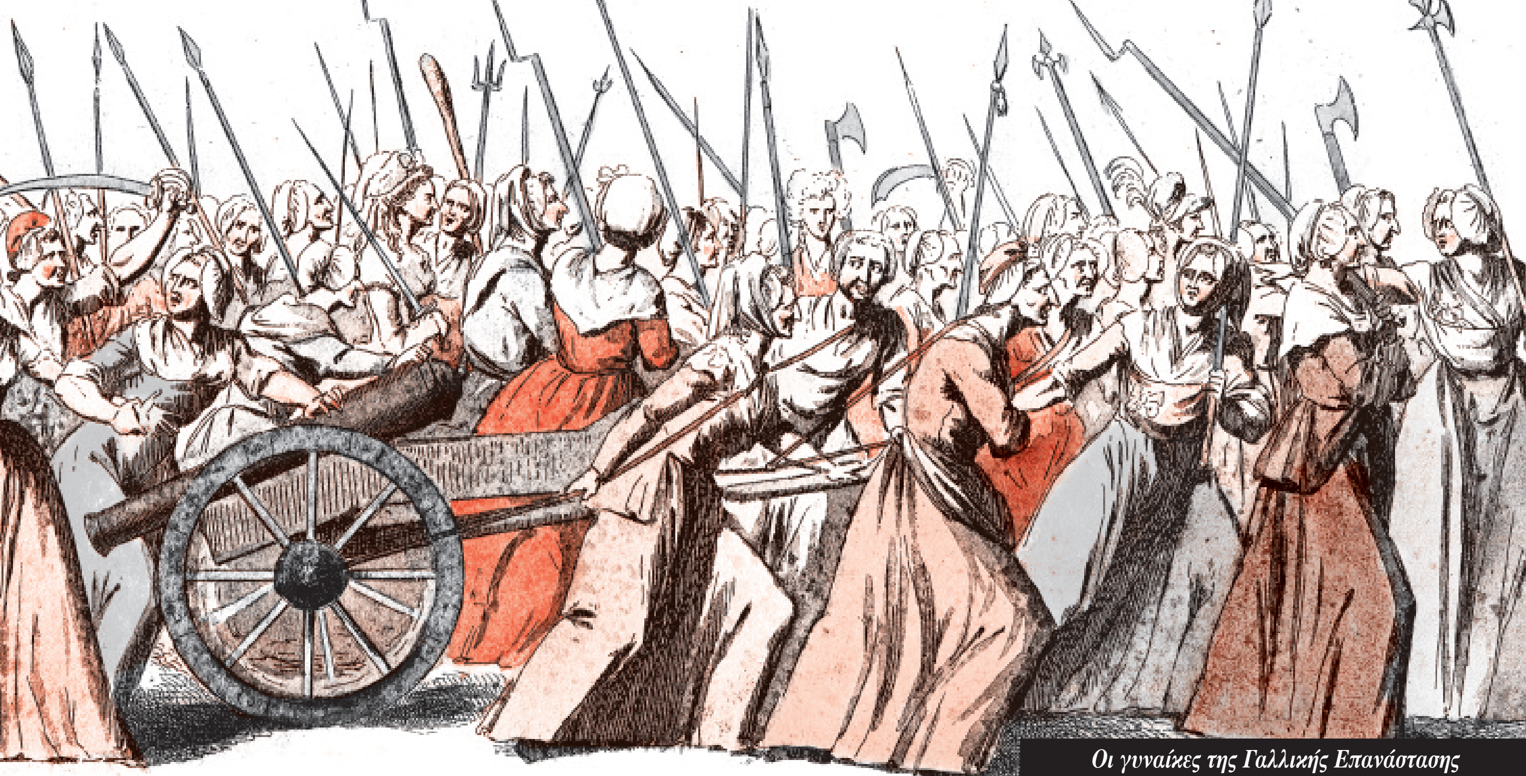
Οταν οι Αζτέκοι, τον 15ο αιώνα, ίδρυσαν την Αυτοκρατορία τους στη σημερινή περιοχή του Μεξικού και της Γουατεμάλας, καταπιάστηκαν με την καταστροφή όλων των παλιών αρχείων, έτσι ώστε να μπορεί να επινοηθεί μια παράδοση που θα νομιμοποιούσε την εξουσία των Αζτέκων αυτοκρατόρων. Οι Ισπανοί κονκισταδόρες στην ίδια περιοχή, 100 χρόνια αργότερα, κινήθηκαν στα ίδια σχεδόν βήματα. Κατέστρεψαν όλους τους ναούς και τα μνημεία των Αζτέκων και όσα περισσότερα κείμενά τους μπορούσαν ώστε να ξεριζώσουν τη μνήμη του Αζτέκικου πολιτισμού.

Πιο πρόσφατα είχαμε το κάψιμο των βιβλίων από τους Ναζί. Επειτα, είχαμε το σταλινικό ξαναγράψιμο της ιστορίας, τη χάλκευση των φωτογραφιών, των κινηματογραφικών φιλμ, την απαγόρευση κάθε συζήτησης ώστε τελικά κάθε ιστορικό ντοκουμέντο οποιασδήποτε σημασίας κλειδώθηκε στα έγκατα των κεντρικών γραφείων της Γκε-Πε-Ου στην πλατεία Λουμπιάνκα. Στην Ουγγαρία, μέχρι πριν από δέκα χρόνια, οποιαδήποτε συζήτηση για την επανάσταση του 1956 απαγορευόταν. Αρκούσε να θέσεις μόνο το ερώτημα, και ρίσκαρες να χάσεις τη δουλειά σου, να υποστείς διώξεις από την αστυνομία, να φυλακιστείς και ούτω καθεξής. Παρόμοια, στην Ισπανία μέχρι πριν από 20 χρόνια, η καταστροφή της Γκερνίκα ήταν ζήτημα που δεν μπορούσες να θέσεις, ούτε εντύπως, ούτε σε γραπτή εργασία αν ήσουν φοιτητής, ούτε σε συζήτηση. Επρεπε να επικρατήσει ο μύθος ότι την Γκερνίκα την είχαν κάψει οι Βάσκοι και να εξαφανιστεί η μνήμη του πρώτου αεροπορικού βομβαρδισμού της ιστορίας.

Συνεπώς οι άρχουσες τάξεις κρίνουν ότι η ιστορία παίζει σημαντικό ρόλο για τον έλεγχο των ιδεών του κόσμου. Τα πρώτα ιστορικά ντοκουμέντα που έχουμε στη διάθεσή μας και προέρχονται από την Αρχαία Αίγυπτο και την Αρχαία Σουμερία είναι Κατάλογοι Βασιλέων. Οι βασιλιάδες έβαζαν τους γραμματικούς τους να καταγράφουν λίστες με τους προκατόχους των θρόνων τους, συνήθως φτάνοντας προς τα πίσω σε κάποιον μυθικό θεό, έτσι ώστε να διαιωνίζεται η αντίληψη πως οι βασιλιάδες αποτελούσαν την προσωποποίηση της κοινωνίας. Αυτή η προσέγγιση παραμένει κομβική για την κυρίαρχη ιστορία μέχρι και σήμερα. Από ό,τι μου λένε, σήμερα στα σχολεία τα πράγματα είναι κάπως διαφορετικά, όμως όταν εγώ πήγαινα σχολείο ξεκινούσαμε μαθαίνοντας τα ονόματα και τις ημερομηνίες όλων των Αγγλων βασιλιάδων από τον Αλφρέδο το Μέγα και μετά. Ενα κάρο βιβλία ιστορίας σήμερα συνεχίζουν να γράφονται πάνω στην ίδια βάση: όταν ο τάδε ηγέτης ανέβηκε στην

"Η εξέγερση του Σπάρτακου", πίνακας του Brian Palmer

Οι γυναίκες της Γαλλικής Επανάστασης

εξουσία, υποτίθεται ότι έκανε τούτο, εκείνο και το άλλο, ενώ στη συνέχεια αντικαταστάθηκε από τον επόμενο ηγέτη και τον μεθεπόμενο.

Μια διαφορετική αντίληψη για την ιστορία σε σχέση με τους Καταλόγους Βασιλέων εμφανίζεται όταν μια κοινωνία αντιμετωπίζει κάποια βαθειά κρίση και οι άνθρωποι σ' αυτήν την κοινωνία προσπαθούν να αντεπεξέλθουν στην κρίση. Αυτός είναι ο λόγος που τα δύο αρχαιότερα ιστορικά έργα – η Ιστορία του Ηρόδοτου και η περιγραφή των Πελοποννησιακών Πολέμων από τον Θουκυδίδη – γράφτηκαν καθώς η ελληνική κοινωνία βρισκόταν εν μέσω βαθιών μετασχηματισμών. Ο Θουκυδίδης, για παράδειγμα, έγραψε σε μια περίοδο τεράστιας κρίσης. Η αθηναϊκή εξουσία είχε καταλυθεί και η κοινωνία σπαρασσόταν λόγω της στρατιωτικής ήττας. Ο Θουκυδίδης έπρεπε να προσπαθήσει να ερμηνεύσει αυτήν την κατάσταση και δεν του έφτανε ένας κατάλογος με βασιλιάδες για να το καταφέρει. Επρεπε να προσπαθήσει να οδηγηθεί σε κάποιου είδους επιστημονική κατανόηση του παρελθόντος.

Η ανάδυση της σύγχρονης ιστορίας ήταν κομμάτι του Διαφωτισμού, κατά τον οποίο μια ολόκληρη σειρά στοχαστών του 18ου αιώνα σε ολόκληρη την Ευρώπη, αλλά κυρίως στη Γαλλία και τη Σκοτία, αντιμέτωποι με μια κοινωνία που άλλαζε, προσπάθησαν να οδηγηθούν σε κάποια ορθολογιστική κατανόηση. Εκεί θα βρούμε την Ιστορία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από τον Γκίμπον και την Ιστορία της Αγγλίας από τον Χιουμ, αλλά και τα γραπτά του Ρουσό, του Φέργκιουσον και του Σμιθ. Η προσπάθεια για επιστημονική ιστορία, όπως όλα τα εγχειρήματα του Διαφωτισμού, προήλθε από στοχαστές που ταυτίζονταν με την άνοδο μιας νέας τάξης, η οποία συνδεόταν με ένα νέο τρόπο οργάνωσης και παραγωγής, της αστικής τάξης. Προσπάθησαν να κατανοήσουν και να εξηγήσουν με ποιον τρόπο μπορεί η κοινωνία να αναδιοργανωθεί προς όφελος της αστικής τάξης. Ομως για να το καταφέρουν, έπρεπε να υπερβούν την αντίληψη περί ιστορίας με Καταλόγους Βασιλέων, και στη θέση μιας απαρίθμησης γεγονότων που δεν συνδέονται μεταξύ τους να βάλουν κάποιο συνολικό σχήμα.

Οι επιθέσεις εναντίον του Διαφωτισμού είναι πολύ της μόδας σήμερα. Ομως, όποιος θέλει να μετασχηματίσει την κοινωνία πρέπει να υπερασπίσει την επιστημονική προσέγγιση του Διαφωτισμού και να οικοδομήσει πάνω σε αυτήν την προσέγγιση. Οι συντηρητικοί συγγραφείς το καταλάβαιναν πάντα αυτό. Αντιδρούν με τρεις τρόπους. Ορισμένοι ισχυρίζονται ότι δεν υπάρχει καθόλου ιστορία. Στην Αγία Γραφή λέει ότι τους φτωχούς θα τους έχετε πάντα μαζί σας, σήμερα λένε ότι θα έχετε πάντα τα γονίδιά σας. Ετσι, η άρνηση της ιστορίας μετατρέπεται σε αναφορά για αφηρημένες βιολογικές παρορμήσεις, ώστε τίποτα δεν αλλάζει ποτέ και η κοινωνία ποτέ δεν βιώνει οποιαδήποτε ριζική μεταβολή.

Η δεύτερη αντίδραση είναι ο παλιός ισχυρισμός ότι δεν υπάρχει κανένα γενικό σχήμα στην ιστορία. Η αντίληψη αυτή είναι πολύ δημοφιλής σήμερα. Ολα είναι συμπτωματικά, μας λένε, όλα είναι τυχαία. Το πού βρισκόμαστε σήμερα είναι απλώς το αποτέλεσμα μια τυχαίας αλυσίδας γεγονότων του παρελθόντος, πιθανώς δεν μπορούμε να κατανοήσουμε αυτήν την αλυσίδα και δεν πρέπει ούτε καν να προσπαθήσουμε.

Η τρίτη αντίδραση είναι να λένε ότι αν υπάρχει οποιοδήποτε γενικό σχήμα στην ιστορία, αυτό επιβάλλεται καθαρά και μόνο από το μυαλό μας. Η ιστορία γίνεται κατανοητή ως σειρά από μύθους. Αυτό έπειτα δικαιολογεί τους ιστορικούς να παράγουν τους δικούς τους μύθους. Οι μύθοι που συνήθως κατασκευάστηκαν τον 19ο αιώνα ήταν οι μύθοι του ένδοξου έθνους, της χιλιόχρονης ιστορίας των Κροατών ή της χιλιόχρονης ιστορίας των Γερμανών. Ολα ερμηνεύονταν από τη σκοπιά της ενίσχυσης του έθνους, με το έθνος να είναι ένα εξιδανικευμένο υποκείμενο που δρα μέσα στην ιστορία.

Πάνω σε αυτό το υπόβαθρο πρέπει να κατανοήσουμε τον Μαρξ. Οι ιδέες του αναπτύχθηκαν στη δεκαετία του 1840, όταν ο Διαφωτισμός παρέμενε σχεδόν στη ζωντανή μνήμη και η παράδοσή του ήταν ακόμη ζωντανή. Την ίδια στιγμή, ο Μαρξ βρισκόταν αντιμέτωπος με την απαρχή της ανορθολογικής άρνησης της κατανόησης της ιστορίας. Αυτό που

έκανε ο Μαρξ ήταν να δει τα όρια της παράδοσης του Διαφωτισμού αλλά να προσπαθήσει να πάει πέρα από το Διαφωτισμό θεμελιώνοντας μια πραγματικά επιστημονική κατανόηση της ιστορίας.

Μετακινήθηκε σε σχέση με την προσέγγιση του Διαφωτισμού με δύο τρόπους. Πρώτον, ο Διαφωτισμός υπέθετε πάντα ότι η ιστορία είχε σταματήσει στο παρόν. Οπως το έλεγε ο Μαρξ: *"Για την αστική τάξη, υπήρξε ιστορία, αλλά πλέον δεν υπάρχει."* Με το που ήρθε η αστική τάξη στην εξουσία, δεν είχε πλέον κανένα συμφέρον από την κατανόηση της αλλαγής – μάλιστα την φοβόταν.

Δεύτερον, ο Μαρξ είδε πως οι παλιότεροι ιστορικοί είχαν κατανοήσει την ιστορία με όρους ιδεών, με όρους πολιτικών θεσμών, με όρους κράτους, με όρους ανόδου και πτώσης πολιτισμών σε κάποιες περιπτώσεις. Αυτό που δεν είχαν κάνει ποτέ ήταν να κατανοήσουν την ιστορία ως προϊόν της δραστηριότητας των απλών ανδρών και γυναικών. Ο Μαρξ επέμενε ότι αν πραγματικά θέλεις να κατανοήσεις την ανθρώπινη ιστορία, πρέπει να ξεκινήσεις με το απλό γεγονός ότι τα ανθρώπινα πλάσματα, αντίθετα με τα άλλα ζώα, δεν έχουν άλλο τρόπο επιβίωσης ή βιοπορισμού από το να εργάζονται από κοινού, σε συνεργασία μεταξύ τους. Για να αποκομίσουν τα προς το ζην, χρειάζεται να έχουν ορισμένες κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τους, και ο βαθμός στον οποίο πετυχαίνουν να βιοπορίζονται καθορίζει όλα τα υπόλοιπα που μπορούν να κάνουν.

Η ρίζα κάθε κοινωνικής ανάπτυξης και κάθε κοινωνικής αλλαγής βρίσκεται εκεί που βρίσκονται και τα ανθρώπινα πλάσματα – στον τρόπο με τον οποίο βιοπορίζονται και στον τρόπο που σχετίζονται μεταξύ τους στη διαδικασία αυτού του βιοπορισμού. Οπως το διατύπωνε ο Μαρξ στις πρώτες σελίδες της *Γερμανικής Ιδεολογίας*:

"Οι προϋποθέσεις από όπου ξεκινούμε δεν είναι αυθαίρετες, δεν είναι δόγματα... Είναι τα πραγματικά άτομα, η δραστηριότητά τους και οι υλικοί όροι της ζωής τους, τόσο αυτοί που τους βρήκαν να υπάρχουν, όσο και εκείνοι που τους δημιούργησαν με τη δική τους δραστηριότητα... Οι προϋποθέσεις της είναι οι άνθρωποι [...] στην πραγματική τους, εμπειρικά αντιληπτή διαδικασία ανάπτυξης σε καθορισμένες συνθήκες. Από τη στιγμή που θα περιγραφεί αυτή η διαδικασία ζωής, η ιστορία παύει να είναι μια συλλογή νεκρών γεγονότων, όπως τη θεωρούν οι εμπειριστές [...] ή μια φανταστική δραστηριότητα φανταστικών υποκειμένων, όπως συμβαίνει με τους ιδεαλιστές".[1]

Ελεγε ότι η επιστημονική ιστορία πρέπει να ξεκινά:

"από την υλική παραγωγή της άμεσης ζωής, και να καταλαβαίνουμε τη μορφή επικοινωνίας, που συνδέεται μ' αυτή και δημιουργείται απ' αυτό τον τρόπο παραγωγής [...] σαν βάση όλης της ιστορίας, και να τη δείξουμε στη δράση της σαν κράτος, να εξηγήσουμε μέσω αυτής όλα τα διαφορετικά θεωρητικά προϊόντα και μορφές συνείδησης, τη θρησκεία, τη φιλοσοφία, την ηθική, κτλ., κτλ., και να παρακολουθήσουμε τη γέννησή τους και την ανάπτυξή τους απ' αυτή τη βάση, πράγμα ασφαλώς που θα επιτρέψει να παρουσιάσουμε το θέμα στην ολότητά του (και επομένως την αμοιβαία επίσης δράση αυτών των πλευρών ανάμεσά τους)".[2]

Η αφετηρία έπρεπε να είναι η υλική αλληλεπίδραση των ανθρώπων σε όλον τον κόσμο στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν τη ζωή τους. Αν δεν ξεκινήσεις με αυτό, δεν μπορείς να καταλάβεις τίποτα άλλο. Αυτή είναι η εξήγηση που συνοψίζει εκπληκτικά ο Μαρξ στον Πρόλογο στην *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας* – μια εξήγηση που δέχεται συχνά επιθέσεις από εχθρούς του μαρξισμού και από κάποιους υποτιθέμενους φίλους του λόγω της χρήσης των όρων "βάση" και "εποικοδόμημα".

Ηταν πολύ συνηθισμένο μια εποχή να λέγεται ότι ο Μαρξ έκανε λάθος όταν έγραφε αυτά τα πράγματα, ότι δεν τα εννοούσε και ότι είναι κάπως χοντροκομμένα. Ομως οι έννοιες της βάσης και του εποικοδομήματος, και κοντά σε αυτά η σχέση μεταξύ των "παραγωγικών δυνάμεων" και των "παραγωγικών σχέσεων" είναι απολύτως κεντρικές στη συνολική προσέγγιση του Μαρξ. Αν τις απορρίψεις, καταλήγεις ακόμη και αν δεν το θες σε μία από τις συντηρητικές προσεγγίσεις της ιστορίας.

Τι υποστήριζε ουσιαστικά ο Μαρξ; Πρώτον υποστήριζε ότι τα ανθρώπινα πλάσματα αναπτύσσουν μέσα στην ιστορία όλο και μεγαλύτερες ικανότητες να εξασφαλίζουν στους εαυτούς τους τον βιοπορισμό μέσω της εργασίας. Αυτό είναι που αποκαλεί "παραγωγικές δυνάμεις" – την ανθρώπινη ικανότητα να ελέγχεις τον εξωτερικό κόσμο. Δεύτερον, υποστήριζε ότι μια τέτοια ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων δεν μπορεί να συντελεστεί χωρίς να αλλάζουν διαρκώς οι σχέσεις που έχουν οι άνθρωποι μεταξύ τους. Καθώς αναπτύσσουν νέους τρόπους για να βγάζουν τα προς το ζην, εμφανίζονται νέες σχέσεις μεταξύ των ατόμων. Αυτές οι σχέσεις έπειτα καθορίζουν τις κάθε είδους υπόλοιπες σχέσεις σε ολόκληρη την κοινωνία. Ετσι οδηγούμαστε στην περίφημη διάκριση μεταξύ βάσης και εποικοδομήματος. Ο Μαρξ υποστηρίζει ότι σε ένα συγκεκριμένο σημείο στην ιστορία, η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων εξαρτάται από μια κοινωνική μειοψηφία που αρπάζει για τον εαυτό της όλο ή το περισσότερο πλεόνασμα ώστε να διατηρείται η πλειοψηφία της κοινωνίας μόλις στο όριο της επιβίωσης. Με δεδομένο ένα χαμηλό επίπεδο υλικής παραγωγής, αν το πλεόνασμα μοιραστεί εξίσου σε όλους, το αποτέλεσμα είναι μια αμελητέα βελτίωση των όρων διαβίωσης της πλειοψηφίας του πληθυσμού. Ομως, αν μια προνομιούχα ομάδα συγκεντρώσει το πλεόνασμα στα χέρια της, μπορεί όχι μόνο να δώσει στον εαυτό της τεράστια προνόμια αλλά και να εξασφαλίσει περαιτέρω ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Μπορεί για παράδειγμα να διασφαλίσει ότι θα χτιστούν φράγματα, ότι θα ανοιχτούν αρδευτικά κανάλια, ότι θα παρασχεθούν τα μέσα σε ανθρώπους για να ταξιδέψουν μεγάλες αποστάσεις και να φέρουν σπάνια προϊόντα από μακρινές κοινωνίες. Μπορεί επίσης να αποθηκεύσει τρόφιμα για το μέλλον, αντιμετωπίζοντας ένα λιμό ή μια επιδημία.

Με αυτήν την έννοια, μέσω της εκμετάλλευσης της πλειοψηφίας της κοινωνίας, αυτή η προνομιούχα ομάδα μπορεί να επιτελεί μια προοδευτική λειτουργία σε ένα συγκεκριμένο στάδιο της ιστορίας. Ο Μαρξ δεν υποστηρίζει πουθενά ότι οι τάξεις εμφανίζονται κατά τύχη. Υποστηρίζει ότι σε ένα συγκεκριμένο σημείο της ιστορίας, για να αναπτυχθούν οι παραγωγικές δυνάμεις, πρέπει να αναπτυχθούν και οι τάξεις. Και υποστηρίζει πως χωρίς την ανάπτυξη των τάξεων δεν θα είχαμε την εμφάνιση του πολιτισμού, την ανάπτυξη των πόλεων, την ανάπτυξη της τέχνης, της γραφής και της διανόησης.

Υποστηρίζει όμως επίσης ότι από τη στιγμή που αναδειχθεί μια ομάδα που ελέγχει το πλεόνασμα, τότε εγκαθιδρύει θεσμούς για να σταθεροποιήσει την κυριαρχία της. Οι θεσμοί αυτοί αποτελούν το εποικοδόμημα. Κατ'αρχάς υπάρχει ένα κράτος – σώματα ένοπλων ανδρών, υποχείρια αυτών που ελέγχουν το πλεόνασμα. Επειτα, υπάρχουν θεσμοί που παρέχουν ιδεολογικές δικαιολογίες –

ιεραρχίες κληρικών που τροφοδοτούν με μυστικιστικές ιδέες σχεδιασμένες για να εξαρτούν τους ανθρώπους πάνω στην κυρίαρχη τάξη. Ετσι, ο Μαρξ επισημαίνει ότι σε κάθε σημείο της ιστορίας της κοινωνίας υπάρχουν τρεις παράγοντες που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Υπάρχει η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων στη βάση – οι άνθρωποι συνεργάζονται και μαθαίνουν νέους τρόπους να ελέγχουν τη φύση. Μέσα από την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, ξεπηδάνε καινούργιες παραγωγικές σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Τέλος, υπάρχει το εποικοδόμημα που ορθώνει κάθε άρχουσα τάξη προσπαθώντας να μην αφήσει την περαιτέρω κοινωνική αλλαγή να υπονομεύσει την εξουσία της. Ομως αυτό σημαίνει ότι περιορίζει τις βελτιωμένες μεθόδους παραγωγής στο βαθμό που αυτές οδηγούν σε καινούργες κοινωνικές σχέσεις που υπονομεύουν τις παλιές. Υπάρχει μια σύγκρουση μεταξύ της πίεσης του εποικοδομήματος από τα πάνω για να παρεμποδιστεί η αλλαγή στις κοινωνικές σχέσεις και της πίεσης της παραγωγικής διαδικασίας από τα κάτω η οποία προκαλεί μια τέτοια αλλαγή.

Ενα ιστορικό παράδειγμα μπορεί να δείξει με ποιον τρόπο λειτουργεί αυτή η αντίφαση. Γνωρίζουμε πως μετά το 4000 π.Χ. συνέβησαν τεράστιες εξελίξεις στις παραγωγικές δυνάμεις της περιοχής που σήμερα ονομάζεται Ιράκ. Υπήρξε η πρώτη χρήση μετάλλων, άνοιξαν αρδευτικά κανάλια, χτίστηκαν φράγματα, εφευρέθηκε η γραφή. Πραγματοποιήθηκε τεράστια ανάπτυξη, όμως μέρος αυτής της διαδικασίας ανάπτυξης ήταν η σταθεροποίηση μιας άρχουσας τάξης που είχε ως βάση της τους ναούς, περίπου το έτος 3000 π.Χ. Χωρίς αυτήν την τάξη, δεν θα υπήρχε συσσώρευση αρκετού πλεονάσματος για μεταλλουργία, για να φτιαχτούν φράγματα και κανάλια και για να δημιουργηθεί ένα κοινωνικό στρώμα απαλλαγμένο από τη δουλειά στα χωράφια ώστε να μελετήσει τη γραφή και την ανάγνωση. Γνωρίζουμε επίσης ότι, όταν πλέον η κυρίαρχη τάξη σταθεροποιήθηκε, ενίσχυσε τον έλεγχό της πάνω στην πλειοψηφία του κόσμου. Εσπευσε να εμποδίσει την εμφάνιση ιδεών και κοινωνικών ομάδων που πιθανώς θα αμφισβητούσαν την εξουσία της. Ιδρυσε κρατικούς και θρησκευτικούς θεσμούς που ήταν όσο πιο μονολιθικοί γινόταν. Τέλος, από το 3000 π.Χ και μετά, βλέπουμε και κάτι ακόμη. Είναι σχεδόν σαν να σταμάτησε το ρολόι της ιστορίας. Οι παραγωγικές δυνάμεις αναπτύσσονταν με πολύ χαμηλότερη ταχύτητα, υπήρχαν πολύ λιγότερες νέες εφευρέσεις, μικρότερη αποδοτικότητα της γης και παραγωγή τροφίμων, μέχρι που η κοινωνία μπήκε σε μια πολύ μεγάλη κρίση, περίπου στα έτη 2.300 ή 2.200 π.Χ.

Δηλαδή, ένα συγκεκριμένο επίπεδο ανάπτυξης της παραγωγής ήταν απαραίτητο για την εμφάνιση μιας άρχουσας τάξης. Η άρχουσα τάξη ενίσχυσε τη θέση της με ένα εποικοδόμημα, μια ιεραρχία αξιωματούχων, ενόπλων δυνάμεων, αστυνομίας και ιερέων. Αυτοί επιδίωκαν να ελέγξουν κάθε πλευρά της κοινωνίας και έτσι περιορίστηκε η περαιτέρω ανάπτυξη της παραγωγής. Εμφανίστηκε μια σύγκρουση μεταξύ του εποικοδομήματος και των εξελίξεων στην κοινωνική παραγωγή.

Αυτό ακριβώς είναι το μοντέλο του Μαρξ. Είναι πολύ διαφορετικό σε σχέση με την καρικατούρα του μαρξισμού που βρίσκει κανείς συχνά, η οποία προήλθε από την σταλινική διαστρέβλωσή του. Σύμφωνα με την καρικατούρα αυτή, η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων οδηγεί αυτόματα σε ανάπτυξη των σχέσεων παραγωγής και αυτό οδηγεί αυτόματα σε ανάπτυξη του εποικοδομήματος. Ολο αυτό είχε μια απλή εξήγηση στην εποχή του Στάλιν: *"Η ζωή είναι άθλια"*, έλεγαν στην πραγματικότητα οι σταλινικοί. *"Αν οικοδομήσουμε βιομηχανία, εξαφανίσουμε κάθε δημοκρατία και ισότητα, κάποια μέρα θα έχουμε δημοκρατικό σοσιαλισμό – στο μεταξύ πρέπει να δολοφονούμε ανθρώπους ή να τους ρίχνουμε στα Γκούλαγκ"*.

Αυτή δεν είναι με κανένα τρόπο η εικόνα που παρουσίασε ο Μαρξ στη *Γερμανική Ιδεολογία* και στον Πρόλογό του στην *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*. Πρόκειται για μηχανιστική διαστρέβλωση. Ο Μαρξ παρουσίασε μια δυναμική εικόνα. Οι αλλαγές στις παραγωγικές δυνάμεις συνεχίζουν να προκαλούν χαμηλής κλίμακας αλλαγές στις παραγωγικές σχέσεις. Το εποικοδόμημα προσπαθεί να παγώσει τις παραγωγικές σχέσεις. Τα δύο οδηγούνται σε σύγκρουση. Η σύγκρουση επιλύεται μόνο αν κάνει την εμφάνισή της η ταξική πάλη και αναδειχθεί μια καινούργια τάξη που θα διαλύσει το εποικοδόμημα και θα οδηγήσει τις παραγωγικές δυνάμεις προς τα μπρος. Δεν υπάρχει τίποτα το μηχανιστικό σε αυτήν την εικόνα.

Δεν υπάρχει οποιαδήποτε αντίληψη στον Μαρξ ότι η νέα άρχουσα τάξη θα κάνει αναπόφευκτα τη ρήξη. Λέει ότι οι εναλλακτικές είναι είτε η νίκη της νέας

Πετρούπολη 1917. Διαδήλωση εργατών στρατιωτών

τάξης είτε η αμοιβαία καταστροφή των δύο αντιμαχόμενων τάξεων. Βέβαια, ο όρος "αμοιβαία καταστροφή" μπορεί να είναι κάπως υπερβολικός σε ορισμένες περιπτώσεις. Στην Αρχαία Σουμερία και την Αρχαία Αίγυπτο, υπήρξε τεράστια κρίση χωρίς να αναδειχθεί κάποια νέα τάξη, και το αποτέλεσμα ήταν στασιμότητα αντί για πλήρη κατάρρευση. Ωστόσο υπήρξαν άλλες περιπτώσεις ολοσχερούς κατάρρευσης – ο πολιτισμός της κοιλάδας του Ινδού στην αρχαία Ινδία, ο Μινωικός και ο Μυκηναϊκός πολιτισμός στην Ελλάδα της Εποχής του Χαλκού, οι πολιτισμοί του Τεοτιουακάν και των Μάγιας στο Μεξικό.

Η εικόνα που δίνει ο Μαρξ δεν είναι ποτέ μηχανιστική. Ο Μαρξ καταλάβαινε πως στην Ευρώπη τον 13ο, τον 14ο και τον 15ο αιώνα, εμφανίστηκαν νέες μέθοδοι παραγωγής, με κέντρο τους τεχνίτες, οι απαρχές του συστήματος της οικοτεχνίας, μια ορισμένη εκμετάλλευση ελεύθερης εργασίας και αύξηση του εμπορικού κεφαλαίου. Υπήρχαν νέες παραγωγικές σχέσεις που αντιπαρατίθενταν με τις παλιές παραγωγικές σχέσεις και το παλιό εποικοδόμημα. Το αποτέλεσμα στον 16ο και τον 17ο αιώνα ήταν η Μεταρρύθμιση, ο Τριακονταετής Πόλεμος, η Αγγλική Επανάσταση και η Ολλανδική Επανάσταση. Ο Μαρξ καταλάβαινε εξίσου καλά ότι στην περίπτωση της Γερμανίας, η ανικανότητα μιας νέας τάξης να διασφαλίσει την ηγεσία της κοινωνίας δεν οδήγησε αυτόματα σε πρόοδο της κοινωνίας, αλλά έφερε την κοινωνία να κινείται προς τα πίσω για 150 με 200 χρόνια. Κανένας Γερμανός της γενιάς του Μαρξ που έζησε με αυτήν την κληρονομιά δεν θα μπορούσε να δει την ιστορία με κάποιον άλλο τρόπο. Η αντίληψη ότι η προσέγγιση του Μαρξ ήταν μηχανιστική έχει εισαχθεί στον μαρξισμό από ανθρώπους που είτε θέλουν να κάνουν τον μαρξισμό καρικατούρα ή να τον χρησιμοποιήσουν για άλλους σκοπούς.

Παρ'όλα αυτά, ας είμαστε ξεκάθαροι. Αν απορρίψεις το μοντέλο του Μαρξ, απορρίπτεις οποιαδήποτε αίσθηση ενότητας στην ανθρώπινη ιστορία. Μόνο αυτό μας παρέχει μια εικόνα για το πώς εξελίσσεται η ανθρώπινη κοινωνία ή γιατί προκύπτουν διαφορετικές κοινωνίες σε διαφορετικές συνθήκες. Οι άνθρωποι βιοπορίζονταν, έπρεπε να αλλάζουν τη σχέση τους με τη φύση, έπρεπε να αλλάζουν τις μεταξύ τους σχέσεις και έτσι αναδύθηκαν διαφορετικές μορφές κοινωνίας. Μόνο το μοντέλο του Μαρξ βλέπει ενότητα μέσα στην πορεία της ιστορίας, η οποία έχει μία κοινή αρχή – άτριχα ζώα με μεγάλους εγκεφάλους που συνεργάζονται και προσπαθούν να εξασφαλίσουν τα προς το ζην. Υπήρχε μια ενιαία αρχή και ένα ενιαίο τέλος, με την εγκαθίδρυση της παγκόσμιας αγοράς και του καπιταλισμού, με τη μεσολάβηση κάθε είδους διαφορετικής πορείας στο μεταξύ. Αν πετάξεις το μοντέλο του Μαρξ, καταλήγεις σε μια εντελώς τυχαία αντίληψη της ιστορίας.

Ισπανία 1936. Εργατικές πολιτοφυλακές ξεκινάνε να πολεμήσουν τους φασίστες

Αυτό δεν σημαίνει ότι ολόκληρη η μη-μαρξιστική ιστοριογραφία είναι άχρηστη. Σημαίνει όμως ότι το σχήμα που εφαρμόζουν οι μη-μαρξιστές στα γεγονότα προέρχεται από τον κοινό νου. Μερικές φορές ο κοινός νους έχει καλές προθέσεις, όπως για παράδειγμα στην ιστορία του Ισπανικού Εμφύλιου που έγραψε ο Χιου Τόμας. Πρόκειται για μια καλή περιγραφή του Ισπανικού Εμφυλίου, όμως βασίζεται σε φιλελεύθερες ιδέες σαν κι αυτές που θα εφάρμοζε στην Ισπανία της δεκαετίας του '30 ένας αναγνώστης των Τάιμς ή του Γκάρντιαν της δεκαετίας του '60. Ομως, αυτός ο κοινός νους μπορεί να εκφράζει και κάποιες από τις χειρότερες κοινωνικές προκαταλήψεις – όπως συμβαίνει με την πρόσφατη ιστορία της δουλείας που έγραψε ο ίδιος συγγραφέας. Μια εναλλακτική αντιμετώπιση σε σχέση με τη χρήση της κοινής λογικής και μόνο, είναι να επιλέγεις κάποια ιδέα γενικού σχήματος από κάπου και στη συνέχεια να το εφαρμόζεις στην ιστορία. Ο γάλλος ιστορικός Φερνάν Μπροντέλ έχει παραγάγει ιδιαίτερα χρήσιμο έργο. Αλλά το σχήμα που εφάρμοσε ήταν βασικά η ιδέα των επαναλαμβανόμενων μακρών κύκλων στην ιστορία, χωρίς να προσφέρει κάποια αιτιολόγηση για αυτό.

Οι γνήσιοι μαρξιστές είχαν πάντοτε ένα πλεονέκτημα σε σχέση με τους υπόλοιπους ιστορικούς, διότι οι μαρξιστές μπορούν να παράσχουν ένα σχήμα που δεν είναι ξένο ως προς τα γεγονότα. Για τον Μαρξ, η εμπειρική πραγματικότητα είναι μια πραγματικότητα που προκύπτει από τις προσπάθειες των ανθρώπων να εξασφαλίσουν τα προς το ζην, από τις κοινωνικές σχέσεις που γι'αυτόν το λόγο αναπτύσσονται μεταξύ τους και από τις συγκρούσεις που προκύπτουν μεταξύ διαφορετικών τάξεων. Η εικόνα αυτή δεν έχει επιβληθεί πάνω στην πραγματικότητα – προκύπτει μέσα από την πραγματικότητα. Αυτός είναι ο λόγος που οι μαρξιστές συχνά επηρέασαν άλλους ιστορικούς και ο μαρξισμός είχε μια επιρροή που αυξήθηκε με τις εξεγέρσεις που έγιναν τη δεκαετία του '60 σε όλο τον κόσμο. Στη Βρετανία ή τη Γαλλία, τη δεκαετία του '60 και στις αρχές της δεκαετίας του '70, είχαν μεγάλη επιρροή ιστορικοί που είτε ήταν μαρξιστές ή επηρεάζονταν σε κάποιο βαθμό από τη μαρξιστική παράδοση.

Πιο πρόσφατα, υπήρξε μια μετατόπιση από το μαρξισμό και ορισμένοι που λένε πως προέρχονται από την Αριστερά εξαπέλυσαν κάποιες πολύ παραδοσιακές επιθέσεις στον μαρξισμό. Πρόκειται για τους "μεταμοντέρνους". Συνήθως ξεκινούσαν ισχυριζόμενοι ότι βρίσκονται στα αριστερά και ενδιαφέρονται για αυτό που αποκαλούν "υπάλληλη ιστορία", δηλαδή την ιστορία από τη σκοπιά των καταπιεσμένων κοινωνικών ομάδων – το είδος της ιστορίας που δεν βρίσκεις στην ιστορία τύπου Καταλόγου Βασιλέων.

Η φρίκη του Ολοκαυτώματος. Κρατούμενοι σε ναζιστικό στρατόπεδο συγκέντρωσης

Ομως, πλέον επιτίθενται στο μαρξισμό. Πρώτον, υποστηρίζουν ότι ο μαρξισμός προσπαθεί να "αναγάγει" τα πάντα σε ζητήματα οικονομίας και κοινωνικής τάξης. Χαρακτηριστικό είναι ένα άρθρο του Πάτρικ Τζόις στο περιοδικό Social History. Λέει πως το φύλο δεν μπορεί να ερμηνευθεί με βάση την υλική ζωή και αν δεν μπορούμε να ερμηνεύσουμε το φύλο με όρους υλικής ζωής τότε δεν μπορούμε να εξηγήσουμε ούτε την τάξη με τέτοιους όρους. *"Η κοινωνική τάξη"*, γράφει ο Τζόις, *"δεν μπορεί να εξαρτηθεί από κάποιον εξωτερικό κοινωνικό 'όρο αναφοράς' ώστε αυτός να αποτελεί τη βάση της ή την αιτία της"*. Με άλλα λόγια, ανήκεις στην κοινωνική τάξη στην οποία πιστεύεις ότι ανήκεις. Ή, σύμφωνα με μια πιο ξεκάθαρη διατύπωσή του: *"είναι πολύ δύσκολο να διανοηθούμε κάποια δομή κοινωνικών σχέσεων, ή μια δομή οποιωνδήποτε "κοινωνικών" μεταβλητών (επαγγέλματα, εισόδημα κλπ.) η οποία να βρίσκεται αντικειμενικά έξω από το δρων υποκείμενο ή τον παρατηρητή."*[3] Σκεφτείτε τι σημαίνει να πούμε ότι "το εισόδημα δεν βρίσκεται αντικειμενικά έξω από το δρων υποκείμενο ή τον παρατηρητή". Σημαίνει ότι αν βλέπεις παιδιά στην τηλεόραση να πεινάνε στην Αφρική, το ζήτημα δεν είναι ότι δεν έχουν εισόδημα, αλλά ότι εσύ πιστεύεις πως δεν έχουν εισόδημα!

Δεύτερον, οι μεταμοντέρνοι επιμένουν ότι γνωρίζουμε οτιδήποτε μόνο μέσω των δικών μας εννοιών ή μέσω της γλώσσας μας και πως αυτή η γλώσσα, σύμφωνα με τον Τζόις, είναι μια *"συμβατική και αυθαίρετη δομή σχέσεων διαφοροποίησης, της οποίας η τελική μορφή είναι αποτέλεσμα σχέσεων κουλτούρας και ισχύος."* Αυτό που λέει βασικά ο Τζόις είναι ότι δεν υπάρχουν γεγονότα στην ιστορία. Υπάρχει μόνο αυτό που οι άνθρωποι είπαν ότι συνέβη. Ετσι, για παράδειγμα, δεν γνωρίζουμε αν οι άνθρωποι λιμοκτονούσαν στους Βιβλικούς χρόνους – γνωρίζουμε μόνο ότι έλεγαν πως λιμοκτονούσαν. Το γεγονός ότι οι αρχαιολόγοι ίσως βρουν σωρούς από πτώματα δεν φαίνεται να περνά από το μυαλό τέτοιων μεταμοντέρνων. Ακόμη όμως κι αν αναγνώριζαν ότι υπήρχαν γεγονότα, θα επέμεναν πως όταν οι ιστορικοί συνθέτουν τα στοιχεία μεταξύ τους, απλώς επιβάλλουν ένα αυθαίρετο γενικό σχήμα πάνω στα στοιχεία. Κατά συνέπεια, οποιουδήποτε είδους ιστορία είναι εντελώς αυθαίρετη.

Το τρίτο πράγμα που λένε είναι ότι ολόκληρη η ιστορία είναι ένας μύθος, άρα κάθε αφήγηση είναι εξίσου καλή με κάποια άλλη. Η λογική συνέπεια είναι ότι η Γένεσις αποτελεί εξίσου καλή περιγραφή της καταγωγής της ανθρωπότητας με την *Καταγωγή των Ειδών* του Δαρβίνου. Κάθε μύθος είναι εξίσου καλός με τους άλλους. Δεν γνωρίζουμε τίποτα για οποιονδήποτε εξωτερικό κόσμο. Τα πάντα είναι μια κατασκευή μέσα στο μυαλό μας. Με βάση αυτό, φτάνουν να ισχυριστούν ότι η προσπάθεια για απόκτηση γνώσης της ιστορίας, με τα λόγια του Τζόις, δεν είναι παρά "εξάσκηση της ισχύος", δηλαδή προσπάθεια μίας ομάδας να επιβάλει την ισχύ της πάνω σε μια άλλη. Συνεπώς, οποιαδήποτε συνολική ιστορία, οποιαδήποτε προσπάθεια να περιγραφεί η ιστορία ως συνολική διαδικασία εξέλιξης της ανθρωπότητας είναι στην πραγματικότητα ένα παιχνίδι ισχύος από αυτούς που επιδιώκουν να θέσουν υπό την κυριαρχία τους όλους τους υπόλοιπους. Με άλλα λόγια, ο μαρξισμός είναι σταλινισμός.

Αν υιοθετήσει κανείς την αντίληψη της ιστορίας ως μύθου, αυτό που θα μετράει φυσικά θα είναι ποιος είναι καλύτερος μυθοπλάστης. Το λογικό αποτέλεσμα είναι να παρουσιάζονται φανταστικές, κατασκευασμένες διηγήσεις ως ιστορία – κάτι που κάνει, για παράδειγμα, κάνει ο Ορλάντο Φάιτζιζ στο πολυδιαφημισμένο βιβλίο του για τη Ρώσικη Επανάσταση, όπως έχει δείξει ο Μάικ Χέινς.[4]

Φυσικά, όποιος απορρίπτει τον μαρξισμό δεν είναι κατ' ανάγκη και μεταμοντέρνος. Ο Ρίτσαρντ Εβανς πρόσφατα δημοσίευσε μια συντριπτική κατάρριψη ορισμένων από τους ισχυρισμούς των μεταμοντέρνων. Τους άνοιξε μάχη σε σχέση με το Ολοκαύτωμα. Αν τα πάντα αποτελούν μύθο, υποστηρίζει, γιατί να μην έχουν δίκιο και οι αναθεωρητές του Ολοκαυτώματος; Αν δεν γνωρίζουμε τίποτα, αν δεν υπάρχει αντικειμενική βάση κάτω από κάθε γλώσσα και κάθε επιχείρημα που αρθρώνουμε, γιατί η ιστορία που αρνείται το Ολοκαύτωμα να μην είναι εξίσου καλή με κάθε άλλη ιστορία; Επισημαίνει ότι:

"Υπάρχει μια τεράστια, προσεγμένα εμπειρική βιβλιογραφία για την εξολόθρευση των Εβραίων από του Ναζί. Αναμφισβήτητα, αν την θεωρήσουμε φανταστική, εξωπραγματική ή εξίσου κοντά στην ιστορική πραγματικότητα όσο και το έργο των "αναθεωρητών" που αρνούνται ότι το Αουσβιτς πραγματικά συνέβη, διαπράττουμε ένα ξεκάθαρο λάθος. Πρόκειται για ένα ζήτημα όπου τα στοιχεία πραγματικά μετράνε και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να τεκμηριώσουμε τα πραγματικά γεγονότα. Το Αουσβιτς δεν ήταν Λόγος. Αν το δούμε μόνο ως κείμενο είναι σαν να καλαμπουρίζουμε με τις μαζικές δολοφονίες... Και αν κάτι τέτοιο ισχύει για το Αουσβιτς, τότε πρέπει να είναι αλήθεια τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό και για άλλα περιστατικά, γεγονότα, θεσμούς και πρόσωπα του παρελθόντος."[5]

Έχει απόλυτο δίκιο. Το παράδειγμα του Ολοκαυτώματος ανατρέπει ολόκληρη την προσέγγιση του μεταμοντερνισμού. Μια ιστορική μέθοδος που δεν μπορεί να αντιμετωπίσει ένα από τα πλέον σημαντικά γεγονότα του 20ού αιώνα είναι μια μέθοδος που πρέπει να απορριφθεί.

Ωστόσο, ο Εβανς δεν φτάνει μέχρι εκεί. Διώχνει τον μεταμοντερνισμό από την μπροστινή πόρτα και τον ξαναβάζει από την πίσω. Ο λόγος είναι ότι κι αυτός

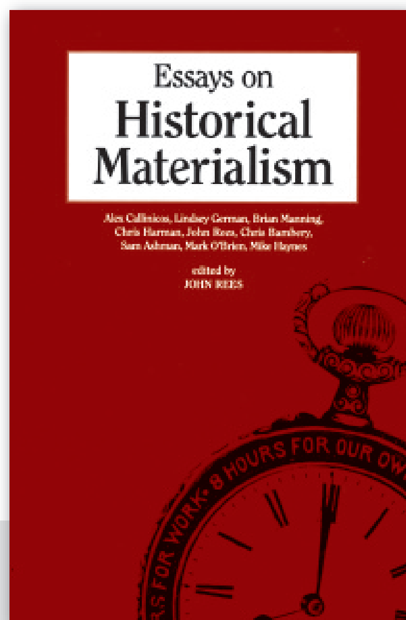
απορρίπτει την μαρξιστική αντίληψη περί ενιαίας ιστορίας. Είναι φανερό ιδιαίτερα στην αντιμετώπισή του απέναντι σε δύο βιβλία που είναι πολύ της μόδας, το βιβλίο του Σάμα για τη Γαλλική Επανάσταση και το βιβλίο του Φάιτζιζ για τη Ρώσικη Επανάσταση. Ο Έβανς λέει ότι πρόκειται για *"εξαιρετικά καλογραμμένες αφηγήσεις"*. Ωστόσο, παραδέχεται πως και τα δύο βασίζονται σε *"λεπτομερείς υπο-πλοκές και βιογραφίες, των οποίων η επιλογή είναι κατά παραδοχή των ίδιων των συγγραφέων προσωπική και αυθαίρετη"*, και πως παραγνωρίζουν απολύτως κεντρικά φαινόμενα όπως ο μαζικός λιμός την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης. Με άλλα λόγια, ο Έβανς επιστρέφει στην μεταμοντέρνα αντίληψη ότι αν είναι καλοί μυθοπλάστες, οι ιστορικοί μπορούν να ποδοπατήσουν τα γεγονότα. Και φυσικά, ο μύθος που λογαριάζεται ως "καλός" είναι αυτός που ταιριάζει με τις προκαταλήψεις που ισχύουν την εποχή που γράφεται. Η ιστορία με αυτόν τον τρόπο αποκτά χαρακτήρα Απολογητικής – γίνεται πραγματικό "παιχνίδι ισχύος" για χάρη της καθεστηκυίας τάξης. Ανθρωποι όπως ο Έβανς δεν εγκρίνουν τις ακρότητες του μεταμοντερνισμού, όμως απορρίπτουν την μαρξιστική αντίληψη για την ύπαρξη ενότητας στην ιστορία, η οποία προκύπτει από τις παραγωγικές δυνάμεις, τις παραγωγικές σχέσεις, τη βάση και το εποικοδόμημα, την αλληλεπίδρασή τους και τη δυναμική σύγκρουση μεταξύ τους όπως και από το ρόλο των κοινωνικών τάξεων μέσα σε όλα αυτά. Μ' αυτόν τον τρόπο υπάρχει ένα πισωγύρισμα στις μεταμοντέρνες ιδέες.

Τέλος, ποιά είναι η προέλευση του μεταμοντερνισμού; Εχει και ο ίδιος υλικές ρίζες. Θυμάμαι μια τηλεοπτική σειρά που προβαλλόταν πριν από 10-15 χρόνια, με τίτλο "Ο άνθρωπος ιστορία". Έδειχνε έναν ριζοσπάστη λέκτορα σε κάποιο Πανεπιστήμιο που φτιάχνει την καριέρα του χρησιμοποιώντας κάθε βρόμικο κόλπο και στο τέλος καταλήγει δεξιός καθηγητής. Ο μεταμοντερνισμός ταιριάζει πολύ καλά με τέτοιου είδους ανθρώπους. Έπαιξαν με τον μαρξισμό όταν ήταν νέοι, έπαιξαν με τις ριζοσπαστικές ιδέες, και τώρα που έχουν μπει στο κατεστημένο, καταλήγουν να προωθούν ιδέες εντελώς ασφαλείς και άνευρες, και σε κάποιες περιπτώσεις ανταμείβονται γι' αυτό. Απορρίπτοντας την ύπαρξη κάποιας ενιαίας αντίληψης του κόσμου, μπορούν να αντιμετωπίζουν με ασφάλεια τις παραξενιές της ιστορίας, εφαρμόζοντας κάποια εθνογραφική προσέγγιση που κανείς δεν είχε ξαναχρησιμοποιήσει. Ετσι, δεν προχωρούν σε καμιά αμφισβήτηση απέναντι σε αυτούς που κυριαρχούν στα Πανεπιστήμια ή στην κοινωνία.

Ομως, ο μεταμοντερνισμός έχει και μια δεύτερη ρίζα, στην ιστορία της διανόησης. Η ρίζα αυτή βρίσκεται, εν μέρει, σε αυτό που θεωρούσαν μαρξισμό στα Πανεπιστήμια της Βρετανίας, της Γαλλίας και της Γερμανίας στις δεκαετίες του '60 και του '70. Ο κόσμος θεωρούσε ακόμη τον σταλινισμό μια βάσιμη εκδοχή του μαρξισμού, και πολλά μέλη της αριστερής διανόησης ένιωθαν από τη μια να τους έλκει και από την άλλη να τους απωθεί. Στην περίπτωση του Ε. Π. Τόμπσον αυτό ήταν ξεκάθαρο. Διαμορφώθηκε ιδεολογικά κάτω από τον σταλινισμό στο κομμουνιστικό κόμμα της Μ. Βρετανίας. Το 1956 είχε σπάσει από τον σταλινισμό σε πρακτικό επίπεδο, υποστήριξε την Ουγγρική Επανάσταση και ούτω καθεξής. Όμως, όταν έσπασε από τον σταλινισμό πίστευε πως ο σταλινισμός ήταν μια εκδοχή του μαρξισμού και κατά συνέπεια μισοέσπασε και από τον μαρξισμό. Συνήθιζε να κάνει ένα καλό καλαμπούρι για τον "υστερικό και διαβολικό" υλισμό (λογοπαίγνιο με τη φράση "ιστορικός διαλεκτικός" υλισμός). Προτιμούσε να αποκαλείται Μαρξίζοντας παρά μαρξιστής. Και, πιο συγκεκριμένα, απέρριπτε τη διάκριση βάσης και εποικοδομήματος ως "χονδροειδή μεταφορά". Δεν πιστεύω ότι την κατάλαβε ποτέ. Γι' αυτό και την αποκαλούσε χονδροειδή. Δυστυχώς, η μερική ρήξη του με τον μαρξισμό άνοιξε την πόρτα στους μεταμοντέρνους – παρόλο που θα βρισκόταν στην πρώτη γραμμή για να τους καταγγείλει.

Στην περίπτωση του Αλτουσέρ, είναι ακόμη πιο ξεκάθαρο. Στο πρώτο του βιβλίο *Για τον Μαρξ* – με γαλλικό τίτλο που δίνει ένα καλό λογοπαίγνιο στα αγγλικά[6] – θα δείτε να λέει: "Ο Στάλιν είπε τούτο", "Ο Στάλιν δεν είχε εντελώς άδικο πάνω στο άλλο", λες και ο Στάλιν ήταν καμιά σοβαρή αναφορά για έναν διανοούμενο στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Στην πραγματικότητα, ο Αλτουσέρ ξεκίνησε παίρνοντας για δεδομένη κάθε είδους παραδοχή από τον σταλινισμό και έπειτα προσπάθησε να αναπτύξει μια θεωρία στη βάση αυτών των παραδοχών. Αυτό σήμαινε ουσιαστικά ότι δεν μπόρεσε να αποδεχθεί τη διάκριση βάσης και εποικοδομήματος και έφτασε στο σημείο να διατυπώσει μια ιδέα την οποία ο Μαρξ απορρίπτει κατηγορηματικά στο Κεφάλαιο. Ο Αλτουσέρ έλεγε ότι η διάκριση βάσης και εποικοδομήματος εφαρμόζεται σωστά στον καπιταλισμό, όμως σε άλλες κοινωνίες η οικονομία δεν είναι θεμελιωδώς καθοριστική. Σε ορισμένες κοινωνίες καθοριστική είναι η πολιτική, σε ορισμένες είναι η θρησκεία, σε κάποιες είναι άλλες πλευρές. Αυτό που είναι εντυπωσιακό είναι ότι στο Κεφάλαιο, ο Μαρξ αντιμετωπίζει ακριβώς αυτό το επιχείρημα όταν εξετάζει τον ισχυρισμό πως ο τρόπος παραγωγής ήταν καθοριστικός στον καπιταλισμό αλλά όχι στο Μεσαίωνα όπου καθοριστική ήταν η θρησκεία, ούτε στην αρχαία Ρώμη και την Αθήνα όπου την ανώτατη θέση είχε η πολιτική: *"Αυτό είναι ξεκάθαρο. Ούτε ο Μεσαίωνας μπορούσε να ζήσει από τον Καθολικισμό του, ούτε ο αρχαίος κόσμος από την πολιτική του. Αντίθετα, είναι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι εξασφάλιζαν τα προς το ζην που εξηγει γιατί τον κύριο ρόλο τον έπαιζε εδώ ο Καθολικισμός και εκεί η πολιτική"*.

Ολόκληρη η δομή του Αλτουσέρ βασιζόταν στη ρήξη με τον μαρξισμό και γινόταν όλο και πιο περίπλοκη και σχολαστική. Αρχικά υποστήριξε ότι η οικονομία καθορίζει σε τελευταία ανάλυση, έπειτα ότι αυτή η "τελευταία ανάλυση δεν συμβαίνει ποτέ", έπειτα ότι η οικονομία δεν είναι ο καθοριστικός παράγοντας, είναι ένας "δομικά καθοριστικός" παράγοντας. Κινήθηκε ολοένα και πιο μακριά από τη μαρξιστική ενιαία κατανόηση της ανθρώπινης ιστορίας και αποκήρυξε για "ιστορικισμό" και "ανθρωπισμό" όσους προσπαθούσαν να υπερασπιστούν αυτήν την προσέγγιση. Μάλιστα, στο θεμελιώδες ζήτημα των παραγωγικών δυνάμεων και σχέσεων, αναποδογυρίζει τον Μαρξ. Ο Μαρξ υποστήριζε ότι οι παραγωγικές

Το εξώφυλλο της έκδοσης "Δοκίμια για τον Ιστορικό Υλισμό"

δυνάμεις οδηγούν συνεχώς σε εμφάνιση νέων παραγωγικών σχέσεων οι οποίες αρχίζουν να σπαράσσουν την κοινωνία. Η μεταφορά που χρησιμοποιεί ο Μαρξ είναι αυτή του πυρήνα μιας καινούργιας κοινωνίας που μεγαλώνει μέχρι που συγκρούεται με το περίβλημα (το τσόφλι) της παλιάς κοινωνίας, και το διαλύει. Αντίθετα ο Αλτουσέρ έλεγε πως οι καθοριστικές είναι οι παραγωγικές σχέσεις, όχι οι παραγωγικές δυνάμεις. Και νομίζω ότι μπορούμε να το εξηγήσουμε. Για τον Στάλιν, οι παραγωγικές δυνάμεις έπρεπε να καθορίζουν μηχανιστικά εξ ολοκλήρου τις παραγωγικές σχέσεις, έτσι ώστε να δικαιολογείται η φρίκη της εκβιομηχάνισης του κρατικού καπιταλισμού. Όμως στη δεκαετία του '70, ο Αλτουσέρ είχε ταυτιστεί με τον Μάο στην Κίνα και οι Μαοϊκοί συμπέραιναν την εποχή της "Πολιτιστικής Επανάστασης" ότι μπορούσαν να αναπτύξουν τις παραγωγικές δυνάμεις με βολονταρισμό, μέσω τεράστιων αλλαγών στις παραγωγικές σχέσεις. Το αποτέλεσμα ήταν να λένε "Κραδαίνετε το Κόκκινο Βιβλίο και μη νοιάζεστε να φάτε". Ο Αλτουσέρ προσέφερε διανοητική έκφραση σε όλη αυτήν την ατμόσφαιρα.

Ο Αλτουσεριανισμός, όπως και ο Μαοϊσμός, έχει πεθάνει πλέον. Ομως τέτοιου είδους ιδέες κυριαρχούν ακόμη, και σε ανθρώπους μάλιστα που παρουσιάζονται να τις απορρίπτουν, όπως συμβαίνει με τους εκφραστές του λεγόμενου "πολιτικού μαρξισμού", τον Μπομπ Μπρένερ και την Ελεν Μέικσινς Γουντ. Αν διαβάσετε τα βιβλία τους, θα βρείτε ελάχιστα πράγματα σχετικά με τον τρόπο που οι άνθρωποι εξασφαλίζουν τα προς το ζην από τη φύση. Και στα γραπτά του Μπρένερ για τη φεουδαρχία και στο βιβλίο της Γουντ για την Ελλάδα, ελάχιστα εμφανίζονται οι υλικές παραγωγικές δυνάμεις. Νομίζω ότι πρόκειται για αντανάκλαση της ζωής ορισμένων ακαδημαϊκών που ζουν χίλια μίλια μακριά από τον πραγματικό κόσμο. Τίποτα δεν τους ταιριάζει περισσότερο από την ιδέα ότι ο διανοητικός στοχασμός προχωρά από μόνος του και ότι αυτό που μετράει μονάχα είναι η αλλαγή των ιδεών στο επίπεδο διανόησης, η αλλαγή των σχέσεων και όχι των πραγματικών παραγωγικών δυνάμεων.

Χρειάζεται να κάνουμε μια ακόμη παρατήρηση σχετικά με τον "μαρξισμό" της δεκαετίας του '60 και του '70. Είχε απορριφθεί η ερμηνεία του Ένγκελς για τον πρωτόγονο κομμουνισμό, την εμφάνιση της ταξικής κοινωνίας και την γυναικεία καταπίεση. Οι Αλτουσεριανοί έπαιρναν για δεδομένο ότι οι γυναίκες ανέκαθεν καταπιέζονταν και ότι ανέκαθεν υπήρχε ιεραρχία. Είναι αξιοσημείωτο ότι κρατούσαν τη στάση τους αυτή ακριβώς την περίοδο που διάφοροι αρχαιολόγοι και ανθρωπολόγοι που προέρχονταν από τις κυρίαρχες σχολές σκέψης άρχιζαν να αναπτύσσουν θεωρίες εξέλιξης της κοινωνίας και να αναφέρονται στον Μαρξ και τον Ένγκελς ως σοβαρές αναφορές από τις οποίες οι άνθρωποι είχαν πράγματα να μάθουν. Ομως, καθώς οι υποτιθέμενοι μαρξιστές είχαν ξεφορτωθεί κακήν κακώς τον Ένγκελς, έπρεπε να αντιμετωπίζουν την γυναικεία καταπίεση σαν να έχει εντελώς διαφορετικές ρίζες από την κοινωνική τάξη. Το επόμενο λογικό βήμα ήταν να αποκηρύξουν τον μαρξισμό για "αναγωγισμό" και "ουσιοκρατία" επειδή θεωρεί ότι υπάρχει κάποιο γενικό σχήμα στην ανθρώπινη ιστορία. Οι Αλτουσεριανοί που ήταν υποχωρητικοί απέναντι στον σταλινισμό κατέληξαν τελικά μεταμοντέρνοι, ανυποχώρητοι κόντρα στον μαρξισμό.

Η πολεμική μεταξύ του Τόμπσον και των Αλτουσεριανών καθόρισε σε μεγάλο βαθμό τον ακαδημαϊκό μαρξισμό στα τέλη της δεκαετίας του '70. Όμως και οι δύο πλευρές της αντιπαράθεσης αποδέχονταν την σταλινική καρικατούρα του μαρξισμού ως εκδοχή του πραγματικού μαρξισμού. Έτσι εξηγείται πώς οπαδοί και των δύο πλευρών μπορούν να βρίσκονται τώρα στην πρωτοπορία του μεταμοντερνισμού.

Το τελικό αποτέλεσμα είναι μια αντίληψη περί ιστορίας που απλώς αναμασάει την συντηρητική αντίδραση του 19ου αιώνα απέναντι στο Διαφωτισμό. Μπορεί, ωστόσο, να κάνει κάτι τέτοιο μόνο αγνοώντας ή παραποιώντας έναν μεγάλο όγκο εμπειρικών στοιχείων – κι αυτός είναι ο λόγος που καταγγέλει τόσο φανατικά την αναζήτηση της αλήθειας. Όμως, σε τομείς της έρευνας όπου δεν κυριαρχούν οι μεταμοντέρνοι, συσσωρεύεται ολοένα και μεγαλύτερο πλήθος στοιχείων που ταιριάζει με την μαρξιστική ερμηνεία. Στις μελέτες για τις αρχαίες κοινωνιών στην αμερικανική ήπειρο, την Αίγυπτο ή τη Σουμερία, βρίσκεις περισσότερη επίγνωση για την εξέλιξη των παραγωγικών δυνάμεων, για τον τρόπο με τον οποίο ο ανθρώπινος έλεγχος πάνω στη φύση οδηγεί στην εμφάνιση της συνεργασίας μεταξύ των ανθρώπων, για τη σύγκρουση μεταξύ των κρατικών δομών, για το πώς η κοινωνία πέφτει σε κρίση. Στις μελέτες για τη μεσαιωνική περίοδο, ενώ οι πρώην μαρξιστές και οι υποτιθέμενοι μαρξιστές λένε πως αυτό που μετράει μόνο είναι οι παραγωγικές σχέσεις, οι ιστορικοί και οι αρχαιολόγοι που δουλεύουν εμπειρικά έχουν επισημάνει την ταχύτητα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων από τον 11ο ως τον 13ο αιώνα και ξανά το 16ο αιώνα – κάτι που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την κατανόηση της ανόδου του καπιταλισμού. Αντίστοιχα, μελέτες των τελευταίων 20-30 χρόνων δείχνουν με ποιο τρόπο οι παραγωγικές δυνάμεις στην Αρχαία και τη Μεσαιωνική Κίνα συγκρούστηκαν ξανά και ξανά με τις υπάρχουσες παραγωγικές σχέσεις και οδήγησαν σε μεγάλες κοινωνικές κρίσεις. Υπάρχει ένας μεγάλος όγκος εμπειρικών στοιχείων τα οποία γίνονται κατανοητά μόνο με τις κλασικές διατυπώσεις του Μαρξ.

Ολα αυτά έχουν σημασία, διότι μια μαρξιστική προσέγγιση μάς επιτρέπει να δούμε από πού προέρχεται το παρόν και πως το παρόν δεν είναι αμετάβλητο. Μας επιτρέπει να δούμε ότι η ιστορία δεν έχει σταματήσει – ότι η δυναμική της ιστορίας που βλέπουμε στο παρελθόν συνεχίζει να είναι παρούσα και συνεχίζει να λειτουργεί. Οταν το κατανοήσουμε αυτό, μπορούμε να δούμε πόσο ανόητη είναι η ιδέα ότι οι τάξεις έχουν εξαφανιστεί ή ότι η ταξική πάλη δεν θα παίζει ρόλο στον 21ο αιώνα.

Τέλος, μας επιτρέπει να βλέπουμε ότι η ανθρωπότητα έχει μια ενιαία ιστορία. Δεν υπάρχει μια ιστορία για άνδρες και μια ιστορία για γυναίκες, μια ιστορία για πλούσιους και μια ιστορία για φτωχούς, μια ιστορία για λευκούς και μια ιστορία για μαύρους, μια ιστορία για στρέιτ και μια ιστορία για γκέι. Όλα προέρχονται από την ίδια ρίζα – την υλική διαδικασία που διαμορφώνει την κοινωνική αλλαγή και τους ταξικούς αγώνες. Η κατανόηση αυτού του πράγματος είναι το κλειδί για την απελευθέρωση ολόκληρου του κόσμου από κάθε μορφή καταπίεσης και εκμετάλλευσης. ■

Σημειώσεις

1 Κ. Μαρξ, Φρ. Ένγκελς, *Γερμανική Ιδεολογία*, σ. 60, 61, 68, Gutenberg, μτ. Κ. Φιλίνη, Αθήνα, 1997.
2 Ο.π., σ. 86-87.
3 P. Joyce, "The end of social history?", *Social History* XX (1995), σ. 82.
4 Δες M. Haynes "Was there a Parliamentary Alternative in Russia in 1917?", *International Socialism*, 76, Φθινόπωρο 1997.
5 R. J. Evans, *In Defence of History*, Λονδίνο, 1997, σ. 124.
6 ΣτΕ: Ο γαλλικός τίτλος είναι *Pour Marx*, το οποίο στα αγγλικά ακούγεται σαν "Ο φτωχός Μαρξ".

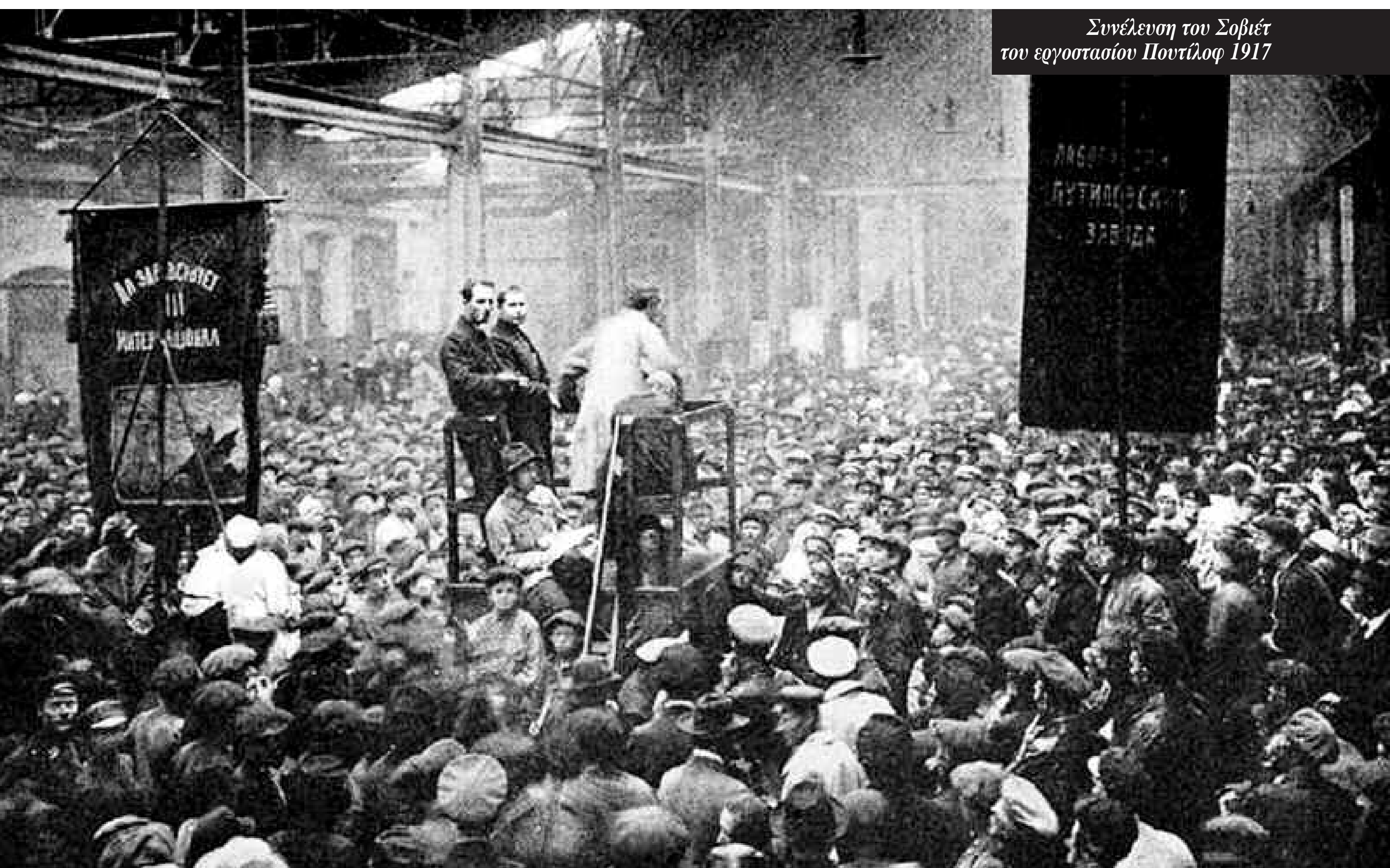
Κόμμα και Τάξη

Το άρθρο που ακολουθεί δημοσιεύτηκε πρώτη φορά στο περιοδικό *International Socialism,* No35, Χειμώνας 1968, και κατόπιν στην ομώνυμη συλλογή, από τις εκδόσεις Pluto Press αρχικά και Bookmarks στη συνέχεια. Τη μετάφραση έκανε ο **Θανάσης Καμπαγιάννης**.

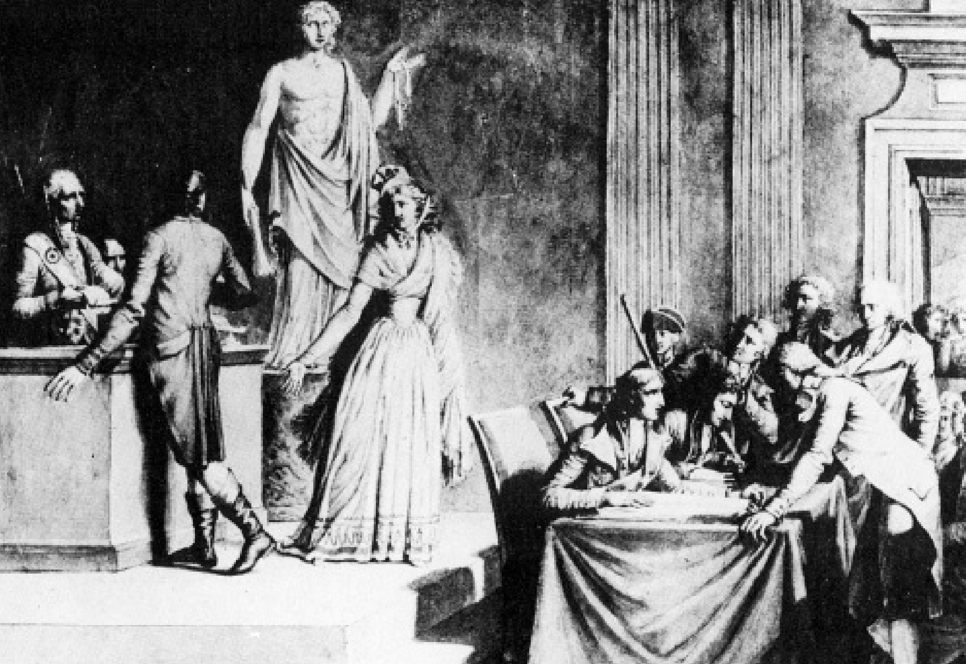
Λίγα ζητήματα έχουν προκαλέσει περισσότερες διαμάχες στους μαρξιστικούς κύκλους από αυτό της σχέσης του κόμματος και της τάξης. Περισσότερη ένταση έχει προκληθεί σε σκληρές πολεμικές γι' αυτό το θέμα από όση για οποιοδήποτε άλλο. Από γενιά σε γενιά, ακούγονται οι ίδιες κατηγορίες: γραφειοκράτης, υποκαταστατιστής, ελιτιστής, αυταρχικός.

Κι όμως οι αρχές που αποτελούν τη βάση αυτής της συζήτησης είναι συνήθως συγχυσμένες. Κι αυτό παρά τη σημασία των εμπλεκόμενων ζητημάτων. Για παράδειγμα, η διάσπαση ανάμεσα στους μπολσεβίκους και τους μενσεβίκους για τη φύση της κομματικής οργάνωσης το 1903 βρήκε πολλούς που θα ήταν στην αντίθετη πλευρά των οδοφραγμάτων από τον Λένιν το 1917 στη φράξια του (για παράδειγμα τον Πλεχάνωφ), ενώ εναντίον του βρέθηκαν επαναστάτες του μεγέθους του Τρότσκι και της Ρόζας Λούξεμπουργκ. Αλλά ούτε και αυτή η σύγχυση ήταν ένα μεμονωμένο περιστατικό. Ήταν ένα διαρκές στοιχείο της συζήτησης στους κόλπους των επαναστατών. Αξίζει να θυμηθούμε το σχόλιο του Τρότσκι στο Δεύτερο Συνέδριο της Κομιντέρν απέναντι στον ισχυρισμό του Πάουλ Λέβι ότι οι μάζες στην Ευρώπη και την Αμερική κατανοούν την αναγκαιότητα του κόμματος. Ο Τρότσκι επισημαίνει ότι η κατάσταση είναι πολύ πιο σύνθετη:

> Αν το ερώτημα τίθεται αφηρημένα, τότε βλέπω τον Σάιντεμαν από τη μια πλευρά και από την άλλη τους Αμερικάνους, Γάλλους και Ισπανούς συνδικαλιστές που δεν θέλουν απλώς να πολεμήσουν ενάντια στην μπουρζουαζία, αλλά που – αντίθετα με τον Σάιντεμαν – θέλουν πραγματικά να της κόψουν το κεφάλι. Γι' αυτόν τον λόγο λέω ότι προτιμώ να συζητώ με αυτούς τους Ισπανούς, Αμερικάνους και Γάλλους συντρόφους ώστε να τους αποδείξω ότι το κόμμα είναι αναντικατάστατο για την πραγματοποίηση της ιστορικής αποστολής που τους έχει ανατεθεί… Θα προσπαθήσω να τους το αποδείξω αυτό με έναν συντροφικό τρόπο, στη βάση της δικής μου εμπειρίας, και όχι αντιπαραθέτοντάς τους την μακρά εμπειρία του Σάιντεμαν, λέγοντας πως για την πλειοψηφία το ερώτημα έχει ήδη απαντηθεί…

Συνέλευση του Σοβιέτ του εργοστασίου Πουτίλοφ 1917

Συνάντηση Γιακωβίνων στη Γαλλική Επανάσταση

> Τι κοινό υπάρχει ανάμεσα σε μένα και τον Ρενωντέλ που αντιλαμβάνεται μια χαρά την αναγκαιότητα του κόμματος, ή τον Αλμπέρ Τομάς και άλλους τέτοιους κυρίους που δεν θέλω καν να αποκαλώ «συντρόφους» για να μην παραβιάσω τις αρχές της αξιοπρέπειας;...[1]

Η δυσκολία στην οποία αναφέρεται ο Τρότσκι – ότι δηλαδή τόσο οι σοσιαλδημοκράτες όσο και οι μπολσεβίκοι αναφερόντουσαν στην «αναγκαιότητα του κόμματος», εννοώντας όμως τελείως διαφορετικά πράγματα – μεγάλωσε στα χρόνια που ακολούθησαν την άνοδο του σταλινισμού. Το λεξιλόγιο του μπολσεβικισμού καταλήφθηκε και χρησιμοποιήθηκε για σκοπούς αντίθετους από εκείνους για τους οποίους είχε δημιουργηθεί. Κι όμως, πολύ συχνά, αυτοί που συνέχισαν την επαναστατική παράδοση σε αντιπαράθεση τόσο με το σταλινισμό όσο και με τη σοσιαλδημοκρατία δεν πήραν στα σοβαρά τη συμβουλή του Τρότσκι το 1920. Συχνά, βασίζονταν στην «εμπειρία» για να αποδείξουν την αναγκαιότητα του κόμματος, ακόμα και αν η εμπειρία ήταν αυτή του σταλινισμού και της σοσιαλδημοκρατίας.

Ισχυρισμός αυτού του άρθρου θα είναι ότι το μεγαλύτερο κομμάτι της συζήτησης ακόμα και σε επαναστατικούς κύκλους παραμένει, ως συνέπεια όσων περιέγραψα, μια αντιπαράθεση υπέρ ή κατά βασικά των σταλινικών και σοσιαλδημοκρατικών αντιλήψεων της οργάνωσης. Θα υποστηριχθεί ότι το είδος των οργανωτικών απόψεων που αναπτύχθηκαν υπόρρητα στα γραπτά και τις πράξεις του Λένιν είναι ριζικά διαφορετικό και από τις δύο αυτές αντιλήψεις. Το γεγονός αυτό έχει συσκοτιστεί από την σταλινική παραμόρφωση της θεωρίας και της πράξης της Οκτωβριανής Επανάστασης και από το γεγονός ότι η ανάπτυξη του μπολσεβίκικου κόμματος έλαβε χώρα σε συνθήκες παρανομίας και συχνά επιχειρηματολογήθηκε με το λεξιλόγιο της ορθόδοξης σοσιαλδημοκρατίας.

Η σοσιαλδημοκρατική άποψη για τη σχέση μεταξύ κόμματος και τάξης

Οι κλασικές θεωρίες της σοσιαλδημοκρατίας – που δεν είχαν θεμελιακά αμφισβητηθεί από οποιονδήποτε μαρξιστή πριν το 1914 – αναγκαστικά έδιναν στο κόμμα κεντρικό ρόλο στην πορεία προς το σοσιαλισμό. Στην πραγματικότητα, αυτή η πορεία θεωρούταν ότι περνούσε μέσα από μια συνεχή και ανεμπόδιστη ανάπτυξη της εργατικής οργάνωσης και συνειδητοποίησης μέσα στον καπιταλισμό. Ακόμα και αυτοί οι μαρξιστές, όπως ο Κάουτσκι, που απέρριπταν την ιδέα ότι θα μπορούσε να υπάρξει μια σταδιακή μετάβαση προς το σοσιαλισμό, αποδέχονταν ότι αυτό που ήταν αναγκαίο προς το παρόν ήταν η διαρκής επέκταση της οργανωτικής δύναμης και του εκλογικού ακροατηρίου της σοσιαλδημοκρατίας. Η ανάπτυξη του κόμματος ήταν απαραίτητη ώστε να εξασφαλιστεί ότι όταν η μετάβαση στον σοσιαλισμό αναπόφευκτα θα ερχόταν, είτε μέσω εκλογών είτε μέσω αμυντικής βίας εκ μέρους της εργατικής τάξης, το κόμμα θα ήταν ικανό να καταλάβει την εξουσία και να διαμορφώσει τις βάσεις του νέου κράτους (ή του παλιού με κάποιες αλλαγές).

Η ανάπτυξη ενός μαζικού κόμματος της εργατικής τάξης έμοιαζε να είναι αναπόφευκτο συμπλήρωμα των τάσεων της καπιταλιστικής ανάπτυξης. «*Κι αυτό γιατί όλο και μεγαλύτερος γίνεται ο αριθμός των προλετάριων, πιο γιγάντιος ο στρατός των άνεργων εργατών και πιο οξεία η αντίθεση ανάμεσα στους εκμεταλλευτές και τους εκμεταλλευόμενους*».[1] Οι κρίσεις «*ξεσπούν σαν φυσικό φαινόμενο όλο και πιο συχνά*», «*η πλειοψηφία των ανθρώπων βυθίζεται όλο και βαθύτερα στη δυστυχία*», «*τα διαλείμματα της ευημερίας γίνονται όλο και συντομότερα ενώ η διάρκεια της κρίσης όλο και μακρύτερη*». Αυτό οδηγεί ολοένα και μεγαλύτερα κομμάτια εργατών «*σε ενστικτώδη αντίθεση προς το υπάρχον καθεστώς*». Η σοσιαλδημοκρατία, που βασίζεται «*στην ανεξάρτητη επιστημονική έρευνα αστών θεωρητικών*», υπάρχει για να ανεβάζει τους εργάτες σε εκείνο το επίπεδο συνείδησης όπου θα έχουν «*καθαρή εικόνα των κοινωνικών νόμων*».[2]

Ένα τέτοιο κίνημα «*που ξεσπάει μέσα από τους ταξικούς ανταγωνισμούς... δεν μπορεί να συναντήσει παρά προσωρινές ήττες, τελικά όμως θα κερδίσει*».[3] «*Οι επαναστάσεις δεν γίνονται κατά βούληση... Γεννιούνται από αναπότρεπτη αναγκαιότητα*». Ο βασικός μηχανισμός που εμπλέκεται σ' αυτή είναι αυτός των κοινοβουλευτικών εκλογών (αν και ο ίδιος ο Κάουτσκι φλέρταρε με την ιδέα της Γενικής Απεργίας την περίοδο αμέσως μετά το 1905-1906).[4] «*Δεν έχουμε κανέναν λόγο να πιστεύουμε ότι η ένοπλη εξέγερση... θα παίξει έναν κεντρικό ρόλο στις μέρες μας*».[5] Μάλλον «*το κοινοβούλιο θα είναι το πιο ισχυρό εργαλείο που θα χρησιμεύσει στην άνοδο του προλεταριάτου από την οικονομική, κοινωνική και ηθική του εξαχρείωση*».[6] Η χρήση αυτή του κοινοβουλίου από την εργατική τάξη «*κάνει τον κοινοβουλευτισμό να αρχίσει να αλλάζει χαρακτήρα. Παύει να είναι ένα απλό εργαλείο στα χέρια της μπουρζουαζίας*».[7] Μακροπρόθεσμα τέτοιες δραστηριότητες οδηγούν αναγκαστικά στην οργάνωση της εργατικής τάξης και σε μια κατάσταση όπου το Σοσιαλιστικό κόμμα έχει την πλειοψηφία και σχηματίζει κυβέρνηση. «*(Το Εργατικό κόμμα) πρέπει να έχει για σκοπό του την κατάκτηση της κυβέρνησης για τα συμφέροντα της τάξης που εκπροσωπεί*».[8]

Όχι μόνο αυτή η οπτική έθεσε τα θεμέ-

Μπολσεβίκοι στο Προεδρείο Πανρωσικού Συνέδριου στη Μόσχα. Στο κέντρο Λένιν και Σβερντλόφ

λια για το μεγαλύτερο μέρος της σοσιαλιστικής πρακτικής στη Δυτική Ευρώπη στα 40 χρόνια πριν τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά πέρασε και χωρίς πρακτικά καμία θεωρητική αμφισβήτηση, τουλάχιστον από την Αριστερά. Η έκπληξη του Λένιν για τη στήριξη του SPD στον πόλεμο είναι γνωστή. Αυτό που ωστόσο δεν κατανοείται συχνά είναι το γεγονός ότι ακόμα και αριστεροί κριτικοί του Κάουτσκι, όπως η Ρόζα Λούξεμπουργκ, δεν είχαν απορρίψει τα θεμέλια αυτής τη θεωρίας για τη σχέση κόμματος-τάξης και για την ανάπτυξη της ταξικής συνείδησης που αυτή υπονοούσε. Οι κριτικές τους για τον Καουτσκισμό έτειναν να παραμένουν στα γενικά θεωρητικά πλαίσια που ο ίδιος ο Καουτσκισμός είχε θέσει.

Αυτό που είναι κεντρικό για τον σοσιαλδημοκράτη είναι ότι το κόμμα αντιπροσωπεύει την τάξη. Έξω από το κόμμα ο εργάτης δεν έχει καθόλου συνείδηση. Πραγματικά, ο ίδιος ο Κάουτσκι φαινόταν να έχει μια παθολογική φοβία για το τι θα έκαναν οι εργάτες χωρίς το κόμμα και για τους κινδύνους που περιείχε μια «πρόωρη» επανάσταση. Γι' αυτό και έπρεπε το κόμμα να πάρει την εξουσία. Άλλες μορφές εργατικής οργάνωσης και δραστηριότητας μπορούσαν να βοηθήσουν, αλλά έπρεπε να υποταχτούν στον φορέα της πολιτικής συνείδησης. *«Αυτή η «άμεση δράση» των σωματείων μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά μόνο υποβοηθητικά και ενισχυτικά, αλλά όχι σε υποκατάσταση της κοινοβουλευτικής δράσης».*[9]

Η Επαναστατική Αριστερά και οι σοσιαλδημοκρατικές θεωρίες

Καμία κατανόηση οποιασδήποτε από τις συζητήσεις που γίνανε σχετικά με τα ζητήματα της οργάνωσης του κόμματος πριν το 1917 δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς να αντιληφθούμε ότι η σοσιαλδημοκρατική άποψη για τη σχέση κόμματος και τάξης δεν είχε *πουθενά* ρητά αμφισβητηθεί (εκτός από τους κύκλους των αναρχικών που απέρριπταν οποιαδήποτε έννοια κόμματος). Τις υποθέσεις της τις συμμερίζονταν ακόμα και όσοι (όπως η Ρόζα Λούξεμπουργκ) ήταν αντίθετοι στην ορθόδοξη σοσιαλδημοκρατία από τη σκοπιά της μαζικής εργατικής αυτενέργειας. Δεν επρόκειτο απλώς για μια θεωρητική αποτυχία. Ήταν αποτέλεσμα της ιστορικής συγκυρίας. Η Παρισινή Κομμούνα ήταν η μόνη μέχρι τότε εμπειρία εργατικής εξουσίας, και αυτή συνέβη για μονάχα δύο μήνες σε μια κυρίαρχα μικροαστική πόλη. Ακόμα και η επανάσταση του 1905 έδωσε μονάχα στην πιο εμβρυακή μορφή της την έκφραση τού πώς θα μπορούσε να οργανωθεί ένα εργατικό κράτος. Οι θεμελιώδεις μορφές της εργατικής εξουσίας – τα Σοβιέτ, τα εργατικά συμβούλια – δεν ήταν ακόμα αναγνωρίσιμες. Έτσι, ο Τρότσκι, που ήταν ο Πρόεδρος του Σοβιέτ της Πετρούπολης το 1905, δεν τα ανέφερε καν στην ανάλυσή του για τα διδάγματα του 1905, στο βιβλίο *Αποτελέσματα και Προοπτικές.* Αν και μόνος στην πρόβλεψη τού σοσιαλιστικού χαρακτήρα της Ρώσικης Επανάστασης, ο Τρότσκι δεν είδε εξαρχής τη μορφή που αυτή θα έπαιρνε.

> Η επανάσταση είναι πρώτα και κύρια ζήτημα εξουσίας – όχι κρατικής μορφής (συντακτική συνέλευση, αβασίλευτη δημοκρατία, ενωμένα κράτη) αλλά κοινωνικού περιεχομένου της κυβέρνησης.[10]

Υπήρχε μια παρόμοια παράβλεψη στην αντίδραση της Ρόζας Λούξεμπουργκ στο 1905, στο βιβλίο της *Μαζική Απεργία.* Και δεν ήταν παρά μετά την επανάσταση του Φλεβάρη του 1917 που τα Σοβιέτ έγιναν κεντρικά στα κείμενα και τη σκέψη του Λένιν.[11]

Η Επαναστατική Αριστερά δεν είχε ποτέ συνολικά αποδεχτεί τη θέση του Κάουτσκι που έβλεπε το κόμμα ως τον άμεσο πρόδρομο του εργατικού κράτους. Τα γραπτά της Λούξεμπουργκ, για παράδειγμα, από αρκετά νωρίς αναγνωρίζουν τον συντηρητισμό του κόμματος και την ανάγκη οι μάζες να το υπερβούν.[12] Αλλά δεν υπάρχει ποτέ μια ρητή απόρριψη της επίσημης σοσιαλδημοκρατικής θεωρίας. Κι όμως, χωρίς το θεωρητικό ξεκαθάρισμα της σχέσης ανάμεσα στο κόμμα και την τάξη, δεν υπήρχε καμία πιθανότητα καθαρής απάντησης στο ζήτημα της απαιτούμενης εσωτερικής οργάνωσης του κόμματος. Χωρίς μια απόρριψη του σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου, δεν θα μπορούσε να ξεκινήσει καν μια πραγματική συζήτηση σχετικά με την επαναστατική οργάνωση.

Αυτή ήταν πολύ καθαρά η περίπτωση της Ρόζας Λούξεμπουργκ. Θα ήταν λάθος να πέσουμε στην παγίδα (προσεκτικά στημένη τόσο από τους σταλινικούς όσο και από τους μελλοντικούς οπαδούς της Λούξεμπουργκ) να της αποδώσουμε μια θεωρία του «αυθόρμητου» που αγνοεί την αναγκαιότητα του κόμματος. Όλα τα κείμενά της διατρέχονται από την έμφα-

Η κοινοβουλευτική ομάδα του SPD στο Ράιχσταγκ το 1914

Θέατρο Μπολσόι, Δεκέμβρης 1949. Τελετή για τα 70ά γενέθλια του Στάλιν ο οποίος περιστοιχίζεται από τον Τολιάτι, τον Μάο, την Ντολορές Ιμπαρούρι, τον Ουλμπριχτ, τον Γκεοργκίου-Ντεζ και πολλούς ηγέτες του ΚΚΣΕ. Το σύνθημα γράφει: "Ζήτω ο μεγάλος ηγέτης και δάσκαλος του Κομμουνιστικού Κόμματος και του σοβιετικού λαού, σύντροφος Ι. Β. Στάλιν".

ση στην αναγκαιότητα του κόμματος και στον θετικό ρόλο που πρέπει αυτό να διαδραματίσει.

> Στη Ρωσία, ωστόσο, το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα πρέπει να καλύψει με τις δικές του προσπάθειες μια ολόκληρη ιστορική περίοδο. Πρέπει να οδηγήσει τους Ρώσους προλετάριους από την τωρινή εξατομικευμένη τους κατάσταση που παρατείνει το αυταρχικό καθεστώς, σε μια ταξική οργάνωση που θα τους βοηθήσει να αποκτήσουν συνείδηση των ιστορικών τους σκοπών και να τους προετοιμάσει για τη μάχη της κατάκτησής τους.[13]

> Το καθήκον της σοσιαλδημοκρατίας δεν έγκειται στην τεχνική προετοιμασία και διεύθυνση των μαζικών απεργιών, αλλά πρώτα και κύρια στην πολιτική ηγεσία ολόκληρου του κινήματος.[14]

> Οι σοσιαλδημοκράτες είναι η πιο φωτισμένη, η πιο ταξικά συνειδητή πρωτοπορία του προλεταριάτου. Δεν θα τολμήσουν να περιμένουν και δεν θα περιμένουν, με έναν μοιρολατρικό τρόπο, με σταυρωμένα τα χέρια, την έλευση της «επαναστατικής κατάστασης».[15]

Κι όμως υπάρχει διαρκώς μια διφορούμενη στάση στα γραπτά της Λούξεμπουργκ όσον αφορά τον ρόλο του κόμματος. Την απασχολούσε ο ηγετικός ρόλος του κόμματος να μην είναι υπερβολικά μεγάλος – τον όριζε μάλιστα ως *«την συνετή θέση της σοσιαλδημοκρατίας»*. Ταύτιζε τον «συγκεντρωτισμό» τον οποίο θεωρούσε απαραίτητο *(«η σοσιαλδημοκρατία είναι εξ ορισμού εχθρική σε κάθε εκδήλωση τοπικισμού και φεντεραλισμού»)* με τον *«συντηρητισμό που είναι εγγενής σε κάθε τέτοιο όργανο* (σ.σ.: την Κεντρική Επιτροπή)».[16] Αυτή η διφορούμενη στάση δεν μπορεί να κατανοηθεί χωρίς να λάβουμε υπόψη τη συγκεκριμένη κατάσταση για την οποία ανησυχούσε η Λούξεμπουργκ. Ήταν ηγετικό μέλος του SPD, αλλά πάντοτε ανήσυχη σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας του. Όταν πραγματικά ήθελε να επιδείξει τους κινδύνους του συγκεντρωτισμού, αναφερόταν σ' αυτό:

> Η παρούσα τακτική στην πολιτική της Γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας έχει κερδίσει την γενική εκτίμηση επειδή είναι ευλύγιστη όσο και σταθερή. Αυτό είναι ένα σημάδι της τέλειας προσαρμογής του κόμματός μας στις συνθήκες ενός κοινοβουλευτικού καθεστώτος... Κι όμως, αυτή η ίδια η τελειότητα της προσαρμογής μας κλείνει ήδη ευρύτερους ορίζοντες για το κόμμα μας.[17]

Όσο καταπληκτικά προφητικό και αν είναι αυτό το σχόλιο για ό,τι έμελλε να συμβεί το 1914, δεν κατορθώνει να εξηγήσει τις ρίζες της αυξανόμενης αρτηριοσκλήρωσης και τυπολατρίας στο SPD, πόσο μάλλον να υποδείξει τρόπους για το πώς αυτή παλεύεται. Συνειδητοποιημένα άτομα και ομάδες δεν μπορούσαν να αντισταθούν σε αυτή την τάση. Κι αυτό γιατί *«τέτοιος συντηρητισμός είναι αναμενόμενος, σε ένα μεγάλο βαθμό εξαιτίας του ότι είναι αδύνατο να καθορίσεις μέσα σε ένα κενό αφηρημένων υποθέσεων, την εξέλιξη και τις μορφές πολιτικών καταστάσεων που δεν έχουν υπάρξει ακόμα»*.[18] Η γραφειοκρατικοποίηση σε ένα κόμμα αντιμετωπίζεται ως ένα αναπόφευκτο φαινόμενο που μόνον ο περιορισμός της συνοχής και της αποτελεσματικότητας του κόμματος μπορεί να την υπερβεί.

Δεν είναι μια συγκεκριμένη μορφή οργάνωσης και συνειδητής διεύθυνσης, αλλά η οργάνωση και η συνειδητή διεύθυνση ως τέτοιες που περιορίζουν τις δυνατότητες του «συνειδητού κινήματος της πλειοψηφίας για τα συμφέροντα της πλειοψηφίας».

> Το μη συνειδητό προηγείται του συνειδητού. Η λογική της ιστορίας έρχεται πριν την υποκειμενική λογική των ανθρώπινων όντων που συμμετέχουν στην ιστορική διαδικασία. Η τάση είναι για τα διευθυντικά όργανα του σοσιαλιστικού κινήματος να παίζουν συντηρητικό ρόλο.[19]

Υπάρχει ένα σωστό και σημαντικό στοιχείο σ' αυτό το επιχείρημα: η τάση συγκεκριμένων οργανώσεων να μην μπορούν (ή να μην θέλουν) να ανταποκριθούν στις γρήγορες αλλαγές της συγκυρίας: ας σκεφτούμε μόνο την Μαξιμαλιστική πτέρυγα του Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος το 1919, ολόκληρο το «Κέντρο» της 2ης Διεθνούς το 1914, τους μενσεβίκους διεθνιστές το 1917 ή το KPD το 1923. Ακόμα και το μπολσεβίκικο κόμμα είχε να επιδείξει μια πολύ ισχυρή τάση ενός τέτοιου συντηρητισμού. Αλλά η Λούξεμπουργκ, έχοντας κάνει τη διάγνωση, δεν κάνει καμία προσπάθεια, εκτός από επιστημολογικές γενικότητες, να εντοπίσει την πηγή της, αναζητώντας οργανωτικές θεραπείες. Υπάρχει μια γερή δόση μοιρολατρίας στην ελπίδα της ότι το «μη-συνειδητό» θα καταφέρει να διορθώσει το «συνειδητό». Παρόλη την υπέροχη ευαισθησία της στο περίεργο τέμπο της ανάπτυξης του μαζικού κινήματος – ειδικά στη *Μαζική Απεργία* – αποφεύγει την προσπάθεια να επεξεργαστεί μια καθαρή αντίληψη του είδους της πολιτικής οργάνωσης που μπορεί να κατευθύνει τέτοιες αυθόρμητες εξελίξεις. Παραδόξως, αυτή η πιο καυστική κριτικός της γραφειοκρατικής τυπολατρίας και του κοινοβουλευτικού κρετινισμού επιχειρηματολόγησε στη διαμάχη του 1903 υπέρ εκείνης ακριβώς της φράξιας του ρωσικού κόμματος που θα αναδεικνυόταν στην πιο τέλεια ιστορική ενσάρκωση αυτών των αποτυχιών: των μενσεβίκων. Έτσι, στη Γερμανία, η πολιτική αντίθεση στον Καουτσκισμό, που αναπτυσσόταν ήδη από το γύρισμα του αιώνα και είχε πλήρως αποκρυσταλλωθεί το 1910, δεν πήρε συγκεκριμένη οργανωτική μορφή

για πέντε ακόμα χρόνια.

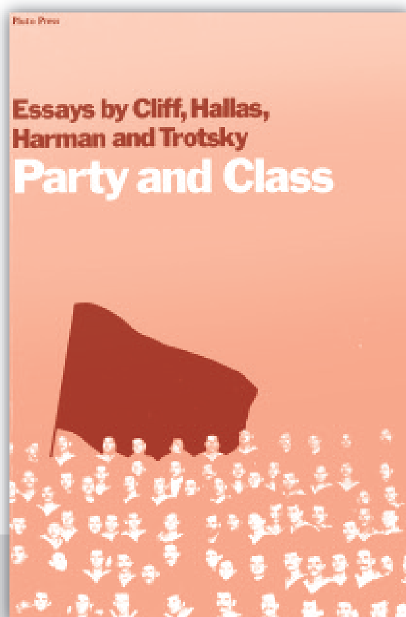
Σημαντικές αναλογίες υπάρχουν μεταξύ της θέσης της Λούξεμπουργκ και αυτής την οποία υποστήριζε μέχρι το 1917 ο Τρότσκι. Και αυτός είχε μεγάλη συναίσθηση του κινδύνου της γραφειοκρατικής τυπολατρίας.

> Το έργο της ζύμωσης και της οργάνωσης στις γραμμές του προλεταριάτου έχει έναν εγγενή συντηρητισμό. Τα ευρωπαϊκά Σοσιαλιστικά κόμματα, ειδικά το μεγαλύτερο από αυτά, το γερμανικό SPD, έχουν αναπτύξει έναν συντηρητισμό κατ' αναλογία με τις τεράστιες μάζες που έχουν αγκαλιάσει το σοσιαλισμό και όσο περισσότερο αυτές οι μάζες γίνονταν οργανωμένες και πειθαρχημένες. Ως συνέπεια αυτού, η σοσιαλδημοκρατία ως οργάνωση που ενσαρκώνει την πολιτική εμπειρία του προλεταριάτου μπορεί σε μια δεδομένη στιγμή να γίνει ένα άμεσο εμπόδιο στην ανοιχτή σύγκρουση ανάμεσα στους εργάτες και την αστική αντίδραση.[20]

Ξανά, το επαναστατικό πνεύμα του Τρότσκι τον οδηγεί να δυσπιστεί απέναντι σε όλες τις συγκεντρωτικές οργανώσεις. Η αντίληψη του Λένιν για το κόμμα μπορεί, σύμφωνα με τον Τρότσκι το 1904, να οδηγήσει μονάχα σε μια κατάσταση στην οποία:

> Η οργάνωση του κόμματος υποκαθιστά το κόμμα στο σύνολό του, μετά η Κεντρική Επιτροπή υποκαθιστά την οργάνωση, και τέλος ο «δικτάτορας» υποκαθιστά την Κεντρική Επιτροπή.[21]

Αντίθετα, για τον Τρότσκι, τα πραγματικά προβλήματα της εξουσίας της εργατικής τάξης μπορούσαν μονάχα να λυθούν:

Το εξώφυλλο της πρώτης έκδοσης της συλλογής "Κόμμα και Τάξη"

> μέσω μιας συστηματικής διαπάλης ανάμεσα... στα πολλά ρεύματα εντός του σοσιαλισμού, ρεύματα τα οποία αναπόφευκτα θα αναδύονται καθ' όσον η προλεταριακή δικτατορία θα θέτει δεκάδες και εκατοντάδες νέα... προβλήματα. Καμία «καταδυναστευτική» οργάνωση – όσο ισχυρή και αν είναι – δεν θα μπορέσει να καταπνίξει αυτά τα ρεύματα και αυτές τις διαμάχες.[22]

Και όμως ο φόβος του Τρότσκι για την οργανωτική ακαμψία τον οδηγεί επίσης στο να υποστηρίζει εκείνη την τάση στην εσωκομματική αντιπαράθεση στη Ρωσία που ιστορικά αναδείχτηκε η πιο φοβισμένη απέναντι στο αυθόρμητο της μαζικής δράσης. Αν και σταδιακά θα αποξενωνόταν πολιτικά από τους μενσεβίκους, άρχισε να χτίζει μια οργάνωση σε αντιπαράθεσή μαζί τους πάρα πολύ αργά. Είτε ήταν σωστός είτε όχι στις κριτικές του απέναντι στον Λένιν το 1904 (και πιστεύουμε ότι ήταν λάθος), δεν αναδείχτηκε σε αποτελεσματικό ιστορικό πρωταγωνιστή παρά μόνο μετά το 1917 με το να γίνει μέλος του κόμματος του Λένιν.

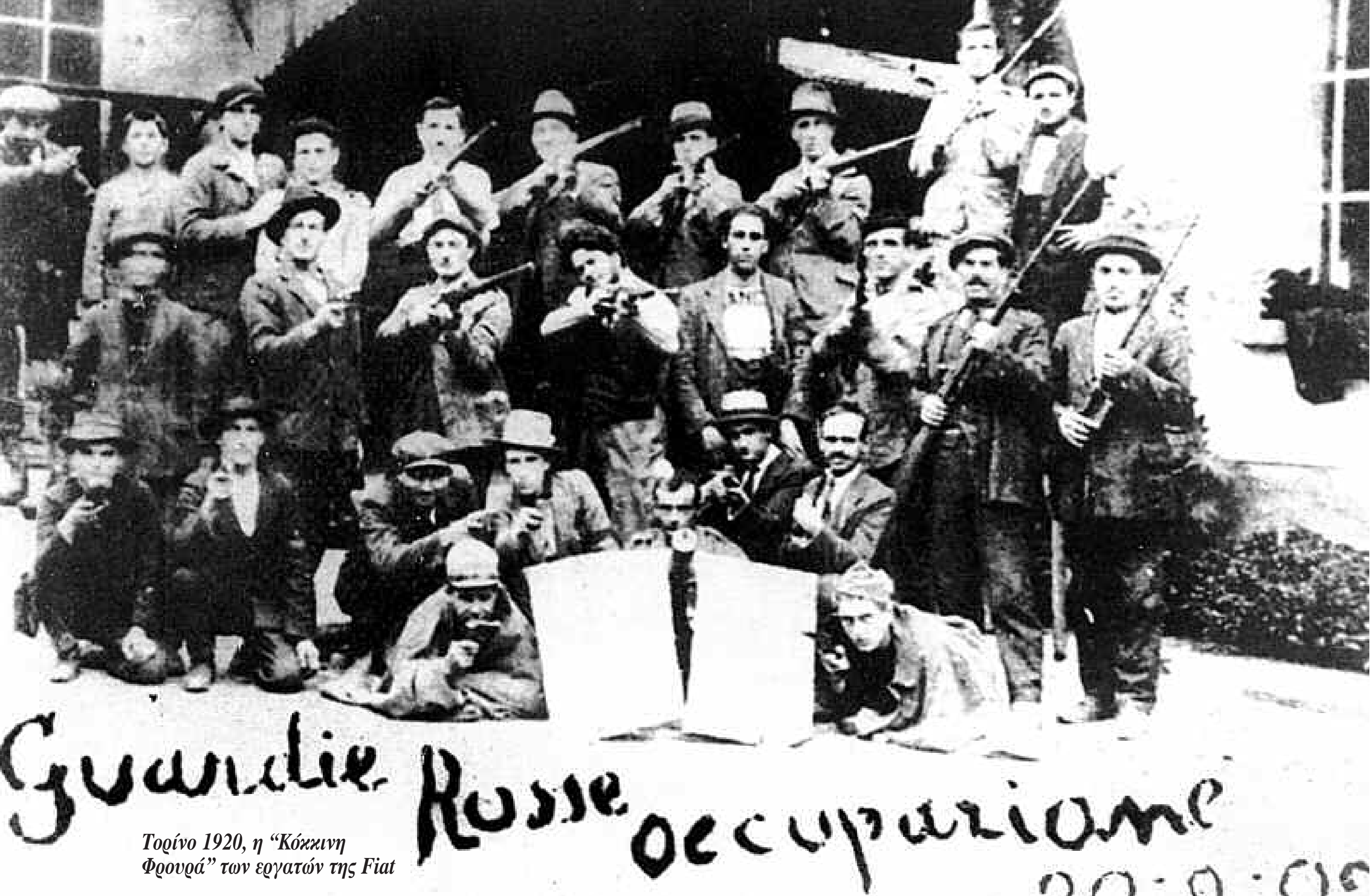
Αν η ίδια η οργάνωση παράγει τη γραφειοκρατία και τον συντηρητισμό, η Λούξεμπουργκ και ο νεαρός Τρότσκι είχαν αναμφίβολα δίκιο για την ανάγκη να περιοριστούν οι βλέψεις για συγκεντρωτισμό και συνοχή στους κόλπους των επαναστατών. Αλλά είναι σημαντικό να αποδεχτούμε όλες τις συνέπειες αυτής της θέσης. Η πιο σημαντική είναι μια ιστορική μοιρολατρία. Τα άτομα μπορούν να παλεύουν μέσα στην εργατική τάξη για τις ιδέες τους, και αυτές οι ιδέες μπορούν να είναι σημαντικές στο να δίνουν στους εργάτες την απαραίτητη συνείδηση και αυτοπεποίθηση για να μάχονται για την απελευθέρωσή τους. Αλλά οι επαναστάτες δεν μπορούν ποτέ να χτίσουν μια οργάνωση ικανή να τους δώσει αποτελεσματικότητα και συνοχή στη δράση, συγκρίσιμη με αυτή όσων υπόρρητα αποδέχονται τις παρούσες ιδέες. Γιατί, κάνοντας κάτι τέτοιο, αναπόφευκτα περιορίζουν την αυτενέργεια των μαζών, το «μη συνειδητό» που προηγείται του «συνειδητού». Το αποτέλεσμα είναι να περιμένει κανείς αναγκαστικά για «αυθόρμητες» εξελίξεις μέσα στις μάζες. Στο ενδιάμεσο πρέπει να συμβιβαστεί με τις υπάρχουσες οργανώσεις, έστω κι αν διαφωνεί πολιτικά μαζί τους, ωσάν να ήταν οι καλύτερες δυνατές, η μέγιστη έκφραση στο παρόν της αυθόρμητης εξέλιξης των μαζών.

Ο Λένιν και ο Γκράμσι για το κόμμα και την τάξη

Στα γραπτά του Λένιν υπάρχει μια πανταχού παρούσα αναγνώριση των υπαρκτών προβλημάτων που τόσο απασχολούν τη Ρόζα και τον Τρότσκι. Αλλά ο Λένιν δεν υποκύπτει μοιρολατρικά σ' αυτά τα προβλήματα. Υπάρχει μια ολοένα μεγαλύτερη αναγνώριση ότι δεν είναι η οργάνωση ως τέτοια αλλά συγκεκριμένες μορφές και όψεις της που γεννούν τα προβλήματα. Μόνον μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο και τα γεγονότα του 1917 που έδωσαν μια οξυμένη έκφραση των λαθών των παλιών μορφών οργάνωσης ήταν που ο Λένιν ξεκίνησε να δίνει ρητά προσοχή στις ριζικά νέες αντιλήψεις που ο ίδιος διαμόρφωνε. Ακόμα και τότε οι απόψεις του αυτές δεν ήταν πλήρως διαμορφωμένες. Η καταστροφή της ρωσικής εργατικής τάξης, η κατάρρευση κάθε έννοιας Σοβιετικού συστήματος (σ.σ.: ενός συστήματος που να βασίζεται στα εργατικά συμβούλια) και η άνοδος του σταλινισμού κατέπνιξαν την ανανέωση της σοσιαλιστικής θεωρίας. Η γραφειοκρατία, που αναδύθηκε με τον αποδεκατισμό και το σπάσιμο του ηθικού της εργατικής τάξης, κατέλαβε τα θεωρητικά θεμέλια της επανάστασης για να τα παραμορφώσει σε μια ιδεολογία που δικαιολογούσε τα δικά της συμφέροντα και εγκλήματα. Η άποψη του Λένιν για το τι είναι κόμμα και για το πώς έπρεπε να λειτουργεί σε σχέση με την τάξη και τους θεσμούς της δεν είχε προλάβει να ξεκαθαρίσει σε αντιπαράθεση με τις παλιές σοσιαλδημοκρατικές αντιλήψεις, πριν παραμορφωθεί ξανά από τη νέα σταλινική ιδεολογία.

Πολλές, ωστόσο, από τις αντιλήψεις του Λένιν επαναλαμβάνονται και παίρνουν καθαρή και συνεκτική μορφή από τον Ιταλό Αντόνιο Γκράμσι.[23]

Αυτό που συνήθως αγνοούν οι αναλυτές του Λένιν είναι ότι σε όλα τα κείμενά του υπάρχουν δύο αλληλένδετες και συμπληρωματικές αντιλήψεις, που για τον επιφανειακό παρατηρητή μοιάζουν αντιφατικές. Πρώτα, υπάρχει μια διαρκής έμφαση στις δυνατότητες ξαφνικών μετασχηματισμών στη συνείδηση της εργατικής τάξης, στα μη αναμενόμενα ξεσπάσματα που χαρακτηρίζουν την εργατική αυτενέργεια, στα βαθιά ριζωμένα ένστικτα της εργατικής τάξης που την οδηγούν να αρχίζει να απορρίπτει τις συνήθειες της υπακοής και της υποταγής.

Τορίνο 1920, η “Κόκκινη Φρουρά” των εργατών της Fiat

Στην ιστορία των επαναστάσεων έρχονται στο φως αντιφάσεις που έχουν ωριμάσει για δεκαετίες και αιώνες. Η ζωή γίνεται ασυνήθιστα πλούσια σε γεγονότα. Οι μάζες, που πάντοτε στέκονταν στο σκοτάδι και γι’ αυτό ήταν συχνά αντικείμενο περιφρόνησης από επιφανειακούς παρατηρητές, μπαίνουν στην πολιτική αρένα σαν ενεργοί μαχητές… Αυτές οι μάζες κάνουν ηρωικές προσπάθειες να αρθούν στο ύψος των περιστάσεων και να φέρουν σε πέρας τα γιγάντια καθήκοντα παγκόσμιας σημασίας που τους έχουν επιβληθεί από την ιστορία. Και όσο μεγάλες και αν είναι οι ξεχωριστές ήττες, όσο συγκλονιστικά και αν μας φαίνονται τα ποτάμια αίματος και τα χιλιάδες θύματα, τίποτα δεν μπορεί ποτέ να συγκριθεί σε σημασία μ’ αυτή την άμεση εξάσκηση που οι μάζες και οι τάξεις λαμβάνουν στην πορεία της ίδιας της επαναστατικής μάχης.[24]

Είμαστε ικανοί να εκτιμήσουμε τη σημασία της αργής, σταθερής και συχνά ανεπαίσθητης εργασίας της πολιτικής εκπαίδευσης που οι σοσιαλδημοκράτες έχουν διενεργήσει και πάντα θα διενεργούν. Αλλά δεν πρέπει να επιτρέψουμε αυτό που στις παρούσες συνθήκες θα ήταν το πιο επικίνδυνο – μια έλλειψη πίστης στη δύναμη του λαού. Πρέπει να θυμόμαστε τι φοβερή εκπαιδευτική και οργανωτική δύναμη έχει η επανάσταση, όταν πανίσχυρα ιστορικά γεγονότα ωθούν τον άνθρωπο στο δρόμο, έξω από την απομονωμένη του σοφίτα ή το γωνιακό υπόγειο, και τον μετατρέπουν σε πολίτη. Οι μήνες της επανάστασης μερικές φορές εκπαιδεύουν πολίτες πιο γρήγορα και αποτελεσματικά απ’ ό,τι δεκαετίες πολιτικής στασιμότητας.[25]

Η εργατική τάξη είναι ενστικτωδώς, αυθόρμητα σοσιαλδημοκρατική.[26]

Οι ειδικές συνθήκες του προλεταριάτου στην καπιταλιστική κοινωνία οδηγούν στην πάλη των εργατών για το σοσιαλισμό. Η ένωσή τους με το Σοσιαλιστικό κόμμα έρχεται ταυτόχρονα με μια αυθόρμητη δύναμη στα πολύ πρώιμα στάδια του κινήματος.[27]

Ακόμα και στους χειρότερους μήνες μετά το ξέσπασμα του πολέμου το 1914, μπορούσε να γράφει:

> Η αντικειμενική κατάσταση που δημιούργησε ο πόλεμος γεννάει αναπόφευκτα επαναστατικά αισθήματα. Εξάπτει και διαφωτίζει όλους τους καλύτερους και πιο ταξικά συνειδητούς προλετάριους. Μια ξαφνική αλλαγή στη διάθεση των μαζών δεν είναι μόνο δυνατή, αλλά γίνεται ολοένα και πιο πιθανή.[28]

Το 1917 αυτή η πίστη στις μάζες τον οδηγεί τον Απρίλη και τον Αύγουστο-Σεπτέμβρη σε σύγκρουση με το ίδιο του το κόμμα:

> Ο Λένιν ήξερε περισσότερες από μια φορές ότι οι μάζες ήταν στα αριστερά του κόμματος. Ήξερε ότι και το κόμμα ήταν στα αριστερά του ανώτερου στρώματός του, των «Παλιών μπολσεβίκων».[29]

Σε σχέση με τη «Δημοκρατική Συνδιάσκεψη» έγραφε:

> Πρέπει να φέρουμε τις μάζες στη συζήτηση αυτού του ερωτήματος. Οι ταξικά συνειδητοί εργάτες πρέ-

> πει να πάρουν το ζήτημα στα χέρια τους, να οργανώσουν τη συζήτηση και να ασκήσουν πίεση σ΄ αυτούς που «είναι στην κορυφή».[30]

Υπάρχει ωστόσο ένα δεύτερο θεμελιώδες στοιχείο στη σκέψη και την πρακτική του Λένιν: η έμφαση στο ρόλο της θεωρίας και του κόμματος ως φορέα της. Η πιο διάσημη αναγνώριση αυτού υπάρχει στο *Τι να κάνουμε* όπου ο Λένιν γράφει ότι *«Χωρίς επαναστατική θεωρία δεν υπάρχει επαναστατική πράξη».*[31] Αλλά αυτό είναι το θέμα που επανεμφανίζεται σε κάθε στάδιο της δράσης του, όχι μόνο στο 1903, αλλά και στο 1905 και το 1917, ακριβώς την ίδια στιγμή που καταριόταν την αποτυχία του κόμματος να ανταποκριθεί στη ριζοσπαστικοποίηση των μαζών. Γι' αυτόν, το κόμμα είναι κάτι πολύ διαφορετικό από τις μαζικές οργανώσεις ολόκληρης της τάξης. Είναι πάντα μια οργάνωση της πρωτοπορίας, που για να γίνεις μέλος της οφείλεις μια αφοσίωση που δεν υπάρχει στην πλειοψηφία των εργατών (αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ο Λένιν ήθελε ποτέ μια οργάνωση μονάχα επαγγελματιών επαναστατών).[32] Αυτό μπορεί να μοιάζει ξεκάθαρη αντίφαση, ειδικά καθώς το 1903 ο Λένιν χρησιμοποιεί επιχειρήματα αντλημένα από τον Κάουτσκι που υπονοούν ότι μόνο το κόμμα μπορεί να διαποτίσει την τάξη με σοσιαλιστική συνείδηση, αν και στη συνέχεια λέει ότι η τάξη είναι «στα αριστερά» του κόμματος. Στην πραγματικότητα, όμως, το να βλέπεις μια αντίφαση εδώ ισοδυναμεί με αποτυχία να αντιληφθείς τα θεμέλια της σκέψης του Λένιν σε αυτά τα ζητήματα. Κι αυτό γιατί η πραγματική θεωρητική βάση του επιχειρήματός του για το κόμμα δεν είναι ότι η εργατική τάξη είναι ανίκανη από μόνη της να φτάσει σε θεωρητική σοσιαλιστική συνείδηση. Αυτό το αποδέχεται στο Β' Συνέδριο του ΣΔΕΚΡ όταν αρνείται ότι *«ο Λένιν δεν λογαριάζει καθόλου το γεγονός ότι και οι ίδιοι οι εργάτες έχουν μερίδιο στη συγκρότηση της ιδεολογίας»* και προσθέτει ότι *«οι "οικονομιστές" είχαν φτάσει στο ένα άκρο. Για να ισιώσω το ζήτημα έπρεπε να λυγίζω το ραβδί στην αντίθετη κατεύθυνση – και αυτό έκανα».*[33]

Η πραγματική βάση του επιχειρήματος είναι ότι το επίπεδο συνείδησης της εργατικής τάξης δεν είναι ποτέ ομοιόμορφο. Όσο ραγδαία και αν διδάσκεται η μάζα των εργατών στη διάρκεια μιας επαναστατικής κατάστασης, μερικά κομμάτια της θα εξακολουθούν να είναι πιο προχωρημένα από κάποια άλλα. Το να αρκείσαι απλώς στον αυθόρμητο μετασχηματισμό ισοδυναμεί με το να δέχεσαι άκριτα οποιαδήποτε παροδική κατάσταση δημιουργεί το αυθόρμητο. Αλλά κάθε τέτοια παροδική κατάσταση αντανακλά τόσο την οπισθοδρόμηση της τάξης όσο και την κίνησή της προς τα εμπρός, την θέση της μέσα στην αστική κοινωνία όσο και τη δυναμική της για περαιτέρω ανάπτυξη μέχρι να φτάσει στην επανάσταση. Οι εργάτες δεν είναι ρομπότ χωρίς ιδέες. Αν δεν κερδηθούν σε μια σοσιαλιστική κοσμοθεωρία από την παρέμβαση συνειδητών επαναστατών, θα συνεχίσουν να δέχονται την αστική ιδεολογία της υπάρχουσας κοινωνίας. Αυτό είναι και το πιο πιθανό, καθώς πρόκειται για μια ιδεολογία που χρωματίζει όλες τις πλευρές της ζωής στο σήμερα και ενισχύεται από όλα τα μέσα ενημέρωσης. Ακόμα και όταν κάποιοι εργάτες «αυθόρμητα» φτάσουν σε μια τέλεια επιστημονική κατανόηση του κόσμου, θα πρέπει να επιχειρηματολογήσουν γι' αυτή σε εκείνους που δεν την έχουν κατακτήσει ακόμα.

> Το να ξεχνάς τη διάκριση ανάμεσα στην πρωτοπορία και το σύνολο της τάξης που έλκεται προς αυτή, το να ξεχνάς το διαρκές καθήκον της πρωτοπορίας να υψώνει πλατύτερα κομμάτια εργατών στο δικό της επίπεδο συνείδησης, σημαίνει απλά το να αυταπατάσαι, να κλείνεις τα μάτια σου στο τεράστιο μέγεθος των καθηκόντων μας και να στενεύεις αυτά τα καθήκοντα.[34]

Αυτό το επιχείρημα δεν μπορεί να περιοριστεί σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο. Δεν είναι επιχείρημα, όπως θα ήθελαν πολλοί να επιχειρηματολογήσουν, που εφαρμόζεται μόνο στην καθυστερημένη ρωσική εργατική τάξη του 1902 και όχι στα ανεπτυγμένα έθνη του σήμερα. Οι αντικειμενικές δυνατότητες για την άνοδο τής συνείδησης της εργατικής τάξης μπορεί να είναι καλύτερες στη δεύτερη περίπτωση, παρά στην πρώτη, αλλά η ίδια η φύση της καπιταλιστικής κοινωνίας συνεχίζει να διαμορφώνει μια τεράστια ανισομέρεια στο εσωτερικό της εργατικής τάξης. Το να αρνείται αυτό κανείς ισοδυναμεί με το να συγχέει την επαναστατική δυναμική της εργατικής τάξης με την παρούσα κατάστασή της. Όπως γράφει ο Λένιν ενάντια στους μενσεβίκους (και τη Ρόζα Λούξεμπουργκ!) το 1905:

> Χρησιμοποιήστε λιγότερες κοινοτοπίες για την ανάπτυξη της ανεξάρτητης δράσης των εργατών – οι εργάτες επιδεικνύουν ατελείωτη ανεξάρτητη επαναστατική δραστηριότητα που ούτε καν την προσέχετε! – αλλά φροντίστε περισσότερο να μην αποθαρρύνετε τους λιγότερο προχωρημένους εργάτες με την δική σας πολιτική ουράς.[35]

> Υπάρχουν δύο είδη ανεξάρτητης δραστηριότητας. Υπάρχει η ανεξάρτητη δραστηριότητα ενός προλεταριάτου που διαθέτει επαναστατική πρωτοβουλία, και υπάρχει η ανεξάρτητη δραστηριότητα ενός προλεταριάτου που είναι υπανάπτυκτο και κρέμεται από τα νήματα της ηγεσίας... Υπάρχουν σοσιαλδημοκράτες μέχρι σήμερα που κοιτάζουν με ευλάβεια αυτό το δεύτερο είδος δραστηριότητας και πιστεύουν ότι μπορούν να αποφεύγουν μια άμεση απάντηση στα πιεστικά ζητήματα της συγκυρίας επαναλαμβάνοντας τη λέξη «τάξη» ξανά και ξανά.[36]

Κοντολογίς: σταματήστε να μιλάτε για το τι μπορεί να πετύχει η τάξη ως σύνολο και ξεκινήστε να μιλάτε για το πώς θα δράσουμε εμείς ως κομμάτι της ανάπτυξής της. Όπως γράφει ο Γκράμσι:

> Ο καθαρός αυθορμητισμός δεν υπάρχει στην ιστορία: θα συνέπιπτε με τον καθαρό μηχανικισμό. Στα «πιο αυθόρμητα» κινήματα, τα στοιχεία της «συνειδητής διεύθυνσης» είναι απλώς έξω από κάθε έλεγχο... Υπάρχει μια πολλαπλότητα στοιχείων συνειδητής διεύθυνσης σ' αυτά τα κινήματα, αλλά κανένα από αυτά δεν είναι κυρίαρχο...[37]

Ο άνθρωπος δεν υπάρχει ποτέ χωρίς κάποια αντίληψη του κόσμου γύρω του. Δεν αναπτύσσεται ποτέ έξω από κάποιου είδους συλλογικότητα. *«Για την αντίληψη του κόσμου γύρω του, ο άνθρωπος πάντοτε ανήκει σε κάποια ομάδα, και ιδίως σε εκείνο από όλα τα κοινωνικά στοιχεία που συμμερίζεται τον ίδιο τρόπο σκέψης και εργασίας»*. Εκτός αν βρίσκεται σε μια διαρκή διαδικασία κριτικής της κοσμοθεωρίας του ώστε να κρατά τη συνοχή της:

> Ανήκει ταυτόχρονα σε μια πολλαπλότητα ανθρώπων-μαζών, η ίδια του η προσωπικότητα διαμορφώνεται με έναν περίεργο τρόπο. Περιέχει στοιχεία του ανθρώπου των σπηλαίων και αρχές τις πιο μοντέρνας και προχωρημένης επιστήμης, ξεφτισμένες προκαταλήψεις όλων των περασμένων ιστορικών φάσεων, μαζί με διαισθήσεις μιας μελλο-

ντικής φιλοσοφίας της ανθρωπότητας ενωμένης απ' άκρη σ' άκρη της γης.[38]

Ο ενεργός άνθρωπος των μαζών δουλεύει πρακτικά, αλλά δεν έχει μια καθαρή θεωρητική συνείδηση των πράξεών του, που είναι ταυτόχρονα και μια γνώση του κόσμου στο βαθμό που τον αλλάζει. Μπορεί μάλιστα η θεωρητική του συνείδηση να έρχεται σε αντίθεση με τις πράξεις του. Μπορούμε σχεδόν να πούμε ότι αυτός έχει δύο θεωρητικές συνειδήσεις (ή μία αντιφατική συνείδηση), μία που υπονοείται στη δραστηριότητά του και τον ενώνει με όλους τους συναδέλφους του στον πρακτικό μετασχηματισμό της πραγματικότητας, και μία εκφραζόμενη επιφανειακά ή φραστικά που έχει κληρονομήσει από το παρελθόν και που την αποδέχεται άκριτα…(Αυτή η διχοτόμηση μπορεί να φτάσει στο σημείο) όπου η αντίφαση στη συνείδησή του δεν θα του επιτρέπει οποιαδήποτε δράση, απόφαση ή επιλογή, και θα παράγει μια κατάσταση ηθικής και πολιτικής παθητικότητας.[39]

Κάθε δραστηριότητα είναι αποτέλεσμα διαφορετικών θελήσεων επηρεασμένων από ποικίλους βαθμούς έντασης, συνειδητοποίησης και ομοιογένειας με ολόκληρη τη μάζα της συνολικής θέλησης. Είναι φανερό ότι η αντίστοιχη υπονοούμενη θεωρία θα είναι ένας συνδυασμός πίστεων και απόψεων το ίδιο συγχυσμένων και ετερογενών. Αν οι πρακτικές δυνάμεις που θα απελευθερωθούν σε μια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή προορίζονται να είναι αποτελεσματικές και πλατιές, είναι απαραίτητο να κατασκευάσουμε πάνω σε μια καθορισμένη πρακτική μία θεωρία που, συμπίπτοντας και ταυτιζόμενη με τα αποφασιστικά στοιχεία αυτής της ίδιας πρακτικής, θα επιταχύνει την ιστορική διαδικασία στην πράξη, θα κάνει την πρακτική πιο ομοιογενή, συνεκτική, αποτελεσματική σε όλα της τα στοιχεία…[40]

Με αυτή την έννοια, το ερώτημα σχετικά με το αν είναι προτιμότερο το «αυθόρμητο» από τη «συνειδητή διεύθυνση» ταυτίζεται με το αν είναι:

προτιμότερο να σκέφτεται κανείς χωρίς να διαθέτει κριτική γνώση, μ' έναν ασύνδετο και ακαθόριστο τρόπο, με άλλα λόγια να «συμμετέχει» σε μια αντίληψη του κόσμου «επιβεβλημένη» μηχανικά από το εξωτερικό περιβάλλον, δηλαδή από μια από τις πολλές κοινωνικές ομάδες στην οποία ο καθένας εντάσσεται αμέσως με την είσοδό του στο κοινωνικό σύνολο, ή αν είναι προτιμότερο να δημιουργήσει μια δικιά του αντίληψη του κόσμου συνειδητά και κριτικά.[41]

Τα κόμματα υφίστανται για να δρουν σε μια τέτοια κατάσταση, προπαγανδίζοντας μια συγκεκριμένη κοσμοθεωρία και δρώντας πρακτικά κατ' αντιστοιχία με αυτή. Επιχειρούν να ενώσουν σε μια συλλογικότητα όλους όσους μοιράζονται μια συγκεκριμένη κοσμοθεωρία και να τη διαδώσουν. Υπάρχουν για να δίνουν ομοιογένεια στη μάζα των ατόμων που επηρεάζονται από μια ποικιλία ιδεολογιών και συμφερόντων. Αλλά μπορούν να το κάνουν αυτό με δύο τρόπους.

Ο Γκράμσι αναφέρει ως πρώτο τρόπο αυτόν της Καθολικής Εκκλησίας. Αυτή επιχειρεί να συνενώνει μια ποικιλία κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων σε μια κοινή ιδεολογία. Προσπαθεί να ενώσει τους διανοούμενους και τους «καθημερινούς ανθρώπους» σε μια μοναδικά οργανωμένη κοσμοθεωρία. Αλλά μπορεί να το κάνει αυτό μόνο μέσω μιας σιδερένιας πειθαρχίας πάνω στους διανοούμενους, τους οποίους μειώνει στο επίπεδο των «καθημερινών ανθρώπων». «Ο μαρξισμός είναι αντίθετος σε αυτή την Καθολική θέση». Αντίθετα προσπαθεί να ενώσει τους διανοούμενους και τους εργάτες ώστε να εξυψώνει διαρκώς το επίπεδο συνείδησης των μαζών, με στόχο να τις καθιστά ικανές για πραγματικά ανεξάρτητη δράση. Αυτός είναι ο λόγος που οι μαρξιστές δεν μπορούν απλώς να «λατρεύουν» το αυθόρμητο των μαζών: θα ήταν σαν να αντέγραφαν τους Καθολικούς στην προσπάθειά τους να επιβάλλουν στα πιο προχωρημένα κομμάτια την οπισθοδρόμηση των λιγότερο προχωρημένων.

Για τον Γκράμσι και τον Λένιν, αυτό σημαίνει ότι το κόμμα προσπαθεί διαρκώς να ανεβάσει τα νεότερα μέλη του στο επίπεδο κατανόησης των παλιότερων. Πρέπει πάντα να είναι ικανό να αντιδρά στις «αυθόρμητες» εξελίξεις μέσα στην τάξη, να προσελκύει εκείνα τα στοιχεία που αναπτύσσουν μια καθαρή συνείδηση ως αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων.

Για να είμαστε κόμμα μαζών όχι μόνο κατ' όνομα, πρέπει να κάνουμε τις πλατύτερες μάζες να συμμετέχουν σ' όλες τις κομματικές υποθέσεις, σταθερά να τις ανυψώνουμε από την πολιτική αδιαφορία στη διαμαρτυρία και τον αγώνα, από ένα γενικό κλίμα δυσαρέσκειας σε μια υιοθέτηση των σοσιαλδημοκρατικών απόψεων, από την υιοθέτηση αυτών των απόψεων στην υποστήριξη του κινήματος, από την υποστήριξη στην οργάνωσή τους ως μέλη του κόμματος.[42]

Το κόμμα που θα μπορέσει να υλοποιήσει αυτά τα καθήκοντα δεν θα είναι, ωστόσο, απαραίτητα το «πλατύτερο». Θα είναι μια οργάνωση που θα συνδυάζει μια διαρκή προσπάθεια να εμπλέξει στη δράση της πλατύτερους κύκλους εργατών, με έναν περιορισμό των μελών της σε όσους προθυμοποιούνται να αποτιμήσουν σοβαρά και επιστημονικά τη δράση τους και αυτή του κόμματος γενικότερα. Αυτό αναγκαστικά σημαίνει ότι ο ορισμός τού τι συνιστά μέλος του κόμματος είναι σημαντικός. Το κόμμα δεν πρέπει να αποτελείται απλώς από οποιονδήποτε επιθυμεί να ταυτιστεί μ' αυτό ως μέλος του, αλλά μόνον απ' όσους είναι πρόθυμοι να αποδεχτούν την πειθαρχία των οργανώσεών του. Σε κανονικές συνθήκες ο αριθμός αυτός θα είναι μόνον ένα σχετικά μικρό ποσοστό της εργατικής τάξης. Αλλά σε περιόδους αναβρασμού, ο αριθμός αυτός θα μεγαλώσει αμέτρητα.

Υπάρχει μια σημαντική αντίθεση εδώ με την πρακτική των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Ο ίδιος ο Λένιν το αντιλαμβάνεται αυτό μόνο στο βαθμό που αφορά τη Ρωσία πριν το 1914, αλλά η θέση του είναι καθαρή. Αντιπαραθέτει τον στόχο του – *«μια πραγματικά ατσαλένια οργάνωση»*, *«ένα μικρό αλλά δυνατό κόμμα»*, όλων εκείνων *«που είναι έξω στη μάχη»* – με *«το φαρδύ πλατύ τέρας, τα παρδαλά στοιχεία της νέας Ίσκρας των μενσεβίκων»*.[43] Αυτό εξηγεί την επιμονή του στο να κάνει θέμα αρχής το ζήτημα των προϋποθέσεων της εγγραφής ως μέλους στο κόμμα, όταν έγινε η διάσπαση με τους μενσεβίκους.

Στην αντίληψη του Λένιν, πρέπει να διακρίνουμε τα στοιχεία εκείνα που και ο ίδιος προσεκτικά τα χαρακτηρίζει ιστορικά περιορισμένα από εκείνα που έχουν ευρύτερη εφαρμογή. Τα πρώτα αφορούν την έμφαση στις κλειστές κομματικές οργανώσεις και την ανάγκη για προσεκτική διεύθυνση από τους κομματικούς υπευθύνους από πάνω προς τα κάτω, κλπ.

Σε συνθήκες πολιτικής ελευθερίας, το κόμμα μας θα χτιστεί ολοκληρωτικά πάνω στην αρχή της εκλογής.

> Κάτω από το αυταρχικό καθεστώς, κάτι τέτοιο δεν μπορεί να υλοποιηθεί για τη συλλογικότητα των χιλιάδων εργατών που απαρτίζουν το κόμμα.[44]

Πολύ γενικότερης εφαρμογής είναι όμως η έμφαση στην ανάγκη περιορισμού τού κόμματος σε όσους πρόκειται να αποδέχονται την πειθαρχία του. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι για τον Λένιν (σε αντίθεση με πολλούς από τους μελλοντικούς οπαδούς του) δεν πρόκειται για μια τυφλή αποδοχή κάποιας απολυταρχίας. Το επαναστατικό κόμμα υπάρχει για να κάνει εφικτή την εμπλοκή των πιο συνειδητών και μαχητικών εργατών στην επιστημονική συζήτηση ως πρελούδιο για τη συγχρονισμένη και συνεκτική δράση. Αυτό δεν είναι εφικτό χωρίς γενική συμμετοχή στις κομματικές δραστηριότητες. Η εναλλακτική είναι ο «βάλτος» – εκεί όπου τα στοιχεία εκείνα που εκκινούν από μια επιστημονική ακρίβεια είναι τόσο μπλεγμένα με όσους είναι αθεράπευτα συγχυσμένοι, ώστε να εμποδίζεται κάθε αποφασιστική δράση, ουσιαστικά επιτρέποντας στους πιο πίσω να ηγούνται. Η πειθαρχία που είναι απαραίτητη για μια τέτοια συζήτηση είναι η πειθαρχία όσων έχουν *«οργανωθεί με την ελεύθερή τους βούληση»*.[45] Αν το κόμμα δεν έχει καθαρά όρια και αρκετή συνοχή, ώστε να θέτει σε εφαρμογή τις αποφάσεις του, η συζήτηση επί των αποφάσεων, μακράν του να είναι «ελεύθερη», είναι μάταιη. Ο συγκεντρωτισμός για τον Λένιν απέχει πολύ από το να είναι αντίθετος με την ανάπτυξη πρωτοβουλιών και ανεξαρτησίας των κομματικών μελών: αντίθετα, είναι η προϋπόθεσή τους. Αξίζει να σημειωθεί πώς ο Λένιν συνόψισε τους λόγους της μάχης για τον συγκεντρωτισμό κατά τα δύο χρόνια πριν το 1905. Μιλώντας για τον ρόλο της κεντρικής οργάνωσης και της κεντρικής εφημερίδας, λέει ότι το αποτέλεσμα έπρεπε να είναι:

Ο Νίξον, πρόεδρος των ΗΠΑ και ο Μαο στο Πεκίνο το 1972

> η δημιουργία ενός δικτύου ενεργών υποκειμένων… που… δεν θα κάθονταν να περιμένουν το κάλεσμα για την εξέγερση, αλλά θα εμπλέκονταν σε τέτοια σταθερή δράση που θα αποτελούσε εγγύηση για την επιτυχία της εξέγερσης όταν αυτή θα ξεσπούσε. Τέτοια δραστηριότητα θα δυνάμωνε τις σχέσεις μας με τις πλατύτερες μάζες των εργατών και με όλα τα στρώματα που είναι δυσαρεστημένα από την αριστοκρατία… Ακριβώς τέτοια δραστηριότητα θα καλλιεργούσε την δυνατότητα του ορθού υπολογισμού της γενικής πολιτικής κατάστασης και, κατά συνέπεια, την ικανότητα επιλογής της κατάλληλης στιγμής της εξέγερσης. Ακριβώς μια τέτοια δραστηριότητα θα εκπαίδευε όλες τις τοπικές οργανώσεις να απαντήσουν ταυτόχρονα στα ίδια πολιτικά ερωτήματα, γεγονότα και συμβάντα που ταράζουν ολόκληρη τη Ρωσία και να αντιδράσουν σε αυτά τα «γεγονότα» με τον πιο αυστηρό, ομοιόμορφο και πρόσφορο δυνατό τρόπο.[46]

Όντας κομμάτι μιας τέτοιας οργάνωσης, εργάτες και διανοούμενοι μαζί εκπαιδεύονται να εκτιμούν την δικιά τους συγκεκριμένη κατάσταση σε συνάρτηση με την επιστημονική σοσιαλιστική δραστηριότητα χιλιάδων άλλων. «Πειθαρχία» σημαίνει αποδοχή της ανάγκης να συσχετιστεί η ατομική εμπειρία με τη συνολική θεωρία και πρακτική του κόμματος. Ως τέτοια δεν αντιπαρατίθεται αλλά είναι απαραίτητη προϋπόθεση της ικανότητας για επιστημονικές εκτιμήσεις κάθε συγκεκριμένης κατάστασης. Γι' αυτό και η πειθαρχία για τον Λένιν δεν σημαίνει την απόκρυψη των διαφορών που υπάρχουν μέσα στο κόμμα, αλλά μάλλον την έκθεσή τους στο φως της μέρας ώστε να γίνονται αντικείμενο συζήτησης. Μόνο με αυτόν τον τρόπο μπορεί η μάζα των μελών να κάνει επιστημονικές εκτιμήσεις. Τα κομματικά όργανα πρέπει να είναι ανοιχτά στις απόψεις όσων θεωρούνται ασυνεπείς:

> Είναι απαραίτητο, κατά την άποψη μας, να κάνουμε το παν – ακόμα και αν εμπεριέχει ορισμένα ξεστρατίσματα από τα καθώς πρέπει σχήματα του συγκεντρωτισμού και από την απόλυτη υπακοή και πειθαρχία – να δώσουμε τον χώρο σε αυτές τις μικρές ομάδες να μιλήσουν και να δοθεί σε όλο το κόμμα η ευκαιρία να ζυγίσει τη σημασία ή μη των διαφορών μας και να καθορίσει αυτό πού, πώς και από ποια πλευρά επιδεικνύεται ασυνέπεια.[47]

Κοντολογίς, αυτό που μετράει είναι ένα πολιτικά καθαρό και συμπαγές κόμμα ώστε να εξασφαλίσει ότι όλα του τα μέλη συμμετέχουν στις αντιπαραθέσεις του και αντιλαμβάνονται τη σημασία της δικής τους δραστηριότητας. Γι' αυτό και είναι παράδοξο, όπως προσπάθησαν να κάνουν οι μενσεβίκοι και το συνεχίζουν διάφοροι σήμερα, να συγχέουν το κόμμα με την τάξη. Η τάξη ως σύνολο βρίσκεται διαρκώς σε μη συνειδητή αντίθεση στον καπιταλισμό. Το κόμμα είναι το κομμάτι της που είναι ήδη συνειδητό και ενωμένο ώστε να δώσει συνειδητή διεύθυνση στον αγώνα ολόκληρης της τάξης. Η πειθαρχία του δεν είναι κάτι που επιβάλλεται από πάνω προς τα κάτω, αλλά μάλλον κάτι που γίνεται εθελοντικά αποδεκτό απ' όσους συμμετέχουν στις αποφάσεις και τις δράσεις εφαρμογής τους.

Το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, το μπολσεβίκικο κόμμα και το σταλινικό κόμμα

Μπορούμε τώρα να δούμε τη διαφορά ανάμεσα στο κόμμα που ο Λένιν συνέλαβε και το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα όπως ταυτόχρονα το περιέγραψαν και το κριτίκαραν η Λούξεμπουργκ και ο Τρότσκι. Το δεύτερο ήταν αντιληπτό ως κόμμα ολόκληρης της τάξης. Ο ερχομός της τάξης στην εξουσία θα ισοδυναμούσε με την ανάληψη της εξουσίας από το κόμμα. Όλες οι τάσεις μέσα στην τάξη έπρεπε να αντιπροσωπεύονται μέσα σ' αυτό. Κάθε διάσπαση μέσα σ' αυτό γινόταν κατανοητή ως διάσπαση της τάξης. Η συγκεντροποίηση, αν και αναγνωριζόταν ως απαραίτητη, αντιμετωπιζόταν με φόβο ως συγκεντροποίηση πάνω και ενάντια στην αυθόρμητη δραστηριότητα της τάξης. Κι όμως ήταν ακριβώς σ' αυτό το είδος του κόμματος που οι «αυταρχικές» τάσεις για τις οποίες προειδοποίησε η Λούξεμπουργκ αναπτύχθηκαν περισσότερο. Γιατί μέσα σ' αυτό, η σύγχυση ανάμεσα στο μέλος και τον συμπαθούντα,

Ο Λέον Μπλουμ και ο Μορίς Τορέζ επικεφαλής του Λαϊκού Μετώπου στη Γαλλία το 1936

καθώς και ο μαζικός μηχανισμός που απαιτούταν για να συσπειρώσει μια μάζα μισο-πολιτικοποιημένων μελών σε μια σειρά κοινωνικές δραστηριότητες, οδηγούσαν σε μια υποβάθμιση της πολιτικής συζήτησης, μια έλλειψη πολιτικής σοβαρότητας, που με τη σειρά της συρρίκνωνε την δυνατότητα των μελών να κάνουν ανεξάρτητες πολιτικές εκτιμήσεις και μεγάλωνε την ανάγκη για την ανάμιξη του μηχανισμού. Χωρίς μια οργανωτική συγκεντροποίηση με στόχο την καθαρότητα και την αποφασιστικότητα εν όψει πολιτικών διαφορών, η ανεξαρτησία των μελών της βάσης είναι δεδομένα και μόνιμα υπονομευμένη. Δεσμοί προσωπικής προτίμησης και σεβασμού σε κατεστημένες ηγεσίες γίνονται έτσι πιο σημαντικοί από την επιστημονική πολιτική εκτίμηση. Στον βάλτο, εκεί που κανείς δεν παίρνει καθαρά έναν δρόμο, ακόμα και τον λανθασμένο, δεν μπορεί να υπάρξει κανένα επιχείρημα για το ποιος δρόμος είναι ο σωστός. Η άρνηση να συνδεθούν οι οργανωτικοί δεσμοί με αντίστοιχες πολιτικές εκτιμήσεις, ακόμα και αν γίνεται με τον ευγενή σκοπό της διατήρησης ενός «μαζικού κόμματος», αναγκαστικά οδήγησε τις οργανωτικές σχέσεις να αντικαταστήσουν τις πολιτικές. Αυτό με τη σειρά του συνεπαγόταν την αποτυχία να δράσει κανείς ανεξάρτητα δεδομένης της αντίθεσης των παλιών συντρόφων (το καθαρότερο παράδειγμα αυτής της τάσης ήταν αναμφισβήτητα ο Μάρτωφ το 1917).

Είναι απαραίτητο να καταλάβουμε ότι το σταλινικό κόμμα δεν είναι μια διαφορετική εκδοχή του μπολσεβίκικου κόμματος. Και το σταλινικό κόμμα κυριαρχούταν από οργανωτικές δομές. Η προσήλωση περισσότερο στην οργάνωση και λιγότερο στην πολιτική της οργάνωσης ήταν αυτή που είχε σημασία. Η θεωρία υπήρχε για να δικαιολογεί μια έξωθεν καθορισμένη πρακτική, και όχι το αντίστροφο. Οι οργανωτικές δεσμεύσεις του μηχανισμού είναι υπεύθυνες για τις πολιτικές αποφάσεις (οι πρώτες σχετίζονταν με τη σειρά τους με τις ανάγκες του ρωσικού κρατικού μηχανισμού). Αξίζει να σημειωθεί ότι στη Ρωσία μια πραγματική νίκη του μηχανισμού επί του κόμματος χρειάστηκε ακριβώς την είσοδο στο κόμμα εκατοντάδων χιλιάδων «συμπαθούντων», μια διάλυση του «κόμματος» μέσα στην «τάξη». Στην καλύτερη περίπτωση πολιτικά αβέβαιοι για τον εαυτό τους, η φουρνιά της «Στρατολογίας του Λένιν» ήταν βέβαιο ότι θα υποχωρούσε μπροστά στον μηχανισμό. Το λενινιστικό κόμμα δεν υποφέρει από αυτού του είδους τον γραφειοκρατικό έλεγχο, ακριβώς επειδή περιορίζει τα μέλη του σε όσους προθυμοποιούνται να είναι αρκετά σοβαροί και πειθαρχημένοι ώστε να παίρνουν τα πολιτικά και τα θεωρητικά ζητήματα ως αφετηρία και να υποτάσσουν σε αυτά όλες τους τις δράσεις.

Αλλά κάτι τέτοιο δεν υπονοεί μια ελιτίστικη αντίληψη για το κόμμα; Με μια έννοια ναι, αν και αυτό δεν είναι ευθύνη του κόμματος, αλλά της ίδιας της ζωής που επιτρέπει μια ανισόμερη ανάπτυξη της εργατικής συνείδησης. Για να είναι το κόμμα αποτελεσματικό πρέπει να έχει ως στόχο να στρατολογεί όλους όσους θεωρεί ότι είναι οι «πιο προχωρημένοι». Δεν μπορεί να μειώσει το δικό του επίπεδο επιστήμης και συνείδησης μόνο και μόνο για να μην είναι μια «ελίτ». Δεν μπορεί, για παράδειγμα, να αποδεχτεί ότι οι σωβινιστές εργάτες είναι «το ίδιο καλοί» με τα μέλη του κόμματος που είναι διεθνιστές, ώστε να λάβει υπόψη του την «αυτενέργεια» της τάξης. Αλλά το να είσαι «πρωτοπορία» δεν σημαίνει να υποκαθιστάς τις δικές σου επιθυμίες και τα δικά σου πολιτικά ενδιαφέροντα με εκείνα της τάξης.

Εδώ είναι σημαντικό να δούμε ότι για τον Λένιν το κόμμα δεν είναι το έμβρυο του εργατικού κράτους – αυτό είναι το Εργατικό Συμβούλιο. Η εργατική τάξη ως σύνολο θα αναμιχθεί στις κρατικές οργανώσεις, τόσο τα λιγότερο όσο και τα περισσότερο προχωρημένα κομμάτια της. «Κάθε μαγείρισσα θα κυβερνάει». Στο σημαντικότερο έργο του Λένιν για το κράτος, το κόμμα μόλις που αναφέρεται. Η λειτουργία του κόμματος δεν προορίζεται να είναι το κράτος, αλλά να πραγματοποιεί διαρκή ζύμωση και προπαγάνδα στα πιο οπισθοδρομικά κομμάτια της τάξης ώστε να εξυψώνει την αυτοσυνείδηση και την αυτοπεποίθησή τους στο σημείο που όλοι μαζί θα εγκαθιδρύσουν εργατικά συμβούλια και θα αγωνιστούν για να ανατρέψουν τις μορφές οργάνωσης του αστικού κράτους. Το Σοβιετικό κράτος είναι η ύψιστη συγκεκριμένη ενσάρκωση της αυτενέργειας ολόκληρης της εργατικής τάξης, το κόμμα είναι αυτό το κομμάτι της τάξης που είναι το πιο συνειδητό για τις παγκόσμιες ιστορικές επιπτώσεις αυτής της αυτενέργειας.

Οι λειτουργίες του εργατικού κράτους και του κόμματος θα πρέπει να είναι αρκετά διαφορετικές (γι' αυτό και μπορούν να υπάρχουν πάνω από ένα κόμματα στο εργατικό κράτος). Το ένα πρέπει να αντιπροσωπεύει όλα τα διαφορετικά συμφέροντα όλων των τμημάτων – γεωγραφικών, βιομηχανικών, κλπ – των εργατών. Πρέπει να αναγνωρίζει στον τρόπο λειτουργίας του όλη την ετερογένεια της τάξης. Το κόμμα, από την άλλη, χτίζεται γύρω από εκείνα τα σημεία που ενώνουν την τάξη σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Διαρκώς στοχεύει, μέσω της ιδεολογικής πειθούς, να υπερβαίνει την ετερογένεια της τάξης. Ασχολείται με εθνικές και διεθνείς πολιτικές αρχές και όχι με τα στενά ενδιαφέροντα ξεχωριστών ομάδων εργατών. Μπορεί μόνο να πείθει, όχι να τους εξαναγκάζει να ακολουθήσουν την ηγεσία του. Μια οργάνωση που ενδιαφέρεται να συμμετέχει στην επαναστατική ανατροπή του καπιταλισμού από την εργατική τάξη δεν μπορεί να διανοηθεί την υποκατάσταση των οργάνων της άμεσης εξουσίας αυτής της τάξης. Αυτή η προοπτική ταιριάζει μόνο στο σοσιαλδημοκρατικό και το σταλινικό κόμμα (και τα δύο βέβαια φοβούνταν υπερβολικά την μαζική αυτενέργεια των

εργατών για να επιχειρήσουν οποιαδήποτε επαναστατική δράση στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες υποκαθιστώντας την). Μέσα στον καπιταλισμό, μια επαναστατική οργάνωση θα έχει αναγκαστικά μια πολύ διαφορετική δομή από αυτή του εργατικού κράτους που θα προκύψει μέσα από τη διαδικασία ανατροπής του καπιταλισμού.[48] Το επαναστατικό κόμμα θα έχει να παλέψει μέσα από τους θεσμούς του εργατικού κράτους για τις αρχές του ενάντια σε άλλους με διαφορετικές αρχές. Αυτό είναι δυνατόν μόνο γιατί αυτό το ίδιο το κόμμα δεν ταυτίζεται με το εργατικό κράτος.[49]

Αυτό μας δίνει τη δυνατότητα να δούμε τη θεωρία του Λένιν για το κόμμα και την θεωρία του για το κράτος όχι ως δύο ξεχωριστές οντότητες, που είναι δυνατόν να τις αντιμετωπίσει κανείς σε απομόνωση τη μια από την άλλη. Μέχρι να αναπτύξει τη θεωρία του για το κράτος, ο Λένιν έτεινε να βλέπει το μπολσεβίκικο κόμμα ως μια ιδιαίτερη προσαρμογή στις ρωσικές συνθήκες. Με δεδομένη τη σοσιαλδημοκρατική (και μετέπειτα σταλινική) αντίληψη του κόμματος που μετατρέπεται σε κράτος, είναι απολύτως φυσικό για αυθεντικούς επαναστάτες – και άρα δημοκράτες – σοσιαλιστές να μην θέλουν να περιορίσουν το κόμμα στα πιο προχωρημένα κομμάτια της τάξης, έστω κι αν η ανάγκη για μια τέτοια οργάνωση των πιο συνειδητών κομματιών της είναι θεμιτή. Αυτό εξηγεί τη διαφορετική στάση της Ρόζας Λούξεμπουργκ πάνω στο ζήτημα της πολιτικής οργάνωσης και της θεωρητικής καθαρότητας. Την κάνει να αντιπαραθέτει *«τα λάθη που διαπράττει ένα αληθινό επαναστατικό κίνημα»* με το *«αλάθητο της εξυπνότερης Κεντρικής Επιτροπής»*. Αλλά αν το κόμμα και οι θεσμοί της ταξικής εξουσίας είναι διαχωρισμένα (με το ένα να προσπαθεί να επηρεάσει το άλλο), το αλάθητο του ενός είναι ένα βασικό στοιχείο στη διαδικασία με την οποία το άλλο μαθαίνει από τα λάθη του. Είναι ο Λένιν που το καταλαβαίνει αυτό. Είναι ο Λένιν που αντλεί τα διδάγματα, όχι (τουλάχιστον μέχρι το τέλος της ζωής της) η Λούξεμπουργκ. Δεν είναι αλήθεια ότι *«για τους μαρξιστές στις ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες, η αρχική θέση του Λένιν μπορεί να αποτελέσει λιγότερο οδηγό από αυτή της Ρόζας»*.[50] Η αναγκαιότητα παραμένει να χτίσουμε μια οργάνωση επαναστατών μαρξιστών που θα υποβάλλει την κατάστασή τους και αυτή της τάξης ως συνόλου σε επιστημονική βάσανο, που θα ασκεί αμείλικτη κριτική στα δικά τους λάθη, και που, ενώ θα παίρνει μέρος στις καθημερινές μάχες της μάζας των εργατών, θα προσπαθεί να ανεβάζει την ανεξάρτητη αυτενέργειά τους με την αδιάλειπτη αντίθεση στην ιδεολογική και πρακτική τους υπόκλιση στην παλιά κοινωνία. Η αντίδραση ενάντια στην ταύτιση τάξης και κομματικής ελίτ τόσο από τη σοσιαλδημοκρατία όσο και από τον σταλινισμό είναι δείγμα υγείας. Δεν πρέπει ωστόσο να μας εμποδίσει από μια καθαρή προοπτική για το τι πρέπει να κάνουμε για να υπερβούμε την κληρονομιά τους. ■

Σημειώσεις

(Η μετάφραση όλων των αποσπασμάτων έγινε από το αγγλικό κείμενο του Κρις Χάρμαν. Οι παραπομπές είναι στην αγγλική βιβλιογραφία – οι τίτλοι μεταφρασμένοι σε αγκύλες)

1 Leon Trotsky, *The First Five Years of the Communist International [Τα πρώτα πέντε χρόνια της Κομμουνιστικής Διεθνούς]*, τμ.1, New York 1977, σελ.98.
2 Karl Kautsky, *The Erfurt Program [Το Πρόγραμμα της Ερφούρτης]*, Chicago 1910, σελ.8.
3 Karl Kautsky, *The Road to Power [Ο δρόμος προς την εξουσία]*, Chicago 1910, σελ.24.
4 Δες: Karl Kautsky, *Social Revolution [Κοινωνική Επανάσταση]*, σελ.45. Επίσης: Carl E. Schorske, *German Social Democracy 1905-1917 [Γερμανική Σοσιαλδημοκρατία 1905-1917]*, Cambridge, Mass. 1955, σελ.115.
5 Karl Kautsky, ο.π., σελ.47.
6 Karl Kautsky, *The Erfurt Program [Το Πρόγραμμα της Ερφούρτης]*, σελ.188.
7 ο.π., σελ.188.
8 ο.π., σελ.189.
9 Karl Kautsky, *The Road to Power [Ο δρόμος προς την εξουσία]*, σελ.95.
10 Leon Trotsky στη *Nashe Slovo*, 17 Οκτωβρίου 1915. Αναφέρεται στο: Leon Trotsky, *Permanent Revolution [Διαρκής Επανάσταση]*, London 1962, σελ.254.
11 Αν και αναφέρονται ως «όργανα της επαναστατικής κυβέρνησης», σε ένα σημαντικό άρθρο στον *Sotsial-Demokrat* το 1915, λαμβάνουν μικρή έμφαση – οι αναφορές σε αυτά αντιστοιχούν σε μόλις πέντε ή έξι σειρές σε ένα άρθρο τεσσάρων σελίδων.
12 Τόσο στο *Οργανωτικά ζητήματα της Ρωσικής Σοσιαλδημοκρατίας* (που εκδόθηκε από τους επιγόνους της υπό τον τίτλο *Λενινισμός ή Μαρξισμός*), όσο και στο *Μαζική Απεργία, Κόμμα, Συνδικάτα.*
13 Rosa Luxemburg, *Leninism or Marxism [Λενινισμός ή Μαρξισμός]*, Ann Arbor 1962, σελ.82. Έχει αρκετό ενδιαφέρον ότι ο Λένιν, στην απάντησή του, δεν επικεντρώνεται στο ζήτημα του συγκεντρωτισμού γενικά, αλλά σε λάθη και διαφορετικές εκτιμήσεις που αφορούν τα πραγματικά γεγονότα.
14 Rosa Luxemburg, *The Mass Strike [Μαζική Απεργία]*, σελ.57.
15 ο.π.
16 Rosa Luxemburg, *Leninism or Marxism [Λενινισμός ή Μαρξισμός]*, σελ.92.
17 ο.π., σελ.94.
18 ο.π., σελ.93.
19 ο.π., σελ.93.
20 Leon Trotsky, *Results and Prospects [Αποτελέσματα και Προοπτικές]* (1906), στο *The Permanent Revolution and Results and Prospects [Διαρκής Επανάσταση και Αποτελέσματα και Προοπτικές]*, London 1962, σελ.246.
21 Αναφέρεται στο: I. Deutscher, *The Prophet Armed [Ο προφήτης οπλισμένος]*, London 1954, σελ.92-93.
22 ο.π.
23 Δυστυχώς δεν υπάρχει χώρος εδώ για να ασχοληθούμε με τις μετέπειτα σκέψεις του Τρότσκι για αυτά τα ζητήματα.
24 V.I. Lenin, *Collected Works*, Vol.VIII, σελ.104.
25 ο.π., Vol.VIII, σελ.564.
26 V.I. Lenin, *Collected Works*, Vol.X, σελ. 32.
27 Αναφέρεται στο: Raya Dunyevskaya, *Marxism and Freedom [Μαρξισμός και Ελευθερία]*, New York 1958, σελ.182.
28 V.I. Lenin, *The Collapse of the Second International [Η κατάρρευση της Δεύτερης Διεθνούς]*, στο: *Collected Works*, Vol.XXI, σελ.257-8.
29 Leon Trotsky, *History of the Russian Revolution [Ιστορία της Ρώσικης Επανάστασης]*, London 1965, σελ.981.
30 V.I. Lenin, *Collected Works*, Vol.XXVI, σελ.57-58.
31 V.I. Lenin, *What is to be Done [Τι να κάνουμε]*, Moscow, χωρίς ημερομηνία, σελ.25.
32 V.I. Lenin, *Collected Works*, Vol.VII, σελ.263.
33 V.I. Lenin, *Collected Works*, Vol.VI, σελ.491.
34 ο.π., Vol.VII, σελ.265.
35 ο.π., Vol.VIII, σελ.157.
36 ο.π., Vol.VIII, σελ.155.
37 Antonio Gramsci, *Passato e Presente [Παρελθόν και Παρόν]*, Turin 1951, σελ.55.
38 Antonio Gramsci, *The Modern Prince and other Essays [Ο Σύγχρονος Ηγεμόνας και άλλα δοκίμια]*, London 1957, σελ.59.
39 ο.π., σελ.66-67.
40 Antonio Gramsci, *Il Materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce [Ο Ιστορικός Υλισμός και η φιλοσοφία του Μπενεντέτο Κρότσε]*, Turin 1948, σελ.38.
41 Antonio Gramsci, *The Modern Prince and other Essays [Ο Σύγχρονος Ηγεμόνας και άλλα δοκίμια]*, σελ.67.
42 V.I. Lenin, *Collected Works*, Vol.VII, σελ.117.
43 ο.π., Vol.VIII, σελ.145.
44 ο.π., Vol.VIII, σελ.196.
45 V.I. Lenin, *What is to be Done [Τι να κάνουμε]*, σελ.11.
46 V.I. Lenin, *Collected Works*, Vol.VIII, σελ.154.
47 ο.π., Vol.VII, σελ.116.
48 Για μια αφελή δήλωση της αντίθετης άποψης, δες: *An Open Letter to IS Comrades [Ανοιχτό Γράμμα στους Συντρόφους του IS]*, *Solidarity Special*, Σεπτέμβρης 1968.
49 Υπάρχει κάποια σύγχυση στο επιχείρημα αυτό εξαιτίας της εμπειρίας της Ρωσίας μετά το 1918. Το σημαντικό σημείο, ωστόσο, είναι ότι δεν είναι η μορφή του κόμματος που το φέρνει σε αντιπαράθεση με τη Σοβιετικό σύστημα εξουσίας, αλλά ο αποδεκατισμός της εργατικής τάξης (δες: C. Harman, How the Revolution Was Lost [Πως χάθηκε η Ρώσικη Επανάσταση], IS 30). Ο Κλιφ το αναφέρει αυτό στο άρθρο του Ο Τρότσκι για τον υποκαταστατισμό, αλλά για κάποιον ανεξήγητο λόγο αναφέρει επίσης ότι στους ισχυρισμούς του νεαρού Τρότσκι για την λενινιστική θεωρία της οργάνωσης ως υποκαταστατικής, «μπορεί να δει κανείς την προφητική του μεγαλοφυΐα, την ικανότητα του να κοιτάζει μπροστά, να φέρνει σε ένα ενιαίο σύστημα σκέψης κάθε πλευρά της ζωής».
50 T. Cliff, *Rosa Luxemburg [Ρόζα Λούξεμπουργκ]*, London 1959, σελ.54. Εδώ ξανά η επιθυμία του Κλιφ να τιμήσει μια μεγάλη επαναστάτρια μοιάζει να ακυρώνει μια γνήσια επιστημονική αποτίμηση.

Επισκόπηση

Οι περιοδικές εκδόσεις της Αριστεράς περιλαμβάνουν αυτό το δίμηνο αξιόλογες παρεμβάσεις για τα ζητήματα της στρατηγικής και του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού.

Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το κείμενο του **Ιστβάν Μεζάρος** με τίτλο «**Η εκπαίδευση πέρα από το κεφάλαιο**» στην τελευταία **Ουτοπία** (τχ. 86, Σεπτέμβρης-Οκτώβρης 2009). Ο Μεζάρος αποδομεί το επιχείρημα που θέλει την εκπαίδευση βασικό συντελεστή του κοινωνικού μετασχηματισμού, τη στιγμή που η ίδια ορίζεται από τους περιορισμούς του κεφαλαίου. Ταυτόχρονα όμως αναζητεί ποιά είναι η προοπτική του εκπαιδευτικού συστήματος πέρα από τα καπιταλιστικά δεσμά.

Ανάλογη είναι η περίπτωση του κειμένου του **Μικαέλ Λεβί** στο **Ένεκεν** που κυκλοφορεί (τχ. 14, Οκτώβρης-Δεκέμβρης 2009) με τίτλο «**Οικοσοσιαλισμός και Δημοκρατικός Σχεδιασμός**». Ο Λεβί περιγράφει ως μονόδρομο για τη διάσωση του πλανήτη από την οικολογική καταστροφή την δημοκρατικά ελεγχόμενη και σχεδιασμένη παραγωγή ενός σοσιαλιστικού συστήματος. Δεν μένει όμως στις γενικές αρχές: επιχειρεί να περιγράψει συγκεκριμένα τις δυνατότητες και τις δυσκολίες ενός τέτοιου σχεδιασμού, την ανάγκη συντονισμού ανάμεσα σε ένα κεντρικά οργανωμένο πλάνο και την αυτενέργεια των τοπικών και περιφερειακών συλλογικοτήτων της εργατικής δημοκρατίας, προσπάθεια που δίνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην παρέμβασή του.

Οι αναγνώστες του Ένεκεν θα έχουν ακόμα την ευκαιρία να διαβάσουν μια ανάλυση των εξελίξεων στο Ιράν, αρκετά παρόμοια με αυτή που εμφανίστηκε σε προηγούμενο τεύχος του **Σοσιαλισμός από τα Κάτω**: ο τίτλος του άρθρου είναι «**Κοινωνική Εξέγερση στο Ιράν**» από τον **Babak Kia**, μέλος του NPA και της Τέταρτης Διεθνούς στη Γαλλία, ιρανικής καταγωγής. Το ερώτημα «**Πώς παράγονται τα best sellers**» την εποχή της παγκοσμιοποίησης πραγματεύεται η **Φύλλια Πολίτη**, δημοσιογράφος και μέλος του ΣΕΚ στη Θεσσαλονίκη. Το τρέχον τεύχος του Ένεκεν είναι αφιερωμένο στη μνήμη του συντρόφου **Βασίλη Κρεασίδη**, μέλους της ΑΝΤΑΡΣΥΑ που έφυγε τον περασμένο Σεπτέμβρη.

Το **Monthly Review** του Δεκέμβρη (τχ. 60) είναι αφιερωμένο στα 60 χρόνια της μητρικής του έκδοσης, που έπαιξε βαρύνοντα ρόλο στις ιδεολογικές συζητήσεις και αντιπαραθέσεις της Αριστεράς τον 20ό αιώνα, ιδιαίτερα αυτής που ταυτίστηκε με τις «θεωρίες της εξάρτησης» και τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα. Το αφιέρωμα περιέχει μια χρήσιμη ανασκόπηση της εξηντάχρονης ιστορίας του Monthly Review, γραμμένη από τους **Βαγγέλη Χωραφά** και **Λευτέρη Ριζά**, καθώς και άρθρα των βασικών συντελεστών του **Paul Sweezy**, **Harry Magdoff** και **Paul Baran**. Ξεχωρίζουν οι συνεντεύξεις του Sweezy και του Magdoff για τις πλούσιες ιστορικές τους αναφορές (ένα παραλειπόμενο: ο Sweezy αναφέρει ότι το οριστικό του πέρασμα στον μαρξισμό έγινε διαβάζοντας την *Ιστορία της Ρώσικης Επανάστασης* του Λέον Τρότσκι, που είναι ειρωνία της ιστορίας αν σκεφτεί κανείς την στροφή του Monthly Review στον μαοϊσμό τη δεκαετία του '60).

Αλλά ο λόγος για να διαβάσει κανείς το Monthly Review του Δεκεμβρίου είναι αναμφισβήτητα το άρθρο του **Αλμπέρτου Αινστάιν** με τίτλο **«Γιατί σοσιαλισμός;»** (αναδημοσίευση από το πρώτο τεύχος του μητρικού Monthly Review το 1949). Είναι μια σκληρή καταγγελία των αδιεξόδων του καπιταλισμού, αλλά και μια υπενθύμιση ότι στην μάχη μας ενάντια στο σημερινό σύστημα μάς συντροφεύουν οι ψηλότερες κορφές της ανθρώπινης διάνοιας. Ενδιαφέρουσα είναι τέλος η παρέμβαση του **Χρύσσανθου Τάσση** με τίτλο **«Η επιρροή του Monthly Review στη στρατηγική του ΠΑΣΟΚ»**: ο Τάσσης περιγράφει πώς το ΠΑΣΟΚ εκμεταλλεύτηκε τη θεωρία της εξάρτησης για να δικαιολογήσει τις δεξιόστροφες προσαρμογές του στο επίπεδο τόσο της οικονομίας όσο και του αντι-ιμπεριαλισμού.

Το περιοδικό **Historein** (μια επιστημονική περιοδική έκδοση ιστορικών σπουδών) κάνει μια ανοιχτά πολιτική παρέμβαση με μια έκδοση από αφορμή την Κωνσταντίνα Κούνεβα, που είναι και αυτή δείγμα των καιρών. Ο τίτλος είναι «**Επισφαλής εργασία, "γυναικεία εργασία": Παρέμβαση με αφορμή την Κωνσταντίνα Κούνεβα**» και γράφουν οι: **Έφη Αβδελά, Αθηνά Αθανασίου, Γιάννης Κουζής, Ιωάννα Λαλιώτου, Ποθητή Χαντζαρούλα** και **Βλασία Παπαθανάση.**

Η επανακυκλοφορία του περιοδικού **Διάπλους** (ανανεωμένου, αλλά όχι με την έννοια της «ανανέωσης» που «ενδημεί στο πολιτικό λεξιλόγιο της Αριστεράς», όπως ενημερώνουν οι συντάκτες του) είναι ένα καλό νέο. Το τρέχον τεύχος (νο. 31, Οκτώβρης-Δεκέμβρης 2009) περιέχει ένα αφιέρωμα στην **«Κρίση της Αριστεράς»** και άρθρα (μεταξύ άλλων) των **Δημήτρη Μπελαντή**, **Παναγιώτη Σωτήρη**, **Γ. Σαρήγιαννη**, κ.α.

Κλείνουμε αυτή την επισκόπηση με το περιοδικό **Σημειώσεις** (τχ. 70, Δεκέμβρης 2009) από τις εκδόσεις Έρασμος. Ο **Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος** μεταφράζει ένα κείμενο του **Μικαέλ Λεβί**, που μας θυμίζει μια άγνωστη πτυχή του έργου του Γκέοργκ Λούκατς. Ο τίτλος του άρθρου είναι **«Η επαναστατική υποκειμενικότητα στον μαρξισμό του Λούκατς»**. Το άρθρο γράφτηκε, μετά την ανακάλυψη ενός – άγνωστου μέχρι το 1996 – κειμένου στο οποίο ο Ούγγρος επαναστάτης απαντούσε στους επικριτές τού *Ιστορία και Ταξική Συνείδηση*: πρόκειται για ένα πολύ βοηθητικό κείμενο για μια ορθή ανάγνωση του πρώιμου έργου του Λούκατς. Το τεύχος περιέχει ακόμα ένα κείμενο του **Μανώλη Λαμπρίδη** με τίτλο **«Για την αμφισβήτηση του Διαφωτισμού, την ιδεολογία του Ανορθολογισμού και την υπεράσπιση του Λόγου»** και κλείνει με **Οκτώ Ποιήματα** του **Τάσου Πορφύρη**.

Θανάσης Καμπαγιάννης